This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Slav 8056.4.30

HARVARD
COLLEGE
LIBRARY

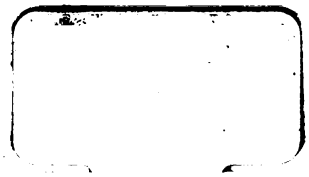

254

СЛОВЕНСКЕ БАЕСЛОВЂ.

SLOVENSKÉ

BÁJESLOVIE.

SOŠIT PRVÝ.

PÍSAL

VILIAM PAULINY-TÓTH,

b. podpredseda Matice Slovenskej, č. člen učenej Srbskej spoločnosti v Belehrade, č. člen Srbskej Matice v Novom Sade, inšpektor evanj. A. v. cirkví a škôl Nitranského seniorátu, spravca Turč. Sv. Martinskej účastinárskej sporitelne, čestný mešťan v Kečkeméte, na Starej Turej, v Turč. Sv. Martine, v Mošovcach, v Kláštore, v Nem. Lupči a t. d.

Cena I. sošitu 1 zl. r. č.

TURČ. SV. MARTIN.

TLAČOU KNIHTLAČIARSKO-ÚČASTINÁR. SPOLKU. — NÁKLADOM SPISOVATEĽOVÝM.

1876.

Chyby tlače v I. sošite.

Na str.:	Riadok:		Stojí:	Má stáť:
19.	11.	od vrchu	ľahko opraviť;	ľahko odpraviť,
23.	2.	„ „	bádaním	bádanín
23.	9.	„ spodku	chvalinským	chvalinskom
26.	2.	„ „	s-triebro	s-trieblo
27.	13.	„ vrchu	so-mievať;	so-mnievať;
27.	12.	„ spodku	znací	značí
28.	7.	„ vrchu	odtrhnutí od	odtrhnutí sa od
29.	14.	„ spodku	Hvlaských	Hvalských
47.	11.	„ vrchu	Ba ešta	Ba ešte
49.	11.	„ vrchu	vobec	vôbec
50.	10.	„ „	Phath	Phtah
51.	11.	„ spodku	s prijatým	s prijatím
51.	9.	„ „	s prijatým	s prijatím
52.	16.	„ vrchu	hlátky	hlásky
52.	6.	„ spodku	vystalo	jako vystalo
58.	5.	„ „	výbojú	výboja
59.	4.	„ vrchu	chovali, pri	chovali, no pri
65.	12.	„ spodku	vareniu pečeniu	vareniu i pečeniu
67.	4.	„ vrchu	obetovanie	obetovania
69.	16.	„ „	(v Merve)	(v Meroe)
70.	6.	„ spodku	Terpandios	Terpandros
75.	9.	„ „	zaprazdňuje	zaneprazdňuje
77.	15.	„ „	mladežto tižto	mládež totižto
80.	16.	„ „	v obsidiánu	z obsidiánu.
80.	1.	„ „	rožňom.	rožňom. (XI : 14)
88.	6.	„ vrchu	v novoňakotenom	v novonakotivšom
88.	3.	„ spodku	mäd. vence a j,	mäd, vence a j.,
90.	15.	„ vrchu	prichodní	prichodí
91.	15.	„ „	persenifikácia	personifikácia
92.	16.	„ „	zahynuť,	zahynúť,
93.	14.	„ „	an, an,	an, en,
93.	14.	„ spodku	rano	ráno
95.	1.	„ „	medzičníky	medzičnícky
96.	14.	„ vrchu	manželskou	manželkou
96.	15.	„ „	Heliene	Helliene
97.	8.	„ „	Tatu	Tata
97.	10.	„ „	vysoko etili	vysoko si etili
97.	12.	„ „	nectili sa rovne	nectili si rovne
97.	9.	„ spodku	prosbami	porosbami
98.	17.	„ vrchu	Švárnym	Svárnym
99.	8.	„ „	smutuú,	smutnú,
104.	13.	„ „	vyskytoval ešte	vyskytoval sa ešte

H 2.x v
a 20
xx C 19

SLOVENSKÉ

BÁJESLOVIE.

PÍSAL

VILIAM PAULINY-TOTH,

b. podpredseda Matice Slovenskej, č. člen učenej Srbskej spoločnosti v Belehrade, č. člen Srbskej Matice v Novom Sade, inšpektor evanj. A. v. cirkví a škôl Nitranského seniorátu, spravca Turč. Sv. Martinskej účastinárskej sporitelne, čestný mešťan v Kečkeméte, na Starej Turej, v T. S. Martine, v Mošovcoch, v Kláštore, v Nem. Lupči a t. ď.

H 12222
30.

TURČ. SV. MARTIN.

TLAČOU KNIHTLAČIARSKO-ÚČASTINÁR. SPOLKU. — NÁKLADOM SPISOVATEĽOVÝM.

1876.

Slav 8056.4.30

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
AUG 16 1961

SLOVUTNÝM A VEĽACTENÝM

PÁNOM

ČLENOM MATICE SLOVENSKEJ

S BRATSKOU ÚCTOU

VENUJE

SPISOVATEĽ.

Drahí bratia moji!

Od viacej rokov úfal som sa, že toto moje skromné dielce raz Matica Slovenská — ako mi to v jednom jej valnom shromaždení už i prisľúbené bolo — za hodné uzná k prijatiu a vydaniu, a že Vám, Drahí Bratia moji! touto cestou sdeliť môcť budem výsledok mojích dlhých trudovín, jimžto — počnúc od r. 1843 — veneval som značnú čiastku svojich od prác, bojov a starostí svobodných chvíľ. No neprajný osud, alebo — mám-li dieťa pomenovať jeho vlastním menom — divoká zášť zlomyselných renegátov národa oproti všetkému, čo Slovenským sluje; pak netolerantnosť teraz panujúceho plemena; neprestajné denunciácie a huckania Maďarského a Nemeckého časopisectva; a konečne, jednostranné posudzovanie veci zo strany krajinskej vlády, primalo túto k vyneseniu nezpodievaného a voskrz neočakávaného výroku, nímžto smrť dekretovaná bola nad vedecko-literárnym spolkom Matice Slovenskej, a súčasným shabaním jej veškerého imania, asi tisícim jej členom skrivodlive odňaté bolo jejich mozolne nadobudnuté vlastníctvo členovstva tohože vedecko-literárneho spolku, obsahujúco v sebe i doživotné, každoročne opätovať sa majúco bezplatné dostávanie Matičných spisov v hodnote 6, poťahmo 3 zl. r. č.

Týmto skrivodlivým vynesením výroku smrti nad naším vedecko-literárnym spolkom, a súčasným ľubovoľným ohrožením v každom civilizovanom štáte váženej svätosti majetku: znemožnené bolo i vydanie tohto môjho dielca skrze Maticu Slovenskú, následkom čoho — nechcejúc, aby moje dlhoročnie trudoviny celky zanikly — zaumienil som si, vydať ho na vlastnie útraty, zčiastky žeby teraz žijúci vzdelanci národa aspoň ako tak upozornení boli na nevyrovnané krásy Slovenskej reči a bájeslovia, zčiastky žeby naši budúci vedomci a skúmatelia

týchto drahocenných pokladov národa, alebo pokračovať mohli na namáhavej, mnou nastúpenej ceste zpytovania, abo pričinili sa k opraveniu toho, čo som ja snaď chybne poňal, a pričinili sa k napúteniu budúcich zpytateľov na pravú cestu skúmania duševních pokladov Slavian veľnároda.

V tejto podstati a s tymto smerom, prosím Vás, prijať ráčte tento môj spis s takou bratskou vďačnosťou, s akou Vám ho ja venujem; a jestli podarí sa mi ním i len v jednej Slovenskej duši roznietiť vrelú lásku k tymto našim pokladom, k jích skúmaniu a zpytovaniu: za moje dlhé práce hojne odmeneným budem.

V tejto podstati a s týmto smerom, opätne prosím, laskave prijať ráčte tento môj spis, Vy, Drahí Bratia moji, ktorí Ste ma dňa 12. septembra 1866 Vašou vzáctnou dôverou poctili, zvolivše ma ku boku nášho nesmrtelného biskupa *Štefana Moyzesa*, a na miesto nášho nezapomenutelného biskupa *Karola Kuzmányho* — jimžto budiž večná sláva a blahá pamäť! — za prvého podpredsedu Matice Slovenskej.

Desať rokov uplynulo od tedy; Vy sami najlepšie znať ráčite, zdáliž a v akej miere zodpovedal som ja po čas môjho deväťročnieho úradovania Vašej, vtedy vo mne zloženej dôvere; no akokoľvek rôzné byť môžu Vaše úsudky o mojom úradovaní pri spolku našej Matice, istý som jednoho, a to je, že Vy, Drahí Bratia moji, za zlomyselnú lož a hnusné osočovania považujete všetky tie drzé nápady, ktoré za Judášský groš najatí a všelijako uplatení nízko i vysoko postavení oplani bez cti a charakteru, behom tohto a minulého roku činili na česť a dobré meno Matičného úradníctva; áno, istý som toho, že viete, že tí Vami volení, a nadrečeným spôsobom počas trvania vražobného proti Matici namereného útoku perfidne stíhaní úradníci, menovite čo týče sa čistoty rúk, nikdy nehodnými nestali sa Vašej vzáctnej dôvery; a istý som toho, že veríte, že ktokoľvek na svete by roku 1874/5 stál bol na čele Matice Slovenskej: tou najatou zbojníckou luzou bol by musel ztiahnutým byť do bahna pohanenia, bol by musel opľutým byť chrachotinou satanskej zlosti, bol by musel biľagovaným byť skutkami bezčestia a oplanstva: aby — keď pre nenasytného molocha ubíjania Slovenského života, dozreje ovocie ubitia nášho jediného literárneho spolku — aspoň ako tak plausibilným svetu predstaviť sa mohlo toto jeho Herodesovské usmrtenie.

Toto je môj náhľad o smutných osudoch nášho jediného literárného, najvyšším riešením Jeho Cis. a Ap. Kr. Veličestva od 21. aug. 1862 ku vzdelávaniu Slovenského ľudu najmilostivejšie povoleného, vysokým pak nariadením pána kr. Uh. ministrapredsedy Kolomana Tisza od 12. novembra 1875 č. 4873 zrušeného ústavu, s ktorým zrušením súčasne shabaný bol i veškerý, bez muzeálnych sbierok 95.867 zl. 87 kr. obnášajúci majetok spolku; no popri tomto mojom náhľade, je mojim pevným presvedčením i to, že nadrečené zatvorenie a zrušenie nášho literárného spolku, a skrivodlivé shabanie veškerého majetku Matice Slovenskej zo strany kr. Uhorskej vlády, stať sa mohlo jedine na základe zčiastky nepravých, zčiastky pak jednostranných informácií, nimiž zlomyselným neprajníkom tohože spolku podarilo sa mystifikovať Uhorskú vládu.

Že spomenuté informácie nepravé boly, to dokazuje nielen obsah vysokého ministerského nariadenia od 12. novembra 1875 č. 4873, lež dokazuje to i obsah tej reči, ktorú pán ministerpredseda Koloman Tisza, následkom Miletičovej interpellácie, v tejto záležitosti dňa 15. decembra 1875 povedať ráčil vo vysokej snemovni vyslancov; a že otazné informácie jednostranné boly, to dokazuje tá okolnosť, že dotyčne obžalôb, nimiž Matica Slovenská obviňovaná bola, ani predsedníctvo, ani výbor, ani úradníctvo spolku, ba ani len jedna jediná duša z domnelých vinníkov nikdy vypočutá a na zodpovednosť tahaná nebola, tak, že zatvorenie a zrušenie Matice Slovenskej stalo sa *mimoriadným* spôsobom, bez riadného vyšetrovania.

Toto moje tvrdenie dokazujem nasledujúcimi dôvodami:

A. Vysoké ministerské nariadenie od 12. novembra 1875 č. 4873 hovorí, že zatvorenie Matice Slovenskej stalo sa z nasledujúcich príčin:

1. poneváč Matica Slovenská svojmu v 1 § stanov vytknutému cieľu pestovania Slovenskej literatúry a krásnych umení, ako sa to z jej zápisníc valných a výborových shromaždení, z jej veškerých ňou vydaných spisov a z jej účtov preukázalo, vôbec nezodpovedala, ba ani len zbížiť sa tomuto svojmu cieľu nevynasnažovala sa.

Toto obviňovanie naskrze nestojí, a zakladať sa môže jedine na nepravej informácii človeka alebo zlomyselného, fakta zúmyselne prekrucujúceho, abo do veci naskrze nezasväteného, ktorý tie zápisnice valných shromaždení a výborových zasadnutí nikdy nečítal; poneváč v tychže zápisnicach a potahmo i v účtoch, sú až veľmi dostatočné

dôkazy toho, že Matica Slovenská i literatúru i krásné umenia dľa najlepšej možnosti a svojím financiálnym silám primerane pestovala. A síce:

a) dotyčne spisby vôbec, mám česť uctive pripomenúť, že Matica Slovenská vydala desať dvojsväzkových ročníkov „Letopisu," v nichžto nachodia sa znamenité články z tych najrozličnejších odborov ľudskej vedy;

b) pestovala i poeziu; to svedčí vydanie „Zrínského pamätníka," vydanie výtečného drammata „Úklad a matka," zakúpenie práva vydávania všetkých básní Andreja Sládkoviča, zadováženie si práva vydania básní Jána Kráľa a Karola Kuzmányho; ďalej svedčí to vypisovanie odmien za dramatické práce a faktické udelovanie vypísaných odmien i akcesitov;

c) pestovala i hudbu; vydala znamenité dielo „Nauka súhlasu," a vo sborníku soberať dala národnie piesne i s nápevami;

d) pestovala i maľbu; veď sequestrujúca komissia len vo dvorane Matičného domu skonfiškovala 17 kusov olejových obrazov, z nichžto asi tretina, hlavne zo zámeru podporovania umelcov, na útraty Matice vyhotoviť sa dala; ba bol prípad i na to, že chudobný, do Itálie cieľom svojho ďalšieho vzdelania ísť hodlajúci maliar, J. Temnák, dostal od Matice podporu, bez toho, žeby jej za to nejaká službu ako prácu bol vykonal;

e) pestovala konečne Matica Slovenská i výtvarné umenia; v sequestrovanom jej museume stojá dve práce pochvalne známého Peštianského sochára, Dunajského; medzi sequestrovanými peniazmi nachodí sa 3364 zl. 12 kr. určených výlučne len ku stavaniu pomníkov pre výtečných spisovateľov; medzi konfiškovanými rukopismi nachodí sa výborný pod tlač hotový spis L. Reusov o staviteľstve a t. d.

Kto nepredpojate uváži všetky okolnosti, v akých pohyboval sa spolok Matice Slovenskej od počiatku svojho založenia, — kto uváži tie ťažkosti, s nimiž zápasiť mu prišlo pri jeho sriadovaní sa, ktoré teprv roku 1869 po zadovážení si Matičného domu prevedené bolo, kto vie, že Slovenskí vedomci a spisovatelia, roztratení po chatrných mestečkách a dedinkách desiatich stolíc, kde nielen že na porudzí nemajú k štúdiám potrebné bibliothéky, ale dosť často ešte zápasiť jim prichodí i s vyhľadávaním si každodenného chleba k výžive svojej a k výžive rodiny, — — kto všetko toto zná a nepredpojate uváži:

ten zaiste uzná i to, že Matica Slovenská svojmu cieľu pestovania Slovenskej spisby a krásnych umení, behom tých dakoľko rokov, čo už riadne učinkovať mohla (od r. 1869 po r. 1874), dľa vyšeuvedených hodnoverných, ponevráč zo zápisníc Matice čerpaných dátok, istotne až veľmi dostatočne zodpovedala.

Medzitým jeho excellencia pán ministerpredseda, ako vôbec v záležitostiach Matice, tak i ohľadom toho stanovami vytknutého cieľu Matice Slovenskej, ráči byť veľmi jednostranne informovaným; v jeho vysokom nariadení uvedený 1 § stanov, nezmie totiž tak, ako sa to v tomže vys. nariadení udáva: „Cieľ Matice je pestovanie literatúry a krásnych umení," lež znie on takto: „Cieľ Matice je v členoch Slovenského národa mravniu a umnú vzdelanosť budiť, rozširovať a utvrdzovať; Slovenskú literatúru a krásné umenia pestovať a podporovať, a tym i hmotný dobrobyt Slovenského národa napomáhať a na jeho zvelebení pracovať."

Z tohto doslovne uvedeného znenia 1 odseku stanov zrejmá vysvitá, že z tych viacej cieľov, ktoré Matica mala, ovšem bol jednym, a síce len na *druhom* mieste označeným cieľom, i pestovanie spisby a krásnych umení, ale že *prvým* a tak teda istotne *hlavním* cieľom Matice, dľa doslovne uvedeného odseku, byť muselo: *budenie mravnej a umnej vzdelanosti* v členoch Slovenského národa, a napomáhanie jeho dobrobytu a zveľadenia; a tuná smelým čelom v oči pozrieť môže každý Matiční člen osočovatelom Matice, lebo v tomto ohľade vykonala Matice Slovenská viac, lež ktorýkoľvek iný, v oveľa prajnejších okolnostiach nežli ona sa nachodiaci spolok podobného smeru; ona vydala totiž „Myšlienky o *záhradníctve*," — vydala „*Včelára*," — vydala „*Ovocinára*," — vydala „*Hospodára*"; všetko to spisy znamenité a dôkladne sostavené, ktoré vyrovnajú sa podobným spisom ktorejkoľvek literatúry; a v rukopise nachodí sa v Matičnom archíve i viacej, tiež už pod tlač hotových, budenie mravnej a umnej vzdelanosti Slovenského ľudu za cieľ majúcich spisov.

No mravniu a umnú vzdelanosť v Slovenskom ľude budila Matica ešte i tym, že svojich dajednych vedomcov a spisovateľov, dľa svojich ovšem nadmier skromných síl, hmotne podporovala; že mravnieho držania akademickým žiakom, ktorí vykázali sa dobrými školskými svedoctvami udeľovala podpory, jichžto úhrnom udeleno len behom piatich rokov (1863 — 1867) 3920 zl.; mravniu a umnú vzdelanosť budila

Matica vo Slovenskom ľude i posledne zavedeným vydávaním prostonárodnej knižnice, z ktorej ale — pre nespodievané pretrhnutie jej činnosti, len pár sväzkov vynsť mohlo.

Úhrnom vydala Matica Slovenská, asi za 10 rokov 42 rozličných menších väčších spisov, z nichžto dajedny boly aj nákladné, a dajedny aj také, ktoré od znalcov nielen v Uhorsku, ale i v zahraničí došly úplnej uznalosti; no a na takúto, a v tak neprajných okolnostiach, aké som pripomenul, vyvinutú literárnú činnosť nemôže sa už len naskrze povedať, že je to nič, ba že je to nie ani len „snaha“ po zblížení sa ku cieľu stanovami vytknutému. Isté je teda, že tento punkt vysokého ministerského výroku, zakladať sa môže jedine na nepravej informácii.

Uvedené vysoké ministerské nariadenie od 12. novembra 1875 č. 4873 ďalej hovorí, že Matica zrušená bola

2. ponevráč Matica Slovenská — trebas dľa 2 § stanov, štátne záležitosti zretelne vytvorené boly z kruhu jej pôsobenia, predsa v mene spolku a pod jeho firmou učinkovalo sa záujmoch vlastiprotivnej slovanskej propagandy, čo poburujúcej politickej stránky; jej literárné pôsobenie bolo vraj úplne politickým, a ta namereným, aby sfalšoval sa dejepis vlasti; ba ešte i v samých ňou vydaných knihách rozširované vraj boly protivlastenecké bludné uky.

Na takto všeobecne držanú obvinu je ovšem ťažko odpovedať, a síce tym viac, že pri velikej elasticite pochopov o protivlastenectve a slovanskej propagande, z roka na rok kam ďalej tym širší objem akoby licitando dostáva sa tymto pochopom, — tak, že sú prepiati ľudia, ktorí už i Slovenský šlabikár za protivlastenectvo a Slovenský otčenáš za panslavistickú konšpiráciu vyhlasujú. No akokoľvek by sa komu ľúbilo nadrečené pochopy fixirovať, toľko voždy nezvratne stojí, že vysoká vláda pri všetkych valných shromaždeniach Matice voždy mala svojich komisárov, ktorí vzdor všetkého svojho ochotného a ostražitého bedlenia na protivlastenecké a panslavistické zjavy, takéto nikdy nepobadali a neskúsili; vysoká vláda voždy dostávala verný odpis všetkých zápisníc, ktoré sa krom toho ešte i tlačou uverejňovaly: následovne, jestli spozorovala niečo v nich, čoby — dľa jej pochopovania vecí — väčšmej týkalo sa bolo politického, nežli literárného pôsobenia spolku: voždy mala spôsob i moc, prietrž učiniť tomu, a zakázať, čo sa jej nepáčilo. Tak na pr. ako dozvedela sa, že predsedníctvo Matice dňa 8. januára 1875 na deň 20. tohože mesiaca svolalo riadné vý-

berové zasadnutie spolku, a vys. ministerstvo dňa 19. januára 1875 pod č. 251 zakázalo ho, ktorý zákaz — samo sebou rozumie sa — zo strany spolku bez všetkého odporu pasluchnutý bol: celky podobne — jestli asnaď Matici za takúto vinu pokladá sa oboslanie slavnosti Uhorského hrdiny Mikuláša Zrínskeho, alebo slavnosti Českého spisovateľa Jungmana, abo slavnosti otvorenia Fraňo-Jozefovskej university v Záhrabe — dozvedeť sa mohla vysoká vláda o poťahmých, tiež cestou tlače uverejnených uzavretiach výboru, nimiž vysielané boly deputácie ku nadrečeným slavnostam; jestli pak — dľa svojho náhľadu, videla v tom „protivlastenecké pôsobenie spolku v záujmoch Slovanskej propagandy čo poburúcej politickej stránky“: — mohla to práve tak vopred zakázať, ako zakázala spomenuté vydržiavanie výboru, a spolok by ju istotne i v tomto prípade posluchnul bol niclen bez všetkého odporu, ale i s povinnou oproti vrchnosti úctou. — Výbor Matice Slovenskej, keď vysielal nadzmienené tri deputácie, činil to bona fide, že čo literárny spolok koná len svoju povinnosť, keď zúčastnuje sa na takýchto verejných, vrchnosťou dovolených, pre literatúru a vedu vôbec velevýznamných slavnostiach; keby Matiční výbor i len tušiť bol mohol, že vysoká vláda šípi v tom protivlasteneckú propagandu: istotne bol by sa zdržal vysielania i takýchto deputácií. A že výbor len bona fide činiť mohol, vysvitá i z toho, že on — menovite dotyčne Zábrabskej slavnosti — jedine *nasledoval* príklad dajednych popredních krajinských ústavov, ktoré na tejže slavnosti tiež zastúpené boly svojimi vyslanstvami.

Či snaď za poburovačne politické pôsobenie považuje sa pri udavších sa smutných a radostných, Najvyššieho trónu sa týkajúcich príležitostiach Maticou Slovenskou, k svojmu najmilostivejšiemu životodarcovi, slavne panujúcemu Cisárovi a Ap. Kráľovi Fraňovi Jozefovi I, z najhlbšej uprimnosti naších, jasnej dynastii Habsburgov oddaných duší prýštiaco sa osvedčovanie vrúcnej oddanosti a nezlomnej vernosti, akým viacej ráz prihlásila sa Matica Slovenská k svojmu najdobrotivejšiemu Pánovi a Kráľovi?

Či snaď poburovačne politickým pôsobením nazýva sa to, keď Matica Slovenská, zlomyselnými utrhači r. 1872 v č. 319 Pešťanskej „Reformy“ osočovaná, pozdvihne svojho hlasu a s úplnou doverou obrátí sa ku kráľ. Uhor. ministerpredsedovi, jeho excellencii pánu Jozefovi Szlávymu, aby Uhorskej konštitucionálnej vláde osvedčila svoju upri-

mnú oddanosť, svoju vernosť k Uhorskej vlasti, svoju najochotnejšiu poslušnosť zákonov a vrchnosti a tejto zákonných nariadení?

Všetko toto robia v Uhorsku i Maďarské vedecké, literárnie a vzdelávacie spolky; nasledovne my vždy boli tej mienky, že čo dovolené je jim, dovolené je i nám, a bona fide mysleli sme, že nielen sám text, ale ani duch Matičních, panovníkom potvrdených stanov nieje proti tomu. Jestli ale vysoká vláda mala asnaď nejaké excepcie proti tomuto: nie našou, ale jej úlohou bolo vyzvať spolok Matice k premeneniu stanov, na toľko, na koľko by to asnaď od r. 1868 premenené pomery krajiny, a menovite požiadavky terajšej ústavnosti požadovaly.

Na konkretnejšie držanú obvinu, že literárné pôsobenie Matice bolo úplne politickým a menovite na falšovanie vlastenského dejopisu namereným, odpovedám, že to tiež nestojí. Matica literárne nikdy neúčinkovala v záujme tej či onej politiky; Matica Slovenská nikdy nefalšovala dejopis. Dejopisné otázky, ktoré tu i tu pojednávané boly našími historiografmi v Matičných spisoch, sú kritickými, vždy na základe hodnoverných žriedál osnovanými objasňovaniami udalostí, ktoré dialy sa pred tisíci rokami na priestore terajšieho Uhorska; takéto vedecké bádania historikov o drievnych udalostach ale dovolené sú každému literárnému spolku v celom civilizovanom svete, a žiaden stát nearroguje si infallibilitu a samospatitelnosť vlasteneckej, dľa svojich náhľadov a — snaď len dľa náčasných potrieb — pristrihnutej histórie. Jestli avšak vysoká vláda asnaď i tieto kritické bádania našich historikov považovala za protivlastenecké: vždy mala dostatočného spôsobu jích rozširovanie zákonnou cestou t. j. v tlačovom zákone predpísanými prostriedkami prekaziť.

No tvrdí sa ďalej, že ešte i v tých Maticou vydaných školských knihách boly protivlastenecké bludné uky. Nato odpovedám, že Matica Slovenská — jako to zápisnice a účty dokazujú — všetkého dohromady, vydala len tri školské knihy, a síce: Hattalovú mluvnicu, Čulenovú počtovedu a Černého dvojsväzkovú čítanku; ktorá z tychto troch kníh obsahuje protivlastenecké bludné uky, je veru ťažko uhádnuť, a síce tym viac že Černého čítanku ešte i vys. kr. Uh. námestná rada (a síce jej prvý diel vynesením od 13. novembra 1864 pod č. 90335, a jej druhý diel vynesením od 12. decembra 1865 pod č. 94771) schválila a na kr. Uh. gymnasiach čo učebniu knihu zaviedla, a že do

gramatiky a mathesi zapliesť protivlasteneckú agitáciu je predsa vary len nemožnou vecou. Následovne stojí to, že i druhý punkt vysokého ministerského výroku zakladať sa môže jedine na nepravej informácii.

Uvedené vysoké ministerské nariadenie od 15. novembra 1875 č. 4873 ďalej hovorí, že Matica zrušená bola

3. ponevráč i majetok spolku, ohľadom na ustanovenia jeho stanov, a menovite na §§ 29. a 32., protipravidelne zavedovaný bol.

Prvý z uvedených odsekov (§ 29.) znie takto:

„Na základinu Slovenskej Matice obetované summy vydať sa nesmejú; ale založiť sa má z nich základina Matice Slovenskej a len úroky základiny a krom toho iné nepravidelné príspevky a z predania kníh a umeleckých výtvorov utržené peniaze upotrebiť sa môžu k zapraveniu bežných výdavkov, krom toho ponecháva sa na výbor v tej prípadnosti, jestli rozmožily by sa nepravidelné príjmy, z tychto jednu čiastku, čas po čase, prirazit ku základine.“

Všetko, čo tento odsek hovorí a nakladá, vždy svedomite a spravne plnilo sa; a to nám zo zápisníc a účtov Matice Slovenskej nikdy nikto nedokáže, žeby behom jedenásťročnieho pôsobenia nášho spolku, kapitál Matice narušený bol býval.

Druhý z uvedených odsekov (§ 32.) znie takto: „Kým sa majetok a dôchodky Matice Slovenskej dostatočne nerozmnožia a neustália, sú všetky úrady Matice bezplatné.“

Na toto odpovedám, že veď — krom špeciálne honorovaných prác zapisovateľa — i boly bezplatné, t. j. dokým sa majetok a dôchodky Matice dostatočne nerozmnožily a neustálily; ale keď sa toto stalo, menovite keď Matiční majetok dosiahnul výšku 60.000 zl., pomýšlať sa počalo i na systemizovanie skromne platených dvoch úradníkov, ktorí by svoje intellektuálné sily službám Matice venovali. A systemizovanie týchto platov nariadilo samo valné shromaždenie spolku. Tak v jeseni r. 1866 skrze valné shromaždenie Matice vyvolený bol som ja za podpredsedu Matice, a ponevráč žiadano odo mňa, abych zo Skalice prešiel do Martina bývať, za moje podvolenie sa tejto žiadosti, z naloženia tohože valného shromaždenia, vymeral mi výbor paušál ročitých 600 zl., pozdejšie pak svobodný byt v Matičnom dome a paušál ročitých 400 zl.; — podobne, keď r. 1869 zakúpený bol dom Matice Slovenskej, a hodlano museálné sbierky uložiť do tohto domu, zvolený bol pán Fraňo Sasinek za opatrovníka týchto sbierok, s tým, aby sú-

časne zastával i úrad Matičného tajomníka, za ktoré *dva* úrady daný mu bol plat ročitých 700 zl.; — pozdejšie, keď matičná základina dosiahla výšku viac než 70.000 zl., r. 1874., podobne skrz valné shromaždenie vyvolený bol za pokladníka spolku pán Andrej Červenák, ktorému dan honorár ročitých 200 zl.

Nech ktokoľvek porovná tieto platebné výhody s emolumentami podobných úradníkov pri Pešť-Budínskych spolkov, kde len sekretári ročitých 2 — 3000 zl. platu tiahajú — a uznať musí, že tieto platy nadmier skromne vymerané boly, a že nimi — pri tak zveladivšom sa kapitáli spolku — naskrze neprehrešilo sa proti ustanoveniu 32. odseku stanov Matice Slovenskej, tym menej, že uvedené platy povolilo valné shromaždenie, k čomu vo smysle stanov, i úplne opravnené bolo. Jestli ale vysoká vláda, dľa svojho náhladu, domýšľala sa, že systemizovaním týchto platov, valné shromaždenie Matice predsa asnaď prehrešilo sa proti ustanoveniu nadzmieneného 32. odseku Matičných stanov: nie našou, ale jej úlohou bolo, po obdržaní zápisníc patričných valných shromaždení spolku —, ktoré zápisnice voždy riadne predostieraly sa jej — otazné uzavretia zastaviť, dať si jich objasniť, a potom dľa svojho dobrozdania alebo zmeniť, abo celky vyzdvihnúť. No toto nestalo sa nikdy, a preto my voždy považovali otazné uzavretia valného shromaždenia za také, jaké skutočne boly t. j. za riadné, korrektné a zákonné.

Nasledovne stojí to, že i tretí punkt vysokého ministerského výroku od 12. novembra 1875 č. 4873, zakladať sa môže jedine na nepravej informácii.

B. Čo som preukázal ohľadom vysokého ministerského nariadenia od 12. novembra 1875 č. 4873, to isté stojí aj o reči kr. Uh. pána ministrapredsedy, ktorú dňa 15. decembra 1875 v záležitosti zatvorenia Matice Slovenskej predniesol vo vysokej snemovni vyslancov, t. j. i táto zakladá sa na nepravej a jednostrannej informácii.

Tym poriadkom ako v tejže reči prednášané boly obžaloby proti nášmu spolku, robiť budem svoje, na pravde a skutočnosti sa zakladajúce poznámky na tieže obvíny.

Pán ministerpredseda K. Tisza hovoriť ráčil

1. že vraj „nestojí to, žeby Matica Slovenská až posiaľ bez všetkej výčitky alebo karhania bola účinkovala, poneváč zvečnelý barón Eötvös ešte roku 1868 prinútený bol, z jej vydaní dve učebné knihy,

ako protivlastenecké, zo škôl vykázať; roku 1874 však do podobného položenia prišiel terajší minister výučby.“

Pravda je, že následkom premenenia sa politických pomerov krajiny, bývalý minister výučby, barón Jozef Eötvös, zakázal na *štátnych* gymnásiach čo učebnú knihu užívať, nie síce *dve* knihy, ale *dvojdielovú* Černého čítanku, jejžto prvý diel, vys. kr. Uh. námestná rada, svojim vynesením od 13. novembra 1864 pod č. 90335 a druhý diel svojim vynesením od 12. decembra 1865 pod č. 94771 schválila a čo učebnú knihu zaviedla bola na kr. Uh. štátnych gymnásiach; no nepravda je, žeby r. 1874 do podobného položenia prišiel bol terajší pán minister výučby Trefort, lebo krom vyšeuvedenej dvojdielovej čítanky, nikdy žiadna Maticou Slovenskou vydaná kniha zo škôl vykázaná nebola. A o Eötvösovom vyhostení Černého čítanky zo štátnych škôl, Matica nielen že nie pokarhaná, ale ani len uvedomená nebola.

Ďalej tvrdil menovaný pán minister, že vraj

2. „tento spolok takmer od svojho jestvovania nič iného nerobil, než že snažil sa slúžiť istému smeru, a síce tomu politickému smeru, ktorý je po celom širom svete známy ako smer panslávský; v jeho vydaniach nachodia sa tie mnou vyše označené školské príručnie knihy.“

Teda hlavním dôvodom panslavistického pôsobenia nášho spolku je: vydanie dvojdielovej Černého čítanky, ktorú kr. Uh. námestná rada — jaka už pripomenuto — r. 1861 schválila, a barón Eötvös, o tri roky nato — následkom zmenených krajinských pomerov — zakázal užívať na *štátnych* gymnásiach, čo *učebnú* knihu; z čoho nemôže iné následovať, ako že alebo i pôsobenie kr. Uh. námestnej rady — ktorá otazné knihy preskúmala a schválila — až do r. 1876 muselo byť panslavistického smeru, abo jeho excellencia, pán ministerpredseda Tisza, i v tejto záležitosti ráči byť veľmi neprave a jednostranne informovaným.

Zatym pripomenul p. minister v tejže svojej snemovej reči, že

3. „ďalej figurujú dejepisné články, ktorých prvé práve tak, ako poslednie nepozostávajú z iného, ako z prekrúcanín dejopisu, z predstavovania Maďarského živlu v najhnusnejšej barve a z toho búrenia, aby Slovani, ktorí natoľko prevyšujú Maďarský živel, vysvobodiť sa snažili zpopod Maďarského panstva.“

Na tieto obviny krátce a jednoducho odpovedám, že sú nie pravdivé, že sú ony čiročistým poprekrucovaním opravdivého stavu

veci, a síce — ako veriť chcem — na základe nepravej informácie pána ministrapredsedy, ponevač celé „vyšetrovanie“ — jestli to, čo konalo sa v záležitosti obžalôb Matice — vôbec *vyšetrovaním* pomenovať možno, nedialo sa i s vypočutím nestranných svedkov a nepredpojatých znalcov, ba ani len s vypočutím obviňovanej strany, ale jedine cestou dôverných policajtných výzvedov a prehovorov s jednotlivcami, ktorým hriechom proti vlasti a zradou Maďarského živlu je všetko, čo Slovenské meno nosí. Je to verejným tajomstvom že iba *takíto* „znalcovia“, t. j. professori Kláštorskej präparandie a členovia Svornostinej redakcie prehliadali Maticou vydané spisy, a že na základe jejich informácie o týchže spisoch, posudzovala vrchnosť pôsobenie Matice Slovenskej; následovne i všetko to, čo pán ministerpredseda Tisza o obsahu Matičných spisov povedal, nemôže byť iným, ako výplyvom takejto zlomyselnej, nepravej a jednostrannej informácie.

Ďalej zmieňuje sa jeho excellencia vo svojej snemovej reči

4. že „v auguste 1867, keď ta prišli dvaja Horvatskí cestovatelia, dľa tvrdenia Matičnej zápisnice, privítaní boli ako takí, ktorí prišli k napomoženiu panslávskej agitácie v Uhorsku; tak boli otvoreným náručím prijatí skrze Maticu.“

I tu je opäť nadmier prekrútený opravdivý stav veci. Factum je toto: na počiatku augusta 1867 cestoval z Nitry cez Prievidzu a Turec do svojho rodiska, totiž do Žiliny, Sriemský farár, terajší krajinský vyslanec Ján Tombor, aby tam svoju rodinu navštívil a dajedni svoje rodinné záležitosti pokonal, pojav sebou na túto cestu i svojho priateľa Mateja Marinkoviča, farára v Srieme. Do Martina prišli títže páni práve v deň, vtedy vydržiavaného valného shromaždenia Matice, a preto zostali tu, menovite Tombor, aby sišiel sa tu so starými známymi a školskými vrstovníky, ktorým od Sriemskych priateľov pozdravy doniesol, a aby spolu i so svojim pútným súdruhom Marinkovičom, osobne prihlásil sa za riadného člena Matice, a tak *príležitostne* i tento cieľ svojej cesty dosiahnul; čo sa i skutočne stalo, — a preto ovšem oba cestovatelia, *čo vnovo prihlásivší sa členovia Matice* „s otvoreným náručím“ prijatí boly, ale žeby „oni tam uvítaní boli bývali *čo „napomáhatelia panslávskej agitácie v Uhorsku“*: to je, jednoducho rečeno, nie pravda; to ani v zápisnici nestojí, ani to nikdy nikto nevidel, nepočul, a preto ani dokázať nemôže.

Nato pripomína pán ministerpredseda, že

5. „Roku 1874 pri otvorní Záhrabskej university vyslanstvo Matice tak sa vyslovilo, že *„panslávi“* — toto slovo použiť ráčil — Záhrabskú universitu aj za svoju považujú, a vraj „nádejú sa, že aj Uhorským *„panslávom“* svitnú lepšie časy, a ďalej vyslovilo, že Uhorskí *„panslávi“* nemôžu sa chlúbiť vlastňou vlastou, ponevač zažívať musia trpké ovocie Maďarskej svobody.“

I toto je len na základe zlomyselnej informácie osnované prekrucovanie opravdivého stavu vecí. Čulenová reč, ktorú v Záhrabe povedal, hneď vtedy vyšla v Nár. Novinách 1864 v č. 126 a — jako všeobecne známo, jednala hlavne o výučbe mládeže v naukosdelnej materinskej reči, ktorá na Záhrabskej universite, samo sebou rozumie sa, len Horvatská, teda Slovanská byť môže. Všetko ostatnie, čo p. ministerpredseda do Čulenových úst položil, spočíva na nepravej informácii, a možno, že i na zamenení „Slovenského“ vyslanstva so „Slovinským“ z Lublane, jehož rečník dr. Costa, predseda Slovinskej Matice v Lublani, jako to i v Pražskej „Politik,“ v č. 353 z r. 1875 práve následkom p. ministrovej reči, v dopise zo Záhrabu, od očitého svedka pripomenuté bolo: Horvatskú universitu universitou Slovinského národa pomenoval.

Po tomto voskrz bezzákladnom upodozrievaní, obrátil p. ministerpredseda pozornosť snemovne na Maticou udelované štipendia hovoriac:

7. „Matica hneď na počiatku dosť značnú časť svojho dôchodku obrátila na štipendia; kde opäť ku sprave Matice blízko stojací, nieveľmi zabudli na svoje dietky.“

Na toto, istotne len na základe perfidnej informácie vyslovené upodozrievanie, ktoré s indignaciou odsocujem nielen od seba, ale i od všetkých členov bývalej Matičnej spravy, odpovedám, že ovšem pravda je, že naša Matica mravnieho držania chudobným akademickým žiakom, ktorí vykázali sa dobrými svedoctvami, udelovala štipendia, a síce:

roku	1863	úhrnom	udeleno	600 zl.
„	1864	„	„	700 „
„	1865	„	„	1050 „
„	1866	„	„	1050 „
„	1867	„	„	520 „
			spolu udeleno	3920 zl.

No toto udelovanie štipendií dialo sa na základe 31. § Matičních stanov; a i vysokým ministerským nariadením od 14. decembra 1868 č. 5087 schválené a odobrené bolo. Žeby ale pri udeľovaní týchto pod-

pôr ohľad braný bol býval na *dietky* pri sprave Matice nachodiacich sa mužov: je bezčestná, proti Matičnému výboru a sprave namerená insinuácia zo strany patričných informantov, je bezočivá lož, je drzé osočovanie, lebo isté je, že synovia abo vnukovia úradníkov a výborníkov Matice — ako to zápisnice svedčia — nikdy žiadnej podpory nedostali, aniž dostať mohli, keď títže úradníci a výborníci vtedy takých ani nemali.

Ďalej povedal p. ministerpredseda Koloman Tisza, že

8. „Vôbec, dľa listín vyšetrovania 14.000 zl. to činí, čo z útrov Matice, majúcej spolu 70 a niekoľko tisíc zlatých, protistanovne vydalo sa.“

Toto ovšem vynsť mohlo len z takého „vyšetrovania“, jaké v záležitosti obžalôb Matice, policajným spôsobom, tajne prevedené bolo. Ja tvrdím, a som v stave to, čo tvrdím, i z účtov a zápisníc hodnoverne dokázať, že z Matičných peňazí *protistanovne* nestrovil sa ani len jeden halier, a že jestli by zavedené bolo bývalo riadné súdobné vyšetrovanie, bolo by sa toto factum istotne i skvele dokázalo. Nasledovne i toto tvrdenie p. ministrapredsedy spočívať môže jedine na základe nepravej informácie ošemetných neprajníkov Matice.

Zatym pripomenul ešte p. ministerpredseda, že majetok Matice aj ináče zle zavedovaný bol, lebo vraj

9. „jeho niektorá čiastka je ešte i teraz pre ľahkomyseľné vymiestenie znebezpečenou.“

Nato odpovedám, že požičky voždy povoľoval sám výbor, ktorý zaiste nemôže byť obviňovaný *„ľahkomyseľnou“* elokáciou Matičných kapitálov, čoho najlepším dôkazom je to, že Matica Slovenská pri svojich výborom takto rozpožičaných peniazoch doteraz ešte nikdy žiadnej škody neutrpela, čo je ináče pri podobných ústavoch a korporáciach takrečeno každodennou smutnou skusenosťou.

Ďalej povedal p. ministerpredseda ešte i nasledujúce slová:

10. „Mlčal som o smluvách (reversoch), ktoré uzavierali s tými, čo protistanovne dostávali štipendia, a v ktorých zaviazali sa, že v celom živote budú sa vystríhať od spoludejstvovania s nepriateľmi čili Maďarmi.“

Toto je číročisté, zo zlomyseľnej informácie pochodiaco osočovanie i Matice i patričných štipendistov, z nichžto už početní, hneď po 15. decembri 1875, ktorého dňa p. ministerpredseda tieto slová povedal, verejne vyslovili sa, že sú hotoví prísahou potvrdiť, že je to nie pravda. To isté hotový som i ja kedykoľvek urobiť, a jako bývalý podpred-

seda Matice, takéto upodozrievanie Matice a jej spravy, s indignaciou odmršťujem.

Konečne — istotne len v prúde svojej ohnivej reči — zapomenul sa p. ministerpredseda, a povedal ešte i nasledujúce slová:

11. „Zakázanie účinkovania Matice, odsúdenie panslávského smeru, nebolí ten dvojmillionový ľud, ktorý tam býva: to bolí len tych ľudí, ktorí pre svoje ctižiadostivé, sebecké a *špinavé* ciele, chcejú zaviesť ten ľud."

Teda p. Tisza predpokladá u tych, čo na čele Matice stáli, ctižiadostivé, sebecké a špinavé ciele; takéto ľahtikárske — nepoviem že štátníka, ale vôbec ani — **muža** nedôstojné slová mohly by sa veľmi ľahko opraviť už či jeho bodajzdravu zodpovedajúcim pánbodajom, či pustým spomenutím líhania na peci; — no najprimeranejšou odpoveďou na ne vary bude: mlčanie a — opovrženie, lebo my Slováci máme svoju česť, vážime si ju, nechceme babrať teda ani česť druhého, znajúc, že čo kto nemá, z toho druhému nedá. Jedinou výnimkou z tohto všeobecného pravidla, zdá sa, je p. minister Tisza: — podkládá nám špinavé ciele, bere nám našu česť, a sám je predsa čestný človek.

No príčinou tohto paradoxona zase nemôže byť iné, jako nepravá a jednostranná informácia, jakou dotierave vďačili sa dosiaľ každej vláde zlomyseľní neprajníci Slovenského života.

Dokázal som, a toto moje tvrdenie hotový som i súdobne dokázať, že p. ministerpredseda Koloman Tisza, v záležitosti obžalôb Matice neprave a jednostranne informovaný bol, a tak že i následok tejto informácie, totiž zatvorenie Matice, je skutkom nespravodlivým, tým viac, že úradníci a výbor spolku, teda tí domnelí vinníci, dotyčne početných, proti Matici pozdvihnutých obvín ani vypočutí neboli, a tak náš spolok, nie súdobnou, lež policajnou cestou, *bez vypočutia* na smrť odsúdený, a jeho členovia bezprávne svojho majetku pozbavení boli.

Odpustite, Drahí Bratia moji, že som z príležitosti venovania Vám tohto mojeho dielca o tejto veci ešte raz obšírnejšie prehovoril; no keď bývalý podpredseda Matice prihováral sa ku bývalým jej členom, čo ho za podpredsedu zvolili, čiby bolo možné bývalo nepripomenúť spôsob utratenia tohože členovstva, a neohradiť seba i Vás proti upodozrievaniam čestných mužov nehodným?

Dobre známé je to už svetu, akého základu boly vôbec všetky tie obžaloby, ktoré ošemetni neprajníci Slovenského ľudu a života kydali na ústav Matice Slovenskej; no vedeli to tí oplani, že u nás

možno teraz i takýmito obžalobami cieľa dôjsť, lebo veď mali toho zrejmý príklad na naších troch gymnásiach. Chytili sa teda s dobrou chuťou a s istým výhľadom na nimi želaný výsledok do satanskej práce podvrátenia Matice, tou istou zbraňou, ktorou proti gymnasiam bojovali, totiž podlými osočovaniami, a jako výsledok ukázal, opäť došli svojho cieľa, lebo jeho excellencia kr. Uh. pán ministerpredseda Koloman Tisza *„vzhľadom na povinnovaté zachránenie práv darcov a účastinárov“* za potrebné uznal svojim nariadením od 12. novembra 1875 č. 4873: Slovenskou Maticou menovaný spolok rozpustiť a majetok členov Matice shabať. Prečo avšak tenže pán minister „vzhľadom na povinnovaté zachránenie práv darcov a účastinárov“ úplne ignoruje 35 § stanov, ktorý hovorí že imanie Matice „ani rozdeliť, ani *kroz nikoho odcudziť nemožno*“ a že na neočakávaný prípad prestatia spolku *„účel a spôsob opatrovania tohto imania určí poslednie valné shromaždenie Matice Slovenskej“*: to je tuším i zostane nám všetkým velikou záhadkou; lebo chrániť chcieť práva darcov, a predsa *proti jejich vôli* skonfiškovať jim jejich práva, ba pripraviť jich o jích spravodlivý majetok: je pre zdravý ľudský rozum ovšem nadmier nepochopitelný spôsob ochrany.

Nuž ale, bohužial, našim osudom je už tuším vôbec len takáto ochrana, pri nejžto najlepšou potechou je to kresťanské potešovanie sa naších nábožných otcov, že koho Boh *miluje*, toho *navštevuje*. Naša nezlomná viera v milosť Božiu, dáva nám duševnej sily k trpelivému znášaniu tých trudných navštívení, ktoré sú teraz našim údelom v ústavnej Uhorskej vlasti, a preto my nezúfame, my veríme v lepšiu budúcnosť svojho národa, jehož rozvoj a zveľatok iste nezastavia ani také údery, jaké namerané boly naň zrušením naších troch gymnásií, pak násilným zatvorením Matice a bezprávným shabaním jej majetku; my vzdor týchto pohrôm s božnou a dobrou mysľou spievami si: „Prijde-li na zmatok česť, hrdlo, statok: nech sebe majú; nič tym nezískajú.“ S Bohom!

V T. S. Martine, dňa 2. marca 1876.

Váš uprimný brat

Viliam Pauliny-Tóth.

Úsčep I. Úvod.

„Človeče, poznaj sám seba!“

Tento nápis asi pred 2000 rokami čítal istý vedochtivý Grák nad bránou starého chrámu v Egypte, a potom rozprával svojim krajanom o velikej múdrosti národa, ktorý pilne vzdelával úrodné polia v údolí Níla. A pravdu mal vedochtivý Grák; lebo dobré poznanie seba samého je najspravnejším základom všelikej ľudskej múdrosti.

Čo stojí o jednotlivom človeku, to samé stojí aj o istom súhrne ľudí — o *národe*.

„Slováku, poznaj sám seba!“ privolať radno i nám, lebo dobré poznanie nášho Slovenského svojstva, našej reči, porekadiel, bájov, povestí, piesni, zvykov, dejov: bude najspravnejším základom všelikej *národu* prospešnej múdrosti.

A verte, Slováci, že hodno je bližšie poznávať tieto duševnie poklady Slavian veľnároda, lebo jejich cene a kráse, jejich systematickému riadu a skladu, jejich drievnej zachovalosti: nevyrovnajú sa takéto duchoplody žiadneho iného národa na svete.

Úsčep 2. Pomer reči k bájom.

Prv než by som pristúpil ku pojednávaniu Slovenského bájeslovia, nemožno mi neprehovoriť, aspoň na krátce, i o tom predmete, s ktorým — ako dvoje blíženiec, čo ovocie jednoho plodu a života — nerozlučne srastené je naše bájeslovie, totiž o reči; a síce najprv o reči vôbec, a potom o Slovanskej zvlášte.

Reč je zjav a výtvor ducha.

Duch, jako mu nutno bolo, chcel sa zjaviť, i zjavil sa prostriedkom, čili nástrojom reči, tak hneď i tvoril a uspôsoboval si zjavy, hlasy a hlásky tohto svojho prostriedku čili nástroja; tvoril hmotu, čili

čiary, čiarvy, črtky, obrysy aj maľbu tohto svojho výtvoru s ním nerozlučného, sebe primeraným a jako najvýraznejším spôsobom.

Hlásky a slová — tamtie ako zárodok a koreň, tieto ako jeho rozvitok — sú tuná tak obrazom čili symbolom ducha a jeho myslenia, jako i báje, t. j. ďalšie a širšie obrazy čili symbola, do nichžto prvotný obrazivý duch zavinul svoje pojmy a myšlienky. Alebo — jestli by sme to tak vzali do jednoho rámu — reč dáva čiarvy, obrysy, ťahy; báj dáva svetlo a tône, barvy, čili maľbu jednoho a tohože obrazu. Nasledovne pri poznávaní celku nemožno deliť jedno od druhého, lež načim do povahy a úvahy brať jedno i druhé *spolu*.

Naša *reč*, sama v sebe, je výtvorom filosofie našim predkom vlastnej; je dielom jejich ducha; je sám duch, zjavený vo svojom diele; — *báj* je myslením, je barvistou dumou tohože ducha, a práve preto pri bádaní mythologie nedovoľno deliť od seba reč a vec, čili jazykozpyt od bájeslovia; menovite ale Slovenská mythologia s etymologiou, a etymologia s mythologiou — pre mimoriadnu zachovalosť jednej i druhej nedielne a nerozlúčene spolu považované byť musejú, lebo jedna druhú vysvetlujú a doplňujú, lebo jedna i druhá sú rovnak a súčasným výtvorom ducha našich pra- a predpradedov.

Úsčep 3. Budúcnosť mluvovedy.

Istý duchaplný satyrik síce povedal, že filologia je veda, v ktorej samohlásky *nič*, a spoluhlásky len *veľmi málo* znamenajú[1]), a istotne úplnú pravdu mal ohľadom tých filologov, ktorí túto vedu — práve tak ako na pr. allopathi homöopathiu — považujú len za puhú hračku, alebo svoju vlastniu reč držanú mať chcejú za prazdroj, matku a jadro všetkých rečí; — no nie tak má sa vec pri opravdivých a svedomitých zasvätencoch tejto vedy, ktorých riadia a vedú nepremenné pravidlá ohybov a rozvoju reči a nie strannícke chúťky národnieho sebectva.

Takýmto jazyko-zpytcom je reč najstarším a najspoľahlivejším archívom života a vzdelanosti dřievnych národov a je prvotným základom i z nej a spolu s ňou rozvinuvšieho sa bájeslovia.

O pár sto rokov, keď nielen srovnávajúce mluvnice, ale i srovnávajúce skladky — hlavní to zdroj jak poznania organickej ústrojby a sústavy reči, tak i histórie rečového processu, rozvoju a pokroku — dômyselnými a nestrannými jazyko-zpytcami bezpečne fixirované budú: mluvoveda podobať sa bude zemovede ducha, práve tak ma-

[1]) Voltaire.

júca vrstvy svojho rozvoju, ako jich táto má vo svojich 10 útvaroch; — ba verím, že z výsledkov týchto bádaním bude možno potom už bezpečne určiť i mnohé momenty rozvoju a osudov početných pranárodov sveta, ktoré momenty teraz ešte zčiastky hlboká tma pokrýva, zčiastky strannícke domnenky dajednych vedomcov v mylný smer upravily.

Úsčep 4. Hvalská čeľaď.

Dosiaľ povšechne zato málo sa, že kolískou človečenstva, menovite ale Semitických a tak zvaných Indo-Europejských národov, je India. A toto je ovšem veľmi možné. No ešte vierepodobnejším zdá sa mi byť to, že dajedna čeľaď z potomstva prvých ľudí, v najdrievnejšom praveku opustiac údolie hornieho Indu a prameňe riek Ravy a Gury, cez Kabur posuvla sa na severozápad a po mnohých storočiach došla k západním svahom pohoria Mustag a Belurtag, — tak, že kolískou Semítov, Árov a Indo-Europanov vlastne považovaný byť môže priestor medzi Chvalínskym morom a Indukušom. Tuná — behom asnaď mnohých a premnohých tisícročí — rozplemenila sa táto čeľaď, ktorú ja *Hvalskou* nazývam, vo veliký národ, jenž potom pre nedostatok výživy a menovite pre skot potrebnej paše, z času na čas vysielal svoje roje v rôzne strany sveta, ktorýchžto rojov asnaď teprv pozdnie paroje prijaly tie mená, pod nimižto patričné národy prvá historická doba nachodí.

Tak zo pňa tejto Hvalskej čeľadi tiahli Árovia do Hindostanu a podmanili si tamejších drievnych obyvateľov, možno že bojom vnukmi proti vlastním pradedom vedeným; Irani tiahli do Persie: Aramäi do malej Azie, Sýrie, Arábie, Aethiopie; Pelasgovia južním pobrežím Čierneho mora do Grécka a Itálie; Keltí, Germani a Slaviani severňou stranou Čierneho mora do západnej, strednej a severnej Europy.

Že spomenuté národy nerojily sa z Indie, leš z vyšeoznačeného priestoru pri Chvalínskym mori, ba dajedni pozdejšie, asnaď práve už až z Arménskej vysočiny, a tak že i potomní Indovia neboli pňom, ale iba vetvou pripomenutej medzi Chvalínskym morom a Indukušom valne rozplemenivšej sa čeľade, za to svedčia nielen stopy, ktoré zrejmo dokazujú prisťahovalosť Árskeho plemena do Indie, ale i drievne jeho pochopy o *svete* vôbec, menovite pak o *mori*, úplne zodpovedajúce tým pochopom, ktoré o týchto predmetoch majú Semitické a Indo-Europejské národy, a ktoré si tieto *spoločne*, jedine na pobreží Chvalinského mora utvoriť mohly, čo členovia Hvalskej čeľade.

Hvalskou čeľadou nazývam spoločný pranárod Semitov, Árov a Indo-Europanov preto, že pamiatku tohto mena prechovávať zdajú sa v sebe i názvy národov: *Chaldei*, *Kelti*, *Gaeli*, *Helleni*, *Gael* čili *Gaer-mani*[1]), *Svévi* (Hvévi), *Svávi*, *Slávi*, *Chalibovia* a t. ď.; ba vierepodobne táže Hvalská čeľaď dala meno i samému *Chvalinskému* moru[2]).

Úsčep 5. Rôznosť a jednota rečí.

Dávne a dlhé sú hádky o tom, zdáliž všetky reči sveta povstaly z jednej prareči, alebo nie. Možné je jedno i druhé.

Za viacej prarečí, a tak i za viacej Adamov a Év, hovorí, veliká *rozličnosť jazykov*, jak čo do koreňov tak i čo do organismu reči. Pri koreňoch je vraj nápadné, že človek, ktorý predsa i v tej najdrievnejšej dobe, vždy a všade, mal tú istú *fyziologickú ústrojnosť orgánov mluvy*, tak nadmier rôzne slová utvoril k označovaniu tých istých predmetov sveta a ľudského života; pri ďalšej ústrojnosti jazyka ale je vraj nápadné, že človek, ktorý všade obdarený bol tými istými Božími darmi ducha a jeho sdokonalovania sa, ktorý všade fyziologicky tým istým *zrakom* hľadel na svet, na krásy jutra a večera a tým istým *sluchom* načúval šumotu vĺn, spevu vtáctva, hvizdu víchrov a romoneniu hromov: predsa tak nadmier rôzne organismy jazykov utvoril a ustálil.

Za jednu prareč, a tak — čo je dľa mojej mienky o veľa vierepodobnejšie — i za jednoho Adama a Evu, čo prarodičov veškerého človečenstva, hovorí nesmierne rozdielny *klimatický* vliv na prirodzenosť človeka, a tak i na všetky, s touto prirodzenosťou úzko súvisiace výtvory jeho ducha; hovorí ďalej istý, ač často nadmier ťažko pozorovateľný *styk v koreňoch*[3]) alebo v ústrojnosti jazyka (tak na pr. reč Baskov vo Španielsku, čo do ústrojnosti, veľmi podobá sa Amerikánskym rečiam); a hovorí konečne *nesmierná starobylosť* ľudského plemena, ktorej vraj hlavne pripísať nutno terajšiu veliku rôznosť rečí.

---

[1]) Hláska *l* veľmi často mení sa na *r*; na pr. *hrdlo* a *hrtaň* miesto spravnejšieho *hlálo* a *hltuň* (Hals, collum) od *hltat*.

[2]) Úplne mylný je ten náhľad, akoby veliánske Chvalinské jazero toto svoje meno dostalo bolo od malej vetvičky Uralských Čudov, ktorí na jeho pobreží u vtoku Volhy v IX. a X. storočí bývali a sa vraj *Chvalisami* nazývali. Vec sa má naopak: Chvalisami menovali sa, ponevač bývali pri Chvalinskom mori.

[3]) Čo je ale pri pravidlách *flexie* reči len celky prirodzené; na pr., keď už spomenuté boly mená Adama a Evy, či nezdalo by sa to smiešnym byť nejednému slávnému filologovi, keby mu človek povedal, že Adám, Zevs, Deus, Odin, dies, Athéne a t. ď. sú jednoho koreňa slová; alebo podobne Eva, Venus, venec, Weib a t. ď. že z jednoho koreňa pošly? A predsa by sa tomu tuším i ten najslavnejší filolog darmo usmieval.

Ohľadom tohto posledne uvedeného dôvodu pripomenem, že pri stavbe plynárne v New-Orleanse, vo *štvrtej* vrstve, nalezli človečiu lebku, jejžto vek znalci na 57.600 rokov ustanovili. A ešte ani táto lebka nepatrí do rozhodne diluviálnej doby, leš do vekov o veľa pozdejších. Z utonulých ale u brehu Misisipi lesov výtečný znalec dr. Dowler súdi, že poneváč na nektorých miestach odkryto bolo jedenásť vrstiev lesných parezov na sebe ležiacich, ktoré desatero zahynutí a obnovení lesnej vegetácie naznačujú, a poneváč Cypriše v týchto vrstvách sa nachodiace majú 10 stôp v priemeri a 5700—6000 letních kruhov, vek každej vrstvy vraj obnášať musí najmenej 14.000 rokov a tak vek jedenásť vrstiev: 158.400 rokov!

A kto vie, koľko sto a stotisícami rokov predtým človek už jestvoval, žil a duševne rozviňoval sa; lebo veď len nedávno v uholných dolach u Wetzinkonu vo Švajcarsku, v Curyšskom kantone, ktoré doly obsahujú takzvané kostkové uhlie, najstaršiu to formáciu kamenného uhlia, našli vraj najstaršie *priamé* svedoctvo o existencii ľudského pokolenia. Je to jakési pletivo, z prerezaných borových triesok, ktoré sú obalené do kôry z listnatého stromu. Wetzinkonské uhlie patrí do periody medzi oboma ľadovcami v Európe. Je teda týmto nálezom podaný dôkaz, že už vtedy existoval človek. (Viď naše „Nár. Noviny" 1875 č. 38).

Behom toľkýchto časov, a pod tak rôznymi vlivami podnebí, aké má naša zem, ovšem nielen možná, ale tuším že i vierepodobná je i terajšia rôznosť jazykov *z jednej*, pred nesčislne mnoho sto a stotisícami rokov jestvovavšej *prareči* človeka.

Úsčep 6. Rečová prednosť.

Druhou, podobne dávnou a dlhou, ba často i dosť ostro vedenou hádkou je: spor vedomcov o rečovú prednosť jednoho národa pred druhým. Jedni totižto tvrdia, že matkou všetkých Indo-Evropejských rečí je reč sanskritská, druhí že gréčtina; jedni zas dokazujú, že latina povstala z gréčtiny, iní, že germančina z keltčiny a t. ď. No i toto je tiež dosť jalová hádka.

Dľa môjho náhľadu je sanskrita práve tak ako ktorákoľvek iná, a síce jak Indo-Europejská tak Semitická reč, *nie matkou* týchto ostatních jazykov, — ale jestli ten výraz vôbec obstojí — len *dcérou*, ako všetky ostatnie sú dcérami abo vnučkami a pravnučkami jednej, nám teraz už neznámej, časom avšak vedeckými bádaniami asnaď viac menej fixovať sa dajúcej *prareči*, ktorú som z vyšeudaných príčin Hval-

skou pomenoval. Lebo národ, ktorý sanskritou hovoril, vierepodobne práve tak prisťahoval sa do svojich sídlovísk od Chvalinského mora, ako aj iné národy tohože hniezdiska do svojich nových vlastí, a jeho amalgamizovanie sa s autochtonmi zaujatých krajín, práve tak neostalo bez vlivu ani pri reči Assyranov, Grákov, Rímanov a j.

Otázka je tu len tá, kde takéhoto vlivu pomerne najmenej bolo; následovne nemôže sa tu jednať o *pôvodnosti* tej lebo inej reči, leš iba o pomerne väčšej abo menšej *zachovalosti* tejto *všetkým* dcéram Hvalskej prareči *jednako spoločnej pôvodnosti;* čili: ktorá dcéra Hvalskej prareči najlepšie zachovala týp a ducha svojej, nám teraz už neznámej prareči?

Úsčep 7. Rečové požičky.

Z povedaného teraz už samo sebou vysvitá, že mýlne súdi, kto tvrdí, že si tento lebo onen *koreň* slova Nemci od Grákov, Slávi od Indov, Rímani od Keltov a t. d. požičali a prisvojili; lebo isté je, že také korene slov, ktoré sú 3—4 dcéram Hvalskej prareči spoločnými, nie sú požičaným a odcudzeným, ale spravodlive sdedeným vlastníctvom každej jednotlivej dcéroreči, na pr. vinum, Wein, víno; sedere, sitzen, sedeť; stare, stehen, stáť a t. d.

Ovšem ale môžu byť

1. na základe koreňov, dajednymi dcérami Hvalskej prareči, od autochtonov požičaných osnované slová, ktoré ale isolovane stojac vo spolku Hvalských dcérorečí, istotne krikľavo prezradzujú svoju nepatričnosť do sústavy koreňov týchže jazykov. Početnejšie príklady osvojovania si autochtonských koreňov naisť možno v semitických rečach, ba tu i tu i v keltčine a latinčine. — A

2. môžu byť, krom toho, súsedským spôsobom požičané i dajedny, na základe spoločných koreňov, tou abo inou dcérorečou utvorené slová, podľa toho, ktoré plemeno Hvalskej čeľade *skoršie* prišlo ku známosti týmto novým slovom označeného predmetu. Na pr. koreň *py* bol spoločným od Hvalskej matky sdedeným koreňom Germanov i Slavénov; z neho pošlé *spież* avšak utvorené je dľa nemeckého Speise; — alebo naopak, koreň *tri* (svetlo) bol tiež takýmto spoločným koreňom (odtial *Thor* a *Túr*, boh slnca), z nehož pošlo naše *turvlietať* čili *trblietať* (vlittern), Latinské *s-terla* (stella), Nemecké *s-trahl, s-tern* a j. a predsa z neho Slavénmi utvorený výraz *s-triebro* (teraz *sriebro*) od nás požičali si Nemci vo slove *Silber,* bezpochyby preto, že Nemci striebro

poznať naučili sa od Slavénov; — podobne z koreňa *ky* (kuť, kovať) povstaly *kov, cuprum, Kupfer* a t. ď.

Pozoruhodný je ešte i ten zjav pri hľadaní toho lebo onoho koreňa u *všetkých* dcier Hvalskej prareči, že málo jest príkladov toho, žeby sa hľadaný koreň skutočne takmer u všetkých dcérorečí nenašiel, trebars i nie vždy v prísne lexikálnom význame slova, ale istotne aspoň v jemu príbuznom. Tak na pr. iné je *slepý* a iné *schlafen* a koreň to predsa jeden; iné je Slovenské *niaňa* (drievné *onia* = mať, *nian* = otec), iné Latinské *anus* a *anucilla* (ancilla) a iné Nemecké *Ahn*-frau: a koreň to predsa ten istý. Podobný pomer pozorovať možno vo slovách *Vit* a *piter* (pater); *liegen* a *lectum; bitten* a *prýtať; fragen* a *prosiť; dormire, driemať* a *träumen* a j. (Naše *snívať* pochodí od *mnieť, domnievať sa, so-mievať;* nasledovne *sen* je zkrátené zo slova *so-mnenie, somn, semn.* Naproti tomu, čo zdá sa byť *mnením*, ale nieje mnenie, lež je skutočný v mysli utkvetý obraz dačoho, to sluje *pamneťou* čili *pamäťou).*

Úščep 8. Rozdelenie rečí.

Koľko toľko vedecky dosiaľ preskúmané reči ľudského plemena, rozpadajú sa dľa jích rozvoju na tri triedy: na *koreňové* čili jednoslabičné, na *agglutinujúce* a na *flektujúce.* Každá reč z počiatku bola len koreňová, časom pak rozvinula sa v agglutinujúcu alebo i vo flektujúcu.

1. *Koreňové reči* sú: Kytajská, Anamitská, Kambozská, Siamesská, Monomanská, Birmanská a t. ď., v nichžto, keď prednášajú sa živým slovom, čssto len skrze prízvuk rozoznať možno patričný smysel slova, ktorý v písme vyráža sa pridávaním istých, k porozumeniu ešte potrebných koreňov. Tak na pr. *ta* znací v Kytajčine: veliký, veľkým byť, veľatiť sa, velikosť a veľmi; to jednoduché *ta* napíše sa písmenou, ktorá asi jako naše *A* vyzerá, ale k označeniu patričného pochopu o velikosti, potrebné je ku písmene *A* dodať ešte aj iné korene, z nichžto každý dá iný výraz i smysel tomuže pôvodniemu *ta.* V Anamitskej reči hlavní úkon má prízvuk; na pr. *ba bà bâ bá* znamená: tri panie (dcly) zaucho miláčkovi vladára.

2. *Agglutinujúce* čili prilepovacie reči ku koreňom predkladajú a prilepujú, ba často i do nich vsúvajú isté partikuly, nimiž vyrážajú sa rozličné pochopy toho istého koreňa. Takéto reči sú: Tatarská, Mongolská, Finnská, Maďarská, Turecká, Iberská, Čerkesská a t. ď. Na pr. v maďarčine *szár:* znamená cievu, *szarv* roh, *szarvas* jeleňa;

far znači zadok; *fark* chvost, *farkas* vlka. Po turecky milovať *sev*, milujúci *sev-er*; z toho spraví si turčina konjugáciu takto: milujúci ja t. j. ja milujem, milujúci ty t. j. ty miluješ a t. ď., milujúci oni: *sev-er-ler*. Ostatne je maďarčina, dľa môjho náhľadu, tiež dcérou Hvalskej prareči, ktorá ale svoju mať už opustila, keď i Hvalská prareč ešte len aglutinujúcou rečou bola: len že maďarčina nerozvinula sa — po svojom odtrhnutí od Hvalskej čeľade — v reč flektujúcu, ale v aglutinácii zakrnela. Čeľaď, ktorá touto rečou hovorila, iste nepohybovala sa od rieky Oxusa k juhu, leš prejdúc cez Oxus, k severu tiahla, kde potom asnaď i klimatické pomery prispely k zakrnutiu reči, z tejto čeľade pošlých Čudských plemien. Možno, že podobne bude sa vec mať i s ostatnými aglutinujúcimi rečami.

3. *Flektujúce reči* sú, ktoré koreň slova, až na jeho posledný prvok, tak rôzne pozohybujú, žeby človek teraz už — po mnohých tisícročiach tohto ohybovacieho processu — často i pochyboval, že tak rozličného smyslu slová z jednoho a toho istého koreňa poisť mohly; na pr. *myť, more, most, mokrý, mydlo, madidus, mundus, mos* (mrav, čistota) a t. ď., alebo *viť, voj, venec, závoj, spojiť, spievať, Vajan, vojna, víťaz, viať, vev, vek, svák*, (sú-vek), *vlietať* (volare, vliegen; u nás napredku zahynulo **v**) *vlna, vetor* a t. ď.

Flektujúce reči sú, Semitické a tak zvané Indo-Europejské, ktoré tuná Hvalskými menovať budem.

Poznamenať ešte musím, že dľa úsudku mnohých vedomcov, ako vôbec všetko hyne na svete, čo je času podrobené, tak derie sa vraj i reč, menovite, keď ona alebo naskrze žiadnej literatúry nemá, abo keď jej literatúra nevšíma si spravného, od plebejného vyslovovania neodvislého spôsobu písania. I flektujúce reči podrobené sú vraj tomuto osudu, jehožto pôsobenie v Európe dosiaľ vraj najväčšmej na angličtine poznať, poneváč ju literatúra len vtedy ustálila, keď boly na nej už patrné znaky časovej ošumelosti. Ba čo viac, jesú jazykozpytci, ktorí domnievajú sa, že processom zodratia sa, i na najvyššom stupni rozvoju stojacie flektujúce reči, klesnúť môžu do primitivného rozvojového stavu; tak vraj vierepodobne kytajčina, ktorá je teraz už len koreňovou rečou, pred mnoho stotisícami rokov bola vraj flektujúcou rečou; poneváč ale vraj iste za *dlhé veky* nemala písma, *zodratím sa* klesla opäť na prvý stupeň rečového rozvoju, t. j. z flektujúcej reči, zodratím, stala sa vraj nemotornou koreňovou rečou.

Ľuďom, ktorí neveria v prenesmiernú starobylosť ľudského plemena, zdať sa bude táto hypotéza vedomcov ovšem nadmier vierenepodobnou; a predsa je ona možnou! —

No akokoľvek je, nech si to každý, kto svoju reč miluje a v nej píše, za poprednú národnú povinnosť pokladá, správne a etymologickým pravidlám primerane písať, aby — nenasledujúc i v písme plebejný spôsob vyslovovania — neprispieval ku draniu zo najsvätejšieho pokladu národa t. j. reči.

O Hvalskej prareči.

Úsčep 9. Korene Hvalskej reči.

Korene každej reči vôbec siahajú do hmlistej doby drievného praveku, a v jejich jakovosti, prirodzenosti a rozvoji zobrazuje sa duch a pôvodnia osobnosť pranároda; nasledovne — jako E. Vocel povedal — reč národa je niť Ariadny, po nejžto v predhistorickom labyrinte domakať sa možno vážnych výsledkov, akých ináč nelzä dosiahnúť. Rozvíjanie sa jazyka v jedno splýva s rozvojom vzdelanosti samého národa; nasledovne zpytovanie reči, vede nielen k vedomosti o pokrokoch, aké rôzne plemená učinily boly na dráhe vzdelanosti, ale vede ono i k vedomosti o tych predmetoch, ktorýchžto známosť národy zo spoločnej pravlasti priniesly boly do svojich pozdejších sídlovísk.

Všetko toto stojí aj o prareči Hvalov, čeľade to za drievného praveku, dľa môjho presvedčenia, sídlivšej na južnom pobreží Chvalinského mora. A keď sobereme početné slová, ktoré sú i dnes ešte bežnými aspoň len u 3 — 4, často ale aj u 6 — 9 dcér a vnučiek Hvalskej prareči, máme bohatú látku k sostaveniu Hvlaských koreňov, z nichžto tieto slová povstať musely: aké sú na pr. *ot* (diminitiv *otec*), *vít*, (pit-er, pater, Vater), *mať*, *syn*, *dcéra*, *sestra*, *oko*, *ucho*, *nos*, *brada*, *deň*, *noc*, *slnce*, *mesiac*, *vetor*, *sňah*, *voda*, *more*, *tur*, *vek*, *ovca*, *vepor*, *myš*, *mucha*, *zver*, (*s-tver*, Tier, fera), *vidieť*, *sedeť*, *stáť*, *piť*, *jesť*, *miešať*, *sať*, *viezť*, *stonať*, *skala*, *mlieko*, *mäd*, *pásť*, *skot*, *luh*, *zrno*, *konope* a sto iných.

Úsčep 10. Prvé počiatky reči.

Početní vedomci novšieho veku za to majú, že to Božie, na stromoch si hniezdá robiace vtáctvo, bolo prvým učiteľom bezzbranného človeka pri zaopatrovaní si bezpečných úkrytov pred divokou zverou pralesov; a možno, že opäť vtáctvo to bolo, ktoré svojim dojímavým spevom upozorňovalo a primalo človeka k pokusom sdokonalovania jeho, zpočiatku možno že len inartikulovaného hlasu, čo zárodku Bohom,

stvoriteľom človeka, vo fyziologickom útvare jeho orgánov mluvy udeleného mu najvznešenejšieho daru — reči. Jestli by táto, zdánlivo ovšem veľmi smelá, pri tom všetkom ale predsa i možná hypothéza obstála, tak by prvým hlasom, ktorý človek pri pokuse napodobňovania hvizdu vtákov vydal, bola samohláska *y* (ü i); z ktorej asi nasledovne rozvinúť sa mohly ostatnie:

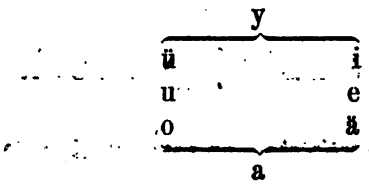

Dľa tohto by teda vierepodobným bolo, že prvé *mužské zárodky* reči záležaly len zo samých samohláskových výkrikníkov, sprevádzaných — samo sebou rozumie sa — primeranými posunkami tváre a údov tela. Sú i dnes ešte reči, oplývajúce nápadným, konsonami len kde tu chúdobne popretkávaným nakopením vokálov, ktoré zdajú sa byť zakrnelou upomienkou na tento najprimitívnejší útvar ľudskej mluvy.

No pri dialšom napodobňovaní rôznych hlasov živočíšstva neomylne dosť skoro vzniknúť musely v mluve človeka aj dajedny spoluhlásky, prvé to *ženské zárodky* reči; na jejichžto genealogický rozvoj ale už ani len hypothetične poukázať nemožno. Isté je len to, že ženských prvkov reči, čili spoluhlások, nebolo toľko hneď na počiatku tvorenia ľudskej mluvy, koľko jich je teraz; možno, že jich bolo pôvodne len 5—7, z ktorých potom pomaly, s potrebou rozširovania objemu reči, rozvinuly sa ostatnie konsony; na pr. zo spoluhlásky *v* rozvninulo sa *b*, z tejto časom *p* pak *f*; podobne zo spoluhlásky *h* len časom povstaly: *ch* a *k*, *z* a *s*, pak *š* a *č*; asi takto rozpadly sa: *m* na *m* a *n*, *d* na *d* a *t*, *l* na *l* a *r* t. ď.

Ostatne je to i vedlajšou otázkou, zdáliž prvou, človekom vyslovovanou spoluhláskou bolo *b* abo *n*, a či bolo *d* abo *l*; uváženia hodné je tuná len to, aký prví ľudia tieto *ženské* prvky reči (konsony) spojovať počali s *mužskými* prvkami (vokálmi), a čo bolo jejich smerodajným vodítkom pri tomto spojovaní, z nehož povstal prvý foetus reči. A na to odpoveďám, že — dľa môjho domyslu — pri prvom spojovaní ženských zárodkov reči (konsonantov) s mužskými (vokálmi) vodítkom človeka bola sama Božia príroda, ten veľký nesmierny Boží svet s jeho nesčíslnými krásami a hrúzami.

Keď totiž drievny, trebars na jak nízkom stupni kultúry stojací *človek*, bedlivejšie pozoroval beh slnca, Božím darom svojho rozumu predsa presvedčil sa, že ono kriesi život, roznecuje prírodu a jej krá-

sami a dobrými darmi, že dáva svetlo i teplo, súc takto pôvodom a žriedlom veškerého blaha človeka na zemi; — avšak nepochybne spozoroval človek i to, že ono skryje sa za hory a doly, alebo že ponorí sa do vĺn mora, zapríčiňujúc tým na svete neblahú tmu, a že sú isté, riadne obnovujúce sa doby, v ktorých, trebars i ukiaže sa ono, predsa nedá tepla, a trebars i svieti ono, predsa nedá prírode života. A to isté spozoroval človek nielen pri slnci, ale pri každom jednotlivom predmete Božej prírody, či to bolo pole, či luh, či strom, či kvet, či bylina; ba to isté spozoroval on i sám pri sebe, keď sa rodil, riastol, žil, mohutnel, a keď zas stárnul, choravel, zomieral. Videl teda z toho istého prameňa prýštiť sa dary dobra i zla, blaha i neresti, života i smrti; a preto tušil, že vysoká a veliká je tá nepoznaná moc, ktorá v Božej prírode raz tvorí a zase ničí, raz blaží a zase kára. Tento nepochopitelný zjav vyššej moci v prírode naučil sa človek i vo svojej mluve, hneď pri jej prvom vzniku, označovať dvoma *mužskými*, čili duševními prvkami reči, a síce samohláskami **ü** a **i**; tak že keď *ženský* čili hmotný prvok reči (konsona) celky trpne poukazoval len na predmet: pripojený k nemu mužský prvok (vokále **ü** abo **i**) jakoby činne rozhodnul jeho dobrú abo zlú prirodzenosť, *vzťahom na človeka.*

Že tuším asi toto myslel a vysloviť chcel už i slavný V. Humboldt, vysvitá vary z jeho charakterizovania Semitických rečí, keď o týchto, vo spise „Einleitung zur Kawisprache" povedal: Consonant und Vocal enthalten nicht zusammen die Bedeutung der Wörter, sondern Bedeutung und Beziehung sind ausschliesslich, jene den Consonanten, diese den Vocalen zugetheilt.

Dla vyšeuvedeného teda *mužskými* čili duševnými prvkami Hvatskej reči boly samohlásky *ü* a *i*, *ženskými* čili hmotnými ale spoluhlásky: *b*, *v*, *p*, *l*, *r*, *m*, *n*, *h*, *z*, *s*, *k*, *c*, *d*, *t* a t. d., z jichžto spojenia povstaly korene *bü* a *bi*, *vi* a *vü*, *li* a *lü* a t. d., ktoré potom, v dalšom rozvoji týchto rečových embryov, prešly na *e*, *ä*, *o*, *ö*, *u*, *a*, tak ale, že vo všetkych týchto priechodoch potom už dôsledne podržaly svoju, pridružením mužského prvku raz už *prijatú*, *vzťahom na človeka prajnú* abo *neprajnú* prirodzenosť.

Ohľadom tejto prirodzenosti avšak, pri spojovaní mužských prvkov so ženskými, zvláštne je to, že *ü* a *i* často zamieňajú svoju úlohu pri rozhodovaní prajnej abo neprajnej prirodzenosti koreňov, t. j. nie žeby na pr. *ü* dávalo voždy prajné (belbožeské) a *i* neprajné (černobožeské) korene, alebo naopak: leš i jeden i druhý mužský prvok (*ü* a *i*), keď pridruží sa ku ženskému, tvorí raz belbožeské raz černobožeské korene. Na príner:

a) belbožeské korene sú: *di, hü, bü, li, tü, ni, ri, ki, vi, pi, mi* a t. d.

b) černobožeské korene sú: *dü, hi, bi, lü, ti, nü, rü, kü, vü, pü, mi* a t. d.

Všetky tuná uvedené korene Hvalskej prareči sú *jednoduché*, z ktorých časom povstaly zase i *složené*; takéto sú:

aa) belbožeské: *mrü, hri, hlü, mli, kri* a t. d.

bb) černobožeské: *mri, hrü, hli, mlü, krü* a t. d.

Všetky slová, ktoré z týchto koreňov pošly, vždy začínaly sa prvou hláskou samého koreňa, čo *hmotným* základom reči, na ktorom si druhá hláska (mužský prvok), čo hmotu obživujúci duch, pomocou flexie, tie najrozmanitejšie budovy stavala. Preto žiadne slovo nikdy nezačínalo sa so samohláskou; samohlásky, pred koreň slova, kde tu postavila len pozdejšie túžba po ľubozvučnosti u dcier a vnučiek Hvalskej matky; tak na pr. hebrejské slovo *adamé* nemôže pochodiť z iného, jako z Hvalského koreňa *di* (tvoriť), a značiť musí stvorenú vec, čili našu zem; odtial i meno *Adam* stvorenec čili človek, *Adon* stvoriteľ čili Bôh; tu je teda hláska *a* len k vôli ľubozvučnosti predložená pred uvedené flexie koreňa *di*, z nehož u Germanov, takže pomocou flexie, vyriastlo sloveso *thun*, u Slavénov *diať* a t. d.

Úsčep II. Význam koreňov.

Zo všetkých belbožeských koreňov rozvinuly sa kliky slov, nimiž označované boly predmety životu, zveľatku a blahu človeka *prajné* a dobré; a preto k vlastnostiam týchto predmetov patrily: svetlo, teplo, vlaha, tvorenie, kriesba, rodenie, zúrodňujúce dažde a vetierky, chova, zrast, čistota, zdravie, život, blaho a t. d.; — zo všetkých ale černobožeských koreňov rozvinuly sa kliky slov, nimiž označované boly predmety životu, zveľatku a blahu človeka *neprajné* a zlé; a preto k vlastnostiam týchto predmetov patrily: tma, zima, suchota, víchre a búrky, hubenie, skrtba, hlad, hniloba, choroby, smrť, neresť a t. d.

Tak na pr. vyše pripomenutý koreň *di* — ako už rečeno — značí tvorenie a udržovanie prírody, človeka a vôbec všetkých dobrých vecí; čo dokazujú i početné, z tohto koreňa pošlé slová, vo všetkých rečach, ktoré sú, či dcérami a či vnučkami Hvalskej pramatky. Uvedem aspoň dajedny príklady; tak v gréčtine Dzévs, devó, dais, dosis, diké, doylos, damar, demó, démos, Dzin, dynatos, dranos, dóreó, duité, diaitaó a j., v gótčine: deds, dtigan, dtaurp, dtag a j., v slaviančine: Odin, deň, ded, dojka, dieťa a t. d. Naproti tomu koreň *dü* označuje hubenie

a nivočenie prírody, človeka, dobra, čo tiež početné slová týchže rečí dokazujú; tak v gräčtine: daios, deioó, dyé, dais, dikein, dolios, deima, deinos, dennos, dratos, déris, dory, drakón, drepó, deidó a j.; v gôtčine: daudts, divan, dtaho, dtairko, dtaursan, dtiubs a j.; v slaviančine: Dav, dyveľ, dusiť, ďas, dlávič a t. ď.

Alebo koreň *ni* označuje v Hvalskej prareči: život rozneçujúco svetlo, vlahu, teplo; to dokazujú v gräčtine slová: ainé, anax, anér, anemos, anthos, nama, neauis, nearos, nektar, nemos, nomas, neos, nikao, nymfé, nyos a j.; v gôtčine: anan, ans, ansts, nakads, nithon, nithjis, niujis, nisan a j.; v slaviančine: nietiť, nian (otec), niena, znoj, nebo a t. ď. Naproti tomu koreň *nü* označuje skazonosné dejstvovanie tmy a zimy; to dokazujú v gräčtine slová: Enyo, ainos, endeia, eneos, nekas, nekros, nefos, noseó, nosos, nyx, nyssó, onyx a j.; v gôtčine: nadrs, nahts, naitjan, nauds, naus, navis, navistr, nidva, nipjan a j.; v slaviančine: naviť, nuda, nôdza, nič, noc a t. ď.

A takýchto príkladov dalo by sa na stá a stá uviesť zo všetkych rečí, ktoré sú vlastníctvom dcier abo vnučiek Hvalskej čeľade, a ktoré jedine sú v stave vysvetliť nápadné rozdiely medzi početnými, *zdánlive* z jednoho koreňa pochodiacimi, no mužským prvkom tohože koreňa celky rozlúčenými a preto úplne odchodnými slovami, ako sú na pr. Germanské *Halle* (od *hlü)* a *Hölle* (od *hli)*, Latinské *creator* (od *kri)* a *crudelis* (od *krü)*, Slavianské *ráno* (od *ri)* a *rana* (od *ry)* a j.

Úsčep 12. Korene maďarčiny.

Tento predmet vlastne ani nepatrí do oboru týchto úvah, — ale keď som v 8. úsčepe pripomenul, že maďarčina je tiež jednou, asi v druhom stupni rečového rozvoju, čili v agglutinácii zakrnelou a neomylne len pozdejšie istý nadmier primitivný stupeň flexie dosiahnuvšou dcérou Hvalskej prareči: k podopreniu tohto môjho náhladu tiež dakoľko príkladov uvedem, a síce preto radšie z maďarčiny nežli z finčiny abo tatárčiny, poneváč sú tieto reči Slovenskému obecenstvu vôbec celky neznámé, kdežto maďarčinu predsa mnohí vzdelanci i dôkladne znajú.

Pri uvádzaní tých dakoľko príkladov schválne podržím tiež len tie v predošlom úsčepe už spomenuté korene *di* a *dü*, *ni* a *nü*, ačpráve sú mnohé iné (na pr. *li* a *lü*, *ki* a *kü*, *ri* a *rü)*, ktoréby ešte o veľa uspôsobenejšími boly k nadrečenému dôkazu.

Z belbožeského koreňa *di* pošly: dí, dia, dij, dajna, gyüjt, gyujt, gyáva (baba), gyap, gyapor, gyep, gyepü, gyeplő, dőzs, dús, győz, disz, disznó, ducz, gyök, gyakni, deli, dél, dolog (dielo), gyolcs, gyúl, gyül,

dömb (dmúť sa), gyám, gyüm, gyönyör, derü, gyár (diať), gyarap, gyarmat, gyerek (dieťa), déd (dedo) a j.

Z černobožeského koreňa *dü* pošly: dévaj, döf, debrö, dob, döbben, dag, düh, dög, duga, dal (dutie), döl, dul, dül, gyaláz, gyilok, gyülöl, gyom, dönt, dér, darázs, gyarló, dermed, gyász (desiť), dörg, durran, durva (dravý), gyatra, gyúr, gyür, gyürü, gyötör, diderg, dudva a j.

Z belbožeského koreňa *ni* pošly: nő, anya, anyó (anus), ene, ünő, ín, iny, inni, enni, in-nep (dies libationis), nyáj, növel, nevet, növény, nap, napa, nép, anyag, enyhe, nyihog, nyug, néz, nász, naszád, nőstény, nyás (nahý), nyak, ének, nyekeg, nyák, nyekő, enyel, anyalgán, nyal, nyál, nyel, nyelv, nyilik, nem (pokolenie), nemes, nemzet, néne, nyár, nyer, nyerit, nyarg, nyerg, ángy, inda, ondó (sperma), nedv, nagy, ont, önt a j.

Z černobožeského koreňa *nü* pošly: ún, nyü, nyávog, nyefeg, nyövés, nyúvad, ingat, nehéz, nyög, nyüg, nyúz, nyuzga, enyész, nesz, nyesni, inség, únás, incs, ünyöl, nyél, nyil, nyilal, nyellik, ne, nem (nie), nyom, nyomor, nyárs, nyers, nyirni, nyurga, anda (nuda), undok, undor, untat a t. d.

O Slovenskej reči.

Úsčep 13. Prvky Slovenskej reči.

Korene Slovenskej reči — najmladšej to dcéry Hvalskej čeľade — záležia tiež z *mužských* čili duševných a zo *ženských* čili hmotných prvkov.

Hmotnými (ženskými) prvkami Slovenskej reči sú spoluhlásky: *v, b, p, f, h, z, ž, s, š, ch, č, k, l, m, n, r, d, t;* duševnými (mužskými) prvkami ale sú samohlásky *i* a *y*, ktoré v dialšom rozvetvení koreňov prechodia na *e, ä, o, ô, u, a.* Nasledovne koreňami slov nášho jazyka sú složené prvky: *vi* a *vy, bi* a *by, pi* a *py, hi* a *hy* a t. d.

Ostatne i slovenčina má složené korene, ktoré avšak časom, pri širšom rozvoji reči, tiež len z vyšeuvedených jednoduchých koreňov povstaly, ako to dolu nižšie uvidíme.

Úsčep 14. Vlastnosti koreňov.

Z dosial povedaného samo sebou rozumie sa, že i v Slovenskej reči najvážnejší zástoj má *duševný* (mužský) prvok koreňa, t. j. samohláska *i* a *y*, lebo i tu pridruženie tohto vokálu ku *hmotnému* (ženskému) prvku, rozhoduje nad prirodzenosťou, z tohto koreňa pošlého

slova a jeho *bezprostredních* vetiev čili odrodov; či totiž našim pradedom označovať prišlo ním pochopy vzťahom na človeka *prajné* (belbožeské) a či *neprajné* (černobožeské).

Vezmime na pr. *hmotný* (ženský) prvok *b;* — polkoreň slova je tu; ale môže z neho ešte vždy byť i *boh* i *bes* (čert), dokiaľkoľvek nepridá sa mu *duševný* (mužský) prvok *i* alebo *y;* teprv tohto pridruženie určí prirodzenosť koreňa, vzťahom na človeka, belbožeskú abo černobožeskú. — Pridružme tomuže hmotnému (ženskému) prvku duševný (mužský) prvok *i*; máme — vzťahom na človeka — *černobožeský* koreň *bi*, peň *biť*, vetvy: *boj, bič, bôľ, bes, bieda, bežiar, blen* a t. ď.; pridružme mu avšak duševný prvok *y:* pak máme belbožeský koreň *by*, peň *byť*, vetvy: *baviť, boh, bača, bán, býk, buk, bylina* a j.

Takto má sa vec so všetkými koreňami našej reči; a zvláštné je i vo slovenčine to, že *y* a *i* ustavične premieňajú túto svoju — belbožeskú a černobožeskú — vlastnosť; t. j. nie žeby na pr. *y* vždy označovalo pochopy, vzťahom na človeka prajné, a naproti tomu *i* vždy leu neprajné: leš ony, pridružené ku hmotným prvkom, ustavične zamieňajú túto svoju úlohu. Nasledovne v dialšom, na týchto hmotných prvkoch osnovanom rozvoji koreňov, nezakladá sa význam, čiže duch na tom, jaká je jeho *hmotná* stránka, alebo jakú spoluhlásku má v koreni, lež zakladá sa na tom, jaká *duša* je v tej hmote, čiže jaký je sám duch, alebo jaká samohláska (*i* či *y*) pridružená je ku hmotnému prvku koreňa.

Korene našej reči sú na pr.

1. jednoduché

a) belbožeské:	b) černobožeské:
by (byť, boh, býk)	*bi* (biť, bes, boj)
li (liať, ľub, ľud)	*ly* (lát, ložˇ, les)
ty (tyť, tuk, Tur)	*ti* (ťať, tĺk, tisk)
di (diať, doj, deň)	*dy* (dav, duť, ďas)
ni (niť, nebo, vznik)	*ny* (nyť, nič, nąc)
ri (roj, rod, ráno)	*ry* (rov, roh, rana)
a t. ď.	a t. ď.

2. složené

kri (krv, krm, kriet)	*kry* (krivda, krč, skrt)
hly (hlava, slovo, zlato)	*hli* (zlý, hlad, hlen)
mli (milý, mlieko)	*mly* (mlet, malý, moľ)
pri (priať, Preja)	*pry* (prať, prak)
a t. ď.	a t. ď.

Úsčep 15. V duchu reči: viera v nesmrteľnosť duše.

Z tohto vysvitá, že dľa filosofie naších najdrievnejších pradedov, teda dľa jích ponímania, mluvenia a bájenia: je *hmota* sama v sebe a pre seba *mrtvou;* ako ju *duch* obživí, takou je a zostáva.

On je jediný tvoriteľ i pretvoriteľ; on tú istú hmotu pretvorí na dobré i na zlé, pekné i špatné, osožné i škodné, — tak rozmanite a rôzne ju pretvorí, ako len sám chce. Takto hľa tenže *duch,* t. j. duševný čili mužský prvok koreňa *(i* a *y)* utvoril a pretvoril slová prerozmanitého, až rôzneho významu, ba niekedy aj slová takmer vcele rovného zvuku a predsa úplne rozdielneho významu, jako sú na pr. *luh* (die Lauge) od *li*, a *luh* (lucus, les) od *ly;* nebeská *báň* od *by* (byť), a *baňa* od *bi* (biť); *ráno* od *ri* (riať) a *rana* od *ry* (ryť); *topiť* (kúriť) od *ty*, a *topiť* sa od *ti; hon* (pole, zem, živište) od *hy* (žiť) a *hon* (lov) od *hi* (ziať); *ľud* (die Leute, Volk) od *li* (liať) a *lud* (blázon) od *ly* (lát, lož) a t. ď. Tu príležitostne poznamenávam, že to Maďarské: *luddá tenni* neznamená „husou spraviť", ale znamená *ludom* t. j. bláznom spraviť dakoho. Naše složené slovo *ob-lud* užíva sa teraz zkrátene: *blud, blúdiť, blúdzniť* a j.

Ten istý ženský čili hmotný prvok koreňa poskytuje teda Slovančloveku hmotu jak ku vyjadreniu pochopu *zla*, tak i ku vyjadreniu pochopu *dobra;* no a z tohto spôsobu ponímania sveta a ducha už potom samovoľne vyplýva i to, že jedno a to isté božstvo je v našom bájesloví raz belbožestvom, druhý raz černobožestvom t. j. *bohom* i *besom*, dľa toho, aký je v jeho hmote duch, čili, že ten istý boh je i bel- i černo-

Č.	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	X
1	*di*	diať dať dájať	úd	dej nádej dojiť	Deva Devana dever dva	dub doba dobrý						
2	*dy*	duť	jed	duje	dav Dyv Dyavel Dyveň divoch div diviť sa dívať sa		dupa dupna	dúha	duch dych vzduch dychtiť ná-dcha		dážď	duť dej Dať

bohom Slavianskej čeľade, ktorý raz kriesi a život dáva, druhý raz škrtí a dlávi prírodu i človeka.

Ba toho som presvedčenia, že tento duševný prvok *(y* a *i)* v reči naších najdrievnejších pradedov, jako bol základom ducha reči, a súčasne i základom jejich prvých bájeslovných pochopov: tak veľmi zavčasu stať sa musel on i zárodkom národnej viery v *nesmrtelnosť* človeka a viery vo *večný život*, čo na svojom mieste ešte zovrubnejšie pripomenem. (Úsčep 46).

Úsčep 16. Rozvoj Slovenských koreňov.

V 8. úsčepe som povedal, že flektujúce reči, koreň slova až na jeho základní (ženský) prvok tak rôzne pozohybovaly, že by človek už teraz — po mnohých tisícročiach tohto ohybovacieho processu — často i pochyboval, že tak rozličného znenia a smyslu slová z jednoho a toho istého koreňa poisť mohly. A predsa je tomu tak; lebo mužský prvok koreňa neohraničenou mocou svojho ducha pôsobiac na hmotu, čili ženské prvky reči, s postupom intellektuálneho rozvoju človeka nepretržene pretváral tie korene v nové a nové formy čili vlastne len z tychže koreňov vyrastajúce vetvy, jaké potreba vyrastajúcich sa pochopov človeka o bohu a svete, kam dial tym viac, požadovala.

K lepšiemu znázorneniu tohto, vlivom a mocou duševnieho prvku prekonaného, nadmier rozmanitého rozvoju koreňov, uvediem tuná aspoň dakoľko príkladov rozvetvenia sa tychže koreňov v slovenčine a potom, k ľahšiemu pochopeniu tohto rozvoju, i potrebné poznámky podokladám.

XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX	XIX
		delať dielo dlaň dleť deliť diel		je-dnať Din O-din Hospo-din dobro-din jeden deň dnes	dŕieč dŕiečny dar zdar zdravie drahý zdarný hospo-dar	Dadi-bôh dedo diedok dada Doda Ďunďa dundať dudy	 dieťa detva detský
dúčela		dlať (celt) dláto dlávit dolu dúl	dmúť sa duma dom dym	dunet	durit durák vzdor drať drvit drobný drak dráha diera jadro dravý uderit	dudok	dutý dutnať

C.	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	
3	*hy* *zy* *sy*	žit sať	juh oheň	háj Hoja hojiť hájilky hajdy syjať	Živa život hovoť hovädo chovať sievať saveq sviňa	hýbať sob		žihať žehnať požehy		hoza(vlasť) hozba	chyža	hos host chas chas Cha hosp hosp Has
4	*hi* *zi* *si*	 žut	 	 	zivať háveď sever sova ohava	siabať žaba chebs chyba chabý hubiť huba zub zobať zubor		 	 	 	 	
5	*by*	byť	oba pbyť sobáš	báj bájan bujný	bývať bavič zábava	baba Bábel Babilo		boh bohba bohatý bohište (bašta)	bychtiť	bozať bozkať	bažiť zbožie boží pobožný	byst byst
6	*bi*	bit	 	boj zbíjať bojan zbójnik vojak vojna	pevný 	bobo bobák bubon bublina	 	 	buch obuch buchta	bázeň 	 	bes besn
7	*li*	liať	ál ulica so-ľ	loj lojd (sperma) Lojda Lajma leja lajno	vliv poliovka olovo levný po-levy (plevy)	Ľuba Lubta ľúbiť úľuba poľúbiť	lepý lepší Lepa	luh lieh Oleg Olga	lechtať	lízať lázeň slza	 	láska
8	*ly*	lát	 	lajec	lov polovka	lub luba palaba	lúpiť Lupeň lapať liepať sa lopúch lopov loptoš lupiny	luh poluh (pluh)	Lech šlechta šlechetný lichý	laz luza	po-lúžiť (plúžiť)	les lesť poles (p

XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX	XXI
žítčiť chotč chcet	suka	žila chlupný chliev chlieb chalupa chlp chlap sila	zem humno	hnúť hon sáhon žnúť hana (pole) hnát hnút hnev hneď	žír žiara horet zora zret zrak žeravý žrať zierať jazero zrkadlo sytor (syn) stra, sestra pa-storok strýko	hod hyd hody hodina hodný žiadať hodiť	žito žatva chuť chot sýtiť sytcok sytca
		hýl chlad žial chúľava chulosť zlý	zima zimok (smok) zimija (zmija) chumeľ hmyz	zuna hana hynuť hniť hnovo hnusný saň sane	chorý zúriť chrt	chudý chudák studený	
baťa báči	buk býk	bal balv bolvan bylina		bán báň	bor barva	bdeť budiť badať budovať búda budiek bydlo	báto byť bytča butča príbytok koli-ba
bác! bič		bôl bľadý bilok obilie biely blesk blizna blb blabtať	bum bom	búna baňa	boriť búrať búra obor borbár brať brániť breh brdo bradlo brána zbraň broň	bodať bodka bieda obida pobieda	betah betlár bitník
sličný slečna zaliečať sa	liek lúka slika lokše	Lelo Polelo	Lema Polema plemä lemeš	lôn, lôna lien, liena lono, lieno olienit polienit (plienit) laňa Luna lôník polaný (planý) linúť polinúť (plynúť) slina slimák		ľad ľud loď Lada ladný po-lad (plod)	leto ľútosť jalito
lúčať lúčiť lačný	luk lyko ľak lak lakomý	lulok	lom lámať	jeleň	larma	lúd ob-lud ob-luda blud	lútý lotor

Č.	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	
9	*ty*	tyť	ot otec		otava zotaviť sa	tobola	topiť teplý	tuhý	tchán tchyňa		ťažký	tis tes tes tis
10	*ti*	ťať	otka jatka			tábor	tepať topor					tisn tesy tesa
		tiecť	jeť isť	taj			topiť sa					
11	*ni*	niť	jun juný junák	znoj	niva nový	nebo nebový (nebohý) nuba snúbiť	s-nop	s-naha nahý noha sňah	nochty		snažiť sa nežný	nos
12	*ny*	nyť			nav unaviť Nyvla unúvať					núza		
13	*ri*	riať	jar jarý	roj raj Poraja (Freja) rujný říjen Rojenice rajhrad							raž	riasť zrosť pôrosť pa-prs rosa Rasa Rusalk po-ros (pre prskať prsia prasa pa-prs
14	*ry*	ryť	orať jarok		rov rovadlá rováš riava Orava Revúca	robiť rúbať obruba		roh rohatý prúh	ruch rachot	rezať raziť ob-raz	ražeň	rus ras po-ras
15	*ki*	kiať		kojiť pokoj kajať kojná spokojný		kobyla kubena kobza	kiepa kiepiť	kahan kohút	kachna kochať roz-koš	koza	koža	

XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX	XXI
tučný otčim otčina	tuk	otylo vytylý otolec jatelina telo teľa tylo tlupa tulpas tlstý	temä		Tur turý tvor tvár stver (zver) terich tovar ostríhať trblietať		Tato teta tetiež
	týkať tkať potýkať tok (humno)	tlač tulec tĺk		tnúť tenký nátoň	strihať strigôň treť terať strach tras ostrý tryznúť tyran strovíť		Tatúch tátoš tantušiť tetivo
	tok stok potok utekať ráztoka			tonúť zátoň			
	vznik núkať vnuk		vnímať známosť	onia (mať) nian (otec) ňanivá(cecky) ňuňa (lemeš) niňaj(vajčiak) (herniacus)	nur	vňada niadrá	Nito nietiť vnať nutro znať znieť
nič noc			nemý	Nynva		nuda	nútiť
ručať	ryk rok srok obrok			ráno		rád rod radosť radiť rádčiť (ráčiť) Radhosť	ret (pisk) retč (mluva) riť(genitali:) ritýr poriať (priať) s-rať
rúcať oráč	ruka rieka jarok	rýľ roľa	Rimava rum	roniť rana runa	rurik (rolník)	riad ruda radlo	rat rata zruta
kotč kátčer kôtčka kotsúr kotčka	kokoš kokot	kliešť klín klík kľuk kľúč kľučka klas klisa klsať	kmen kmeť	ko-leno pokolenie člen kôň kan, kanec žiar-kan	kára (voz) koráb krb, kôra korec koryto Kriet nakriatnuť krsnúť zkriesiť		kút kotiť kotuha kot, skot Skýth kyta kúta kutica

Č.	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	
16	*ky*	kuť	jačať	kyj	kov kov-vlad (kobold) kováč Quad					kaziť		kus kusy kúsa kosa kosť rozk
17	*vi*	viať vítaziť	ú-vať (úfať) Ovo javo	vejár	vev pev s-pev			váha	viecha pach zápach	viazať voz sväzok	väža	vesť víska veseľ píska
		viť		voj závoj s-pojiť ποιεω	spievať					viezť		ves, (v vesm viesť
				vajať (plodiť) Vajan vajtce vajatovať (k pôrodu pracovať)								
18	*vy*	vyť			vavo vavák vaveľ				výchor			pes psota pusty
19	*pi*	piť		pojiť nápoj	pivo							
20	*py*	puť			páv				puch puchnúť pýcha rozpucha			
21	*my*	myť	jama Jamník	máj majoliena	mavka			moh mohutný		maz	muž môžem možný	misa most

XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX	XXI
kácať	Kyka kúkoľ	kôl klát skala kolba kalika klať kálať	kameň	kynožiť	kárať kord korbáč kartáč krt skrtiť	kydať	kať katan kutáč
vec, viac väčší obvec (obec) večný	vek súvek (svák) vúkať (fúkať) zvuk ozyvok (jazyk)	vlha(voda) vôľa vlaha vlhký veleť velký válka vláda vlasť		vonok vôňa	viera pora prvý	vidieť vedieť viesť	veta, Vít vetev vetor vatra svit svätý svet vítať, pýtať vták
le)		vliecť vlát vlna (ovčia) vlákno, vlas s-vĺkať (súkať) pa-vĺk (pavúk) Vĺla		veno, spona venec Vian, Vajan Vianda Vianička	vor s-vor závora zavrieť dovor (dvor) dovere (dvere) od-vorič (otvoriť)	svadba	
				Viena vien-sta ne-viensta		Vend Vind Vanda Vandal	
	povyk	vlk		vina Fena (vlčica)	vrah vrahan (havran) vrahna (vrana)	vada vädnúť	vätchý
				pena	pram-eň prať (vodou) prah		
piecť pečena páčiť pučiť pučať	pekný peklo puk	puliak (moriak) pálič opal po-pol polič pilič palica plameň		pnúť pán, peň	para pariť variť pražiť prať (ohňom) Paroň vreť, vred vrelo pýriť		
matčka moč máčať moc môcť	mokrý mokva máky	milion miliard		mnoho	myr Myrna mera Meru more mrav myriad meravý môrava	mäd mydlo modla múd smäd	Mata mať Mythra

Č.	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	
22	*mi*	miať										mia mie
23	*jy*	jiť jeť	oje						jachať	jazdiť		
24	*ji*	jať		joj jaj				jiho (jugum)				
25	*mri*	mreť						mrhať	mrcha Mrch	mráz	mrúžiť mreže	Mor
26	*hry*	hriať horeť			hriva (od hore, hor, hora) svohrivý (sverepý)		Hríp (ripa)	hurhaj	hriech	hrúza	haráž	
27	*hly* *zly* *sly*	hleť slúť		čelo holý holka Hel Zel Zellôn Zellônča slnce	hlava človek čeľaď slovo sláva	holub	chlap	hlahol	 sluch	glezda (hvezda) hvizd		hla hle hes
28	*hli* *zli* *sli*				hliveť	hlúb zloba slabý	hlúpy slepý	 sluha	hluchý	ohyzda		hlí zlo
29	*mly*			milý						mlezivo		
30	*mli*	mleť		moľ malý					Mlch mlcha (mucha)			
31	*kri*	kriať	ikra iskra		krev červený	krb						kra kri krá kre zkr Chr čer
32	*kry*	kryť		krojiť krájať krajina	krov krivý krivda Kriveň	krp	kruh	Krch krchniak				kre

XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	XX	XXI
meč				mnet	mor mret s-mar (cmar) mrcha Morena mrvit mráz		metat mátať mútiť smutný zmatok
			jmnať jemný		jamo		jatý
mrcina mračno	mrkať mrak	umrlec		Morena mámit marnosť	Mora Mura máry	smrad	smrť
harc hríč (vrch)	horký		hrom hrmot Hrmeň	hrana grúň horniak		hrud hrad hrdý hrdina	hrot
	hluk	sila Helliena (Halle)		zelený silný		hladeť hladať hladiť holdovať	žltý zlato želať
		zahálať zlý „hel!“ (Hölle)		hlina hlen		hlad hlodať	hltať hltaň hldlo zlóta želeť žialiť
mliečť	mlieko mláka			mlandra		mladý	milovať
mučiť múčiť	muka múka mlkvý	múľ moľ	mumák	mlyn		mluď (ustá?) mlu-vit ml-syt ml-čit	mlat mláto
kurac kura kurva	krk krik krok čuriak krík		krma kremeň	koreň		krdel čuridlo	Krieto kratčúr nakriatiť
krč krčica krčah krčma				čierný		kradnúť	Krt krátky Skriatok krutý čert črtať čierťaň krútiť

Úsčep 17. Poznámky.

Povyberal som pre tento prehľad hlavne tie korene, z jíchžto pňov vyrostlé vetvy najväčšmej zasahujú do sústavy nášho bájeslovia, a dokladám k nim ešte nasledujúce objasnenia:

1. Z belbožeského koreňa *di* pošlo prvé a najdrievnejšie označenie božstva, čo *dejcu*, *dajcu a dajcu dňa* (svetla a tepla) a vôbec všetkých *dobrých darov* prírody; a tento koreň — pravda, že rôzne rozvinutý — nachodíme takmer u všetkých národov, ktoré sú potomkami Hvalskej čeľade; na pr. u Assyranov *Mero-Dač* (myro čili svetodejca t. j. stvoriteľ), u Hebrejov *Adon*; (to čo bolo stvorené: *adumah* = zem; *adam* = človek), u Feničanov *Bel-Adon*, u Grékov *Den*, *Din*, *Difs*, *Devs*, *Dzevs*, *Theos*, *Athene*, u Rímanov *Deus*, *Diana*, u Germanov *Thiusk*, u Skandov *Odin*, u Slavianov *Odin*, (Hosp-Odin), Deva, Devana, Dadž, u Egyptanov (v Meroe) *Dionys* a t. d.

2. Belbožeskému koreňu *di* oproti postavený je černobožeský koreň *dy* k označeniu *dávenia*, *dlávenia* a *dusenia* života, z nehož pošly názvy *Dyv*, *dyaveľ*, (diabolus, Teufel), *dyveň* (Tyfon), das, drak a j.

3. Z belbožeského koreňa *hy* pošlé dajedny slová v našej reči už takmer celky vyhynuly a niektoré z nich udržaly sa už len vo složených slovách, na pr. *hasa* čili *hosa* a *hana* čili *hona* (živište, dom, vlasť), pak *hospa* (živnosť) ako samostatné slová vyhynuly; nachodia sa avšak ešte podnes vo složených slovách: *hasa-čert* (Hausteufel), *hospo-ódin* (živnosťo-dejca a dajca), *hospo-dar* a j. Z koreňa *hy* pošlo i Nemecké *Haus* a Hąsa *(Hansa)*; pak Maďarské *haza* a *hon*, Latinské *hospes*, *haeres* a t. d. Koreň *hy*, prechodiaci do *zy*, *sy* a *šy*, vôbec zahrňuje v sebe početné pochopy *sijania* (svetla a tepla), *sýtenia* a *žitia*.

4. Belbožeskému koreňu *hy* oproti postavený je černobožeský koreň *hi*, k označeniu pochopov, životu, sýteniu, svetlu a teplu neprajných (Latinské *hostis*, *hasta*, Nemecké *Hund*, Maďarské *jég* a j. pošly z tohože koreňa). Sem patrí i naše *hasnúť*.

5. Z belbožeského koreňa *by* pošly vyhynuté slová *bohba* (Gottheit) a *bohyšte* (Götzen-stätte), z nichžto vierepodobne časom povstaly terajšie *baba* a *bašta*[1]). I slovo *bájan* u nás už vyhynulo; za drievnych časov znamenalo ono bájo-pevca t. j. oslavovateľa božských dejov; po-

[1]) Hlavná bašta hradu bývala vždy nad bránou, kde v prvom patre nachodilo sa bohyšte, aby v ňom umiestení bohovia, ochraňovali vchod a bránili ho proti nepriateľom.

zdejšie pevca, ktorý ospevoval i deje a skutky slavných ľudí a bohatýrov. *Byst* toľko čo fuitus; *bystu prabohu sveta* = u byvšieho praboha sveta.

6. Belbožeskému koreňu *by* oproti postavený je černobožeský koreň *bi*, z nehož pošly vetvy: *bes*, *bič*, *bieda* a t. ď. Tak ako od *bitia* pošlo slovo *blesk*, podobne od *bitia* (prania), vzťahom na plátno, pošlo slovo *biely* a od tohto *bľadý*.

7. Belbožeský koreň *li*, peň *liať*, musel mať za drievnych časov u Hvalskej čeľade význam, obzvlášte na plodivosť sa vzťahujúci, čo mnohé, z neho pošlé, plodivosti sa týkajúce slová zrejmo dokazujú. Ba ešta i Rímania ctili bohyňu pôrodu Ilithyu[1]), ktorú Gráci nazývali *Eileithyou*, državše ju za dcéru bohyne Júno[2]). Zdá sa mi, že ako zo složeného slova *po-lada* povstalo *plod*, tak i zo složeného slova *po-lepa* povstal vyhynulý už teraz výraz *plep* čili *pleb*, s nimžto asnaď totožným bude Latinské *plebs*, Nemecké *Pöbel*. *Olieniť* drievne bezpochyby toľko znamenalo, čo isté s povinnosťami spojené *práva synovstva* udeliť; naproti tomu *polieniť* = tieže práva odňať; z nehož možno že pošly i pozdejšie slová *plieniť* a *planý*. Z koreňa *li* pošly *ľúbiť* (lieben), *ľud* (Leute), *leto* (Lenz), *zletilý* (alt) a t. ď. a z neho pošly aj složené slová *so-ľ*, *s-lina*, *s-lza* a j.

8. Od černobožeského koreňa *ly* pošlo *ľuh* a *les*, bydlište to — menovite za drievnych časov — nesčislných dravých a *lstivých* zverov; preto bol *les*, menovite ale hora — les to na vrchoch — drievnym Slavianom miestom hrúzy, v ktorom, dľa jich vierouky, desný pekelný oheň horieval. Slovo *lech*, možno, že pôvodne *lovca*, a len pozdejšie majiteľa *lesov* znamenalo. Od slova *luh* (lyhoť, lucus, liget) pochodí *polužiť* t. j. luh vyhubiť, vyklčovať; čili z *luhu* pole alebo *poluh* pripraviť; odtiaľ *pluh*, tak ako od *poles*: ples. *Lupeň*, *Lupáň* asi toľko, čo Kriveň, Kriváň, totiž označenie miesta alebo i personifikácia severu[3]) a vôbec krivditeľa, lúpiteľa. Nasledovne vrchom, ktoré z tychto koreňov (*ly* a *kry*) pošlé názvy majú, tieto jich nazvy udeliť mohol jedine ľud u jich južného podnožia obydlený; tak na pr. Zvolenskému *Kriváňu* toto meno udeliť mohli len obyvatelia jeho Novohradskej strany, a preto je vierepodobné, že tohože vrchu Novohradské podnožie prv obydlené bolo nežli Zvolenské. To isté platí aj o iných Kriváňoch, Lupáňoch, a j. Z Hvalského koreňa *ly* pošlo i Maďarské *lopni*.

---

[1]) Viď Horácovú ódu na Apolla a Dianu.
[2]) Viď Pindara.
[3]) I Morena tu i tu značí nielen smrť, ale i sever a vôbec zimu a mrazy, so severními vetrami.

9. Belbožeský koreň *ty*, peň *tyť* (mohutnosť) predpokladá nielen telesnú veľkosť, hrubosť a silu, ale menovite i animálnu *teplotu*, ta ako jemu oproti postavený černobožeský koreň *ti* istý stupeň chladnos Náčelník rodiny, ako najstarší, zaiste riadne bol i telesne najmohutnej šim a preto od koreňa *ty* dostal názov *o-t* (vid úsčep 21 lit. *a)* a minulý *otec*[1]). Slovo *otolec* (patriarcha) je už len v niektorých vidiekoc Slovenska známé (okolo Brezna), kde sa k označeniu smirčieho sud (Friedensrichter) užíva; preto *otylo* (Atila) môže byť nielen vlastn menom, ale i — a čo je dľa môjho zdania vierepodobnejšie — ozn čením hodnosti vladára, a tak príbuzným Maďar. slovu *atya*, otec. (To i platí aj o mene jeho brata Buda, Vuda, Voda t. j. voje-*voda*). I teda opäť jeden nový dôkaz toho, že reč Hunnov, ktorá vraj vel príbuznou bola maďarčine, je tiež jednou, v agglutinácii zakrnel dcérou Hvalskej čeľade. — *Tista* je tiež zriedkave užívané slovo; zna kotná sukňa. *Tetiež* toľko čo strýko (na Vrbovcach).

10. Z černobožeského koreňa *ti* pošlé *topiť sa*, oproti postave je pochopu z belbožeského koreňa *ty* pošlému *topiť* heitzen. — Se patria i Maďarské *it, ital, itce, tó* a j.

11. Belbožeský peň *niť* patrí u nás tiež už medzi vyhynulé slov no žije on ešte v durativnej forme *nietiť*, pak vo složených *rozniet rozňacovať* a j. Medzi zriedka užívané slová patria: *ňanivá* (prsník žien), *ňuňa* (lemeš, phallus; okolo Komárna) a *niňaj* (chlupník; v Lip tove značí *niňaj* vajčúcha = herniacus). Medzi celky vyhynulé patria *nuba* (svadba) *niana* čili *oňa* (mati), *nian* (otec); — *nyós* v gráčtin nevesta[2]); — *nur* zem, pôda zeme, čo nietiteľka živnostodajnej príro (Nährerin, nutrix) a j. *Nuba* jestvuje ešte vo složenom *za-s-núbiť* a *s-nop*; na slovo *oňa* upomína Maďarské *anya*; *nian* (otec) užíva s ešte na mnohých stranách Slovenska ale (práve tak ako *ot*) už le v diminutivnej forme *niaňko, ňanka*. (Srovnaj Asyrské *Nin* a *Niniva*) *Nebohý* nieje složené slovo, leč jednoduché adjektivum, pošlé zo slov *nebo*; totiž *nebový* čili *nebohý*, t. j. ten, ktorý je už v nebi; naproti tomu ubohý je složené z *u* a *boh*.

12. Černobožeský peň *nyť* je u Slovákov tiež už nebars užívaným, leč vôbec známym je on v durativnej forme *naviť, unaviť*, čo drievnej toľko znamenalo, čo umŕtviť, teraz fatigare, ermüden. *Nav* (tá *nav* a nie nava) bola sídliskom duší nebohých, t. j. ktoré po smrti

[1]) I náčelník *bošskej* rodiny t. j. najvyšší boh a riaditeľ sveta (akými boli Odin, Tur a Viet), vôbec menovaný bol *Ot*-om alebo i *Tat*-om (tiež od *tyť*); preto „ísť k Otcovi“ alebo „k Otcom“ toľko čo zomrieť.

[2]) Iliad 22, 65.

človeka, následkom jeho cnostného a šlechetného života, dostaly sa do neba, záležavšieho zo troch častí: raju, neba (v užšom smysle) a navi, z nichžto každá nachodila sa na osobitnej hore. Na prvej hore bývaly duše narodiť sa majúcich ľudí, pod dozorom *priadky* (Parky) Roje a jej podriadených *Rojeníc;* na druhej hore bývaly bohovia a s nimi priadka *Zoja* čili *Hoja* (Živa); na tretej bývaly cnostné duše zomrelých pod dozorom priadky *Noje* čili *Nynvy* abo *Nyoly.* — „Isť do navi" toľko čo zomrieť; „poslať voľakoho do navi": usmrtiť ho.

13. Belbožeský peň *riať*, značiaci akt plodenia, rodenia a zveľatenia sa, patrí u nás už medzi celky vyhynulé; slovo *riť* neznamenalo pôvodne len dupu, lež vobec nástroje plodivosti, genitalia. Durativná forma vyhynutého pňa *riať*, je *rodiť.* Odtiaľ *roj* der Schwarm, *raj* sídlovisko duší narodiť sa majúcich, *rád* mať, lieben — a j. Srovnaj Latinské *oriri, ortus,* s nimiž vierepodobne súvisí *Rém, Romul, Rím.* Konečne zo pňa *riať* (vetva *riasť)* pošlo i *po-riať* čili *priať, Praja* (Freja), *priateľ* a j.

14. Belbožeskému pňu *riať* oprotipostavený je černobožeský peň *ryť*, odtiaľ u nás málo užívané *rov* (hrob) a *rovadlá* (máry). *Rus* neznačí len vôbec zem, lež značí pole, t. j. zem *orytú, obrobenú, k oraniu* uspôsobenú. Preto sú slová *Rusko* a *ország* z jednoho koreňa pošlé. *Rurik* toľko čo majiteľ poľností (rus, ruris, rusticus); *runa* = rytá čiarva (litera).

15. Belbožeský koreň *ki* tiež už nemá pňa, (vierepodobne znel on kedysi *kiať*, z nehož pošla potom durativná forma *kotiť)* — vyjmúc akžeby citlivka *„čitt!"*, prechodiaca do *koj* (pokoj) za taký považovaná bola. *Kit, kot*, toľko čo ohnište s brlohom, teda živište a plodište; *kotč* istý druh drievného, vierepodobne dvojkolesového voza, na ktorom kočujúce plemená (teda i Slovania v dobe pastierstva, čili za panovania boha Tura) odvážali svoje k ohnišťu a ku posteli potrebné veci; *Skýt* = kočovník, nomad; — odtiaľ pozdejšie *Skand. Kút* toľko čo plodište, brloh; „do kúta prisť" = zľahnúť; *kútnica* = šestonedielka.

16. Černobožeský koreň *ky* tiež už nemá pňa *kať*, no má jeho durativné formy *kátať* = Česky káceti, *katovať* = tryznit. Z tohto koreňa pošly názvy prvej ľudskej zbrane: *kyj* a *kam, kôl* a *s-kala;* pozdejšie i *kuša, kosa* a j. (Razkosom, toľko čo rôzne).

17. Najbohatšie rozvetvený je belbožeský peň *vit*, v niektorých priechodoch i *pit* — *piter, pater, Vater; päť, zapäť, pnúť, binden; päť, fünf*, odtiaľ potom *piaď, päsť, päta, pes* (Fuss) a j. — *Viet, Väť*, toľko čo duch *vekovec* (ewig) *večnevejúci, vševidúci, vševedúci, vševladnúci* a preto vždy *víťazný.* Jeho manželka *Vanda* (*Vana, Viena;* v po-

vestach *Vanička)* kvetúca panna čistoty, cudu a cnosti, čili žena *s vencom večného pannenstva. Viet* nazýval sa ešte i *Vajan*-om *(Van, Vian;* v povestach *Vianko). S Vanou, Vienou a Vesnou* srovnaj Rímanské: *Venus, venustus; — Vesta* je složené zo slov *Vien* a *sta* (dcéra; od *syt)* a značí toľko čo deva čistoty, cudu, pannenskosti; preto *nevesta* = nepanna. Zo pňa *vit* pošly ešte: *bitten, pýtať* t. j. v mene boha Víta prosiť; *vítať* (beglück-) *wüntschen* t. j. v mene boha Víta pozdraviť; *vintčať, vintčovať* t. j. v mene boha Víta priať; *petere, optare* a j.; — pak *vedeť, wissen, písať, Wisser, pisár* a t. ď.; — ba od *viať* pochodí nielen *vták* (srovnaj Egyptské *Phath)* a *vetor,* ale i drievné *petria* a *petro* terajšie *peria* a *pero (Feder).* Z tohože koreňa *vi* vôbec pošly početné slová, ktorými označuje sa istá, polkruhy tvoriaca oscillácia povetria, vody, bylín a t. ď. na pr. *vánok, vetor, vlát, vlna* (voda), *vlna* (vellus), *vlietať* (fliegen); pak slová s faktormi víťazenia spojené na pr. *vôľa, vodiť, veleť, volať, vláda* a j.

18. Belbožeskému koreňu *vi* oproti postavený je černobožeský koreň *vy,* peň *vyť;* odtiaľ *vaveľ* abo *vavák* strašidlo (der Wauwau), *vlk, vada* (chyba), *vina;* sem patrí i Nemecké *wüthen* a j. — *Vlk,* čo najpažravejší — a voľakedysi iste najpočetnejší a človeka húfne napadajúci dravec, je veľmi často i personifikáciou zloby, lsti a zimy, a vôbec Jamníka (čerta, plúšte, zimy a mrazu) a preto nazývaný bol *vlk* i *bes*-om (srovnaj Nemecké *böse,* Latinské *pejor, pessimus);* skrotený pak vlk pomenovaný bol *pes*-om.

19. Belbožeským koreňom *my* označované boly predmety vlahy, čo činiteľky rodivosti; odtiaľ *mať, mater.* Svet, dľa ponímania Hvalskej čeľade, záležal zo troch častí: zeme, vody a neba. Slováci dosiaľ, keď označiť chcejú veľké blaho, hovoria, že „má tri svety.“ Dolniu časť sveta predstavovali si naši najdrievnejší otcovia čo velikú mohutnú vodu *okeán,* (kanúť, okanúť), na ktorej naša zem pláva ako tanier, a preto túto nižniu časť sveta (vodu a zem) nazývali aj *myrom* (od *myť)* a tú vodu *morom.* Na ďalekom, pre človeka nedostihnutelnom konci tohto mora počínalo sa sklepenie, čili klenutina vyšnieho sveta t. j. nebies; následovne personifikovaný okeán bol prostredníkom medzi zemou a nebom *(Mythra).* Slovo *myr* od *myť (more, most* a j.), *obmydtý:* úplne zodpovedá Latinskému *mundus* (čistý svet), tak ako Nemecké *Welt* od *Welle* t. j. tiež vlnou a vlahou obmytý, teda čistý; *čistému* pak zodpovedá toho samého koreňa Gräcké slovo *Kosmos. Mar* abo *myr,* na konci drievnych vlastních mien, neznačí pokoj, leč čistenie, veľatenie, zrost a zdar. (Mír, pokoj, je vetva zo pňa *mrieť;* lebo kde Morena vykonala svoju úlohu, tam je desný pokoj čili mier).

Mavka značí istý druh vodních vtákov; toto slovo počul som od Slovákov v Miške pri Kaloči. — Výraz *mora* a *myra* upotrebovaný bol drievne aj k označeniu mnohosti a mohutnosti, (podobne ako ešte i podnes u Slovákov *„mrak“*; vo sv. písme *„oblak“* a t. ď.) odtiaľ slová: *mille, mnoho, moc, môcť, mohutý* (Gräcky *megas*, Lat. *magnus*, Nem. *mächtig), muž, omuženka* (amazonka), *mužel* (manžel), *muželka* (manželka), *myriada* a j.; tak ako od *jazera* (t. j. tiež od mnoha vody) *jazero* = tisíc, Maď. *ezer;* k označeniu ale **istej** mnohosti slúžilo slovo *mera*, akkusativ *meru* (= 40); od *mera* pošlo *merať* (*metiri, messen), meriač* (času; teraz mesiac, mensis, der Mond) a j. — Bohyňa nižnieho sveta *Maľ*, nazývala sa i *Myrnou*, totožná s pozdejšou *Marnou*, bohyňou vlahy, dažďu, rosy. I v arabčine *ma* vodu značí.

20. Belbožeskému koreňu *my* oproti postavený je černobožeský koreň *mi;* peň *miať* (hubiť) celky vyhynul. Z koreňa *mi* pošlé vetvy sú *mátať, máchať, mátoha, pomatený, metať, mútiť, miasť, miešať, mýliť, moriť* a t. ď.

Úsek 18. Složené korene.

Z jednoduchých koreňov — pri širšom rozvoji reči — povstaly složené. Uvedem tohto rozvoju aspoň dajedny príklady:

1. Koreň *di*, s prijatím hlásky *m*, dal *dmi*, odtiaľ nový peň *dmúť sa*, vetvy *dom, duma, dym*. Ostatne ohľadom slova *duma*, pri tejto príležitosti, na krátce poznamenávam, že ono u nás, svoju reč etymologicky neznajúcimi spisovateľmi, vpravené bolo do myľného prúdu ponímania, lebo *zadumený* neznamená človeka, ktorý z duševnieho *žialu*, lež ktorý *z hrdosti* mlčí vo spoločnosti. My dumou označujeme elégiu, kdežto by sme ňou vlastne označovať mali *epos* čili pieseň o hrdinoch.

2. *Dy* s prijatým hlásky *r*, dalo *dry*, odtiaľ nový peň *drať*, s vetvami *drak, diera, udrieť, durák, dravý, driť* a j. Ten istý koreň s prijatým hlásky *l*, dal *dly;* odtiaľ *dlávič, dláto, dlabať* a t. ď.

3. *Hy* s prijatím hlásky *n*, dalo *hny*, peň *hnúť* a *hnať; sy* abo *žy* s prijatím hlásky *r*, dalo *žry*, peň *žerať*, vetvy *žiara, zora, zreť* a j.

4. *Hi* s prijatím hlásky *n*, dalo *hni*, peň *kniť*, vetvy *hnoj, hynúť, hnovo* (s transliteráciou *hovno), hnusný* a j.

5. *By* s priložením hlásky *d* dalo *bdy*, peň *bdieť*, vetvy *badať, budiť.*

6. *Bi* s priložením hlásky *r*, dalo *bri*, vetvy *boriť, búrať, brániť, breh, brada, bralo, brdo* a j.

7. *Li* s priložením hlásky *n*, dalo *lni*, peň *lnuť*, vetvy *lôno* (genitalia), lôn, *lien* (syn), *liena* (dcéra), *Luna* (deva), *lônik* (phallus) a j. S predložením ale predpony *po*, povstalo *poli*, peň *pluť*, vetvy *plynúť*, *plávať*, *plť*, *plitký*.

8. *Ly* s predložením hlásky *k*, dalo *lky*, vetvy *ľaknúť*, *lakomý*, *lačný*.

9. *Ty* s priložením hlásky *r*, dalo *tri*, vetvy *Tur*, *tvor*, *tvár*, *tvoriť*, *o-s-trihať*, *trblietať*, *turý* (s-tark) a j.

10. *Ti* s priložením hlásky *r*, dalo *try*, peň *terať*, vetvy *tras*, *s-trach*, *tratiť*, *s-tryhať*, *S-trygôň*, *s-tarý*, *oštara*, *troviť* a t. ď.

Úsčep 19. Dodatky.

Dotyčne složených, v prehľade uvedených koreňov, poznamenávam ešte:

1. Z černobožeského koreňa *mi*, pridaním hlásky *r*, povstalo *mri*, peň *mreť*, vetvy *mrch*, *mrak*, *Mora*, *smrť*, *mier* a j.

2. Z belbožeského koreňa *hy*, pridaním hlátky *l*, povstalo *hly*, vyhynulý peň *hlať* = skviet sa, odtiaľ durativum *slúť*, vetvy *hlava*, *hlahol*, *hlas*, *sluch*, *Helo*, *hladiť* a j.

3. Z černobožeského koreňa *hi*, prijatím hlásky *l*, povstalo *hli*, vyhynulý peň *hleť* = hubiť, odtiaľ durativum *hliveť*, vetvy *hlen*, *hlina*, *hlad*, *zlosť*, *hltať*, *hltaň* (hrtan), *hldlo* (hrdlo, collum, Hals) a j.

4. Z belbožeského koreňa *my*, pridaním hlásky *l*, povstalo *mly*, vetvy *milovať*, *mlieko*, *mladý* a j.

5. Z černobožeského koreňa *mi*, pridaním hlásky *l*, povstalo *mli*, peň *mleť* (hubiť), vetvy *mlch* (Moloch), pak drievné *mlcha* (mucha), *mĺka* (múka), *mĺčiť* (múčiť), *mlka* (muka), *mlčiť* (mučiť), *mlyš* (myš); — *mlyn*, *mlat*, *mlátiť* a j. — Tuším, že za drievnejšej doby i slovo „ustá“, malo názov, z koreňa *mli* pošlý: vierepodobne *mluď*; aspoň na to zdajú sa poukazovať tri, na výkony úst sa vzťahujúce slová, totiž: *ml-vetiť*, *ml-sýtiť* a *ml-čitt!* čili *mluviť*, *mlsiť* a *mlčať*. Za tento náhľad svedčí tuším i Nemecké *Mund*, z nehož *l* len tak vystať mohlo, vystalo ono i z našich *mucha*, *múka*, *muka*, *myš*. Ustá by teda vlastne boly mlynom žalúdka t. j. drviteľom a hubiteľom potravy. Srovnaj slová *hubiť*, *huba*, *zub*, *zobák*, *gamba* (VI 4); ba tak zdá sa, že ustá i ešte jeden z koreňa *try* pošlý názov maly, a síce *trýzeň* (od *terania potravy*), poneváč *trýzniť* v niektorých vidiekoch Slovenska, toľko značí, čo *mluviť*.

6. Z belbožeského koreňa *ki*, pridaním hlásky *r*, povstalo *kri*, peň *kriať*, vetvy *Kriet*, *Krsboh*, *kresať* (oheň) a j.

7. Z černobožeského koreňa *ky*, prijatím litery *r*, povstalo *kry*, peň *kryť*, vetvy *krov*, *krivý*, *krivda*, *kruh*, *kresať* (drevo), *krč*, *krutý*, *Krt*, *čert*, *skrtok* a t. ď.

8. Z belbožeského koreňa *hy*, priložením hlásky *r*, povstalo *hry*, peň *hrť*, *hriať*, vetvy *horeť*, *hora* (peklo), *hríp* (vrch), *hriva*, *hríč* (končiar, pelasgicky *graich*, odtiaľ *Gräk* = horniak), *grúň*, *horad* (hrad), *hrdý* a j.

Úsčep 20. Vznik substantivov.

Prvým rozvojom koreňov — ako už pripomenuto — boly pne, čili, jednoslabičné infinitívy, z nichžto pomaly, a istotne len behom mnohých storočí, rozvinuly sa jednoslabičné, z prvu — samo sebou rozumie sa — nezkloňovatelné substantiva.

V Slovenskej reči, pre jej pomerne najväčšiu zachovalosť Hvalského týpu, ešte dosť pohodlne stopovať možno tento prvý rozvoj starých pňov. Príklady:

1. Peň, ktorý mal v koreni mužský prvok *i*: riadne rozvinul sa v substantivume najsamprv na *oj*, pak často i na *aj*; tak zo pňa *diať* povstalo *doj* a *daj*; zo pňa *biť*: *boj*; zo pňa *liať*: *loj*, *lajno*; zo pňa *niť*: *znoj*; zo pňa *riať*: *roj*, *raj*; zo pňa *kiať* (čitt!): *koj*; zo pňa *viať*: *voj*, *vajan*; zo pňa *piť*: *poj*; zo pňa *hniť*: *hnoj*; zo pňa *brit*: *broj*; zo pňa *drieť*: *zdroj*; a t. ď.

2. Peň, ktorý mal v koreni mužský prvok *y*, riadne rozvinul sa v substantivume na *ov*, pak na *av*; taď z vyhynulého pňa *dyť* (duť) povstalo *dav* (dáviť); zo pňa *syť*, *hyť* (žiť) povstalo *sav*, *chova*, *hoveť*, *hovädo*; zo pňa *lyť* (láť) povstalo *lov*; zo pňa *tyť*: *otava*; zo pňa *nyť*: *nav*; zo pňa *ryť*: rov; zo pňa *kyť* (kuť): *kov*; zo pňa *vyť*: *vav*; zo pňa *pyť* (puchnúť): *páv*; zo pňa *myť*: *mavka*; zo pňa *hlyť* (slúť): *hlava*, *slovo*, *sláva*, *človek*, *Slovák*; zo pňa *mlyť*: *mluva*; zo pňa *šyť*: šov; zo pňa *kryť*: krov a t. ď.

3. Pri dialšom rozvoji avšak udaly sa z tych istých pňov aj mimoriadné formácie, t. j. mužský prvok *i* prešiel tu i tu aj do *av* a *y* do *oj*; na pr. *di* prešlo do *dev* (syn), *deva*, *dever*, *dívať sa*, *Devana*, *dva*; *zy* a *hy* prešlo do *Hoja*, *háj*, *hojný*, *hojiť*; *li* prešlo do *vliv*, *olovo*; *ni* prešlo do *niva*, *nový*; *ky* prešlo do *kyj*; *vi* (pi) prešlo do *vev*, *pev*; *pi* do *pivo*; *hli* do *hlivet*; *kri* do *krev*, *krava*; a t. ď.

4. Dajedny substantiva vznikly z koreňov, ktoré odhodily svoj mužský prvok, a miesto tohto prijaly *o* (tu i tu zmenené na *a* ba často i na *ja je ji jo ju*), predložené ženskému prvku; ale tak, že ráz slova, mužským prvkom určený, vzdor odhodenia mužského prvku, voskrz žiadnej zmeny neutrpel; tak na pr. z koreňa *di* povstalo *úd*; z koreňa *dy: jed*; z koreňa *hy: juh*; z koreňa *sy: jesť*; z koreňa *by: oba*; z koreňa *li: úl*; z koreňa *ty: ot*; z koreňa *ni: jun*; z koreňa *ri: jar*; z koreňa *ry: or* a *jarok*; z koreňa *vi: jav*; z koreňa *my: jama*; a t. d.

Táto istotne nadmier stará predpona *o* nachodí sa i vo mnohých iných rečach Hvalskej čeľade; v tychto ale veľmi často mení sa na *a, ae*; ba v niektorých aj na *i*; na pr. z koreňa *li* povstalo Lat. *litare* = bohomilú krv *liať* na obetnicu, z tohto pak *altare* oltár; z toho istého koreňa *úl* a *alveare*; z koreňa *zli: gelu, algeo*; z koreňa *vi* povstalo *vev, óvev*, (času) z tohto pak *avus, aevum, aevtas* (srovnaj Mad. *vén*) z koreňa *ni: anus, anicula, ancilla*; z koreňa *hi:* chorý, *aeger*; z koreňa *sy:* syjať, *aestus*; z koreňa *ry:* robiť, *Arbeit* — a mnoho iných. Nasledovne, akékoľvek vokály a diftongy, ktoré nachodia sa v tychto rečách na predku slova, nemôžu byť iné, ako rozličné premeny vyše uvedenej drievnej predpony *o*.

5. Pri opäť dialšom rozvoji reči cielom utvorenia nových ohybov mluvy, pridávaná bola koreňom predpona *s* a *so* (Lat. *cum*); na pr. z koreňa *ty* povstalo *stáť* a *stĺp*; z koreňa *li* povstaly *soľ, slina, slza*; z koreňa *try* (Tur, tráva) povstalo *strom*; z koreňa *tri* (treť, terať) povstalo *strela* a *strep*; z koreňa *vi* (pi, poieo) povstalo *pev*, spev a t. d.

Túto predponu *s* čili *so, se*, v jej drievnej pôvodnosti, zachovaly, krom slovenčiny, aj iné dcéry Hvalskej čeľade. Aspoň z Nemčiny a Latinčiny uvedem dajedny príklady. V Nemčine nachodíme drievnú predponu *s* v následujúcich slovách: *Schade* (skoda), *scharren* (shrnúť), *Schatz* (skot), *Scherbe* (strep), *schielen* (skúliť), *Schlinge* (slučka), *schlucken* (solknúť), *Schmetten* (smetana), *Schnee* (sňah), *Schöps* (skop), *Schrank* (schránka), *schreiben* (skrabať), *Schwieger-* (sôkrev), *Schwarte* (skvarok, skvračka), *Schwester* (sestra), *Schwören* (sverit — zaverit), *Silber* (strieblo), *Spange* (sponka), *Spanne* (spnutie, piaď), *sparen* (sporiť), *sperren* (sopret — zapret), *spinnen* (spínať), *sprengen* (sprskať), *sterben* (sterať), *stöhnen* (stonať), *Strahl* (strela), a j. V Latinčine nachodíme drievnú predponu *s* v nasledujúcich slovách: *sal* (soľ), *saliva* (slina), *saxum* (skala), *scando* (kotčujem), *scapha, scyphus* (kiepa, kupa), *scipio* (step), *scribo* (skrabať), *scrobis* (hrob), *seclum* = generatio (pokolenie, člen), *sepelio* (spáliť), *astrum* (trblietať), *silva* (les, lov), *socer* (sôkrev), *somnium* (so-mnievať sa), *sorbeo* (strebem), *sordeo* (smrdím, od

mrch), *soror* (so-stra), *spargo* (sprskať), *spinther* (spinka, náramnica), *splendens* (blendend, blass, bľadý, biely), *spuma* (pena), *stella*[1]) (trhlietať), *stercus* (sterať, strovit), *spirare* (para), *stirps* = peň (strom), *strages* (sterať), *strepitus* (trepať), *strix* = sova krv cecajúca (sterať, striga), *struere* (stvorit), *stupidus* (stupelý), *stuppa* = pazder a t. ď.

Úsčep 21. Predpona o.

V predošlom úsčepe vo 4. bode som povedal, že substantiva najstaršej formácie mávajú predporu *o*, ktorá u rozličných dcier Hvalskej čeľade rozličné premeny podstúpila, na pr. *Odin*, *Adon*, *Athene*. Výslovne poznamenávam ešte raz o predpone *o*, že

1. Po priložení samohlásky *o* ku koreňu slova, často odhadzuje sa mužský prvok *(i* abo *y)*, ale tak, že i takto sformované substantivum potom tiež podržuje svoj, už raz prijatý, belbožeský abo černobožeský ráz, dľa toho, aký mužský prvok pôvodne pridružený bol k ženskému prvku.

2. Predpona *o* niekedy zmenená je v Slovenčine na *u*;

3. Predpona *o*, v *terajšej* našej reči, veľmi často zmenená je na *ja, je, ji, jo, ju*.

Dôkazy:

a) Koreň *ty*, peň *tyt* (mohutnet) s predložkou *o* dá *oty*; s vynechaním mužského prvku *y*, zostane *ot* = Vater, *otec* = Väterchen, (Maďarské *atya*). Mužský prvok *y* — ako už pripomenuto — v dialšom rozvoji vožďy prechodí do *av*, *ov* (tak ako *i* vožďy do *oj*, *aj*); následovne z koreňa *ty* rozvine sa *tav*, a keď sa tomuto predloží predpona *o*: povstane slovo *otava*, *zotavit sa*; avšak predpona *o* mení sa i na *ja, je, ji, jo, ju*, — tak i vo forme *ot*, zmenilo sa *o* na *ja* a povstalo *jat*, odtiaľ *jatel*, *jatelina*.

b) Koreň *by*, peň *byt* = sein, s predložkou *o* dá *oby* = ambo *(oby-dva* skrátene *oba)*; odtiaľ *„obyt kobylu“* = die Stutte belegen lassen (vraví sa i „horovať“); *o* zmenené na *ja, je, ji, jo, ju*: dá *jebyť*, čili *jebať* = stuprare. Tu nachodí svoje rozlúštenie i slovo *ba-stard*

[1]) Žiadné nesložené slovo pôvodne nikdy nemalo dvojistú spoluhlásku; dvojistá spoluhláska povstala jedine z premenenia inej spoluhlásky na takú, ktorú človeku ľahšie vysloviť padlo. Tak v slove *stella* prvé *l* nahradzuje spoluhlásku *r*; v slove *mille* prvé *l* nahradzuje spoluhlásku *d* abo *t*; v slove *stuppa* prvé *p* nahradzuje spoluhlásku *r* a t. ď.

= sprznenec (krvou), od *oby* a *stor* (syn) abo *stra* (dcéra). Mohutné pokolenie Bastarské čili Bastarnské bývalo v severňom Sedmihradsku a Bukovine; povstalo ono z miešaniny Sarmatov s Germany, čili Slavianov s Nemci. Sám Tacitus hovorí, že nevie ku ktorým z nich počítať má tychto „*Pevcínov*, ktorých niektorí aj Bastarmi nazývajú."

c) Koreň *li*, peň *liať*, musel mať voľakedysi — ako už pripomenuto — význam slovu *plodiť* pribuzmý; to dokazujú mnohé z neho pošlé vetvy, ako *ľúbiť*, *ľud*, *Lepa*, *Lada*, *Lema*, *Ľaľo*, *láska*, *po-lad* (plod), *po-lemä* (plemä) a t. ď. Teda koreň *li* s predponou *o* dá *oli*; s vynechaním mužského prvku *i*, zostane *ol*, čili — s premenením *o* na *u* — *úl* t. j. plodište, Brutstätte. Slovo *úl* znamenať muselo voľakedysi nielen príbitok včiel, ale i príbytok ľudí; to dokazuje terajšie, z neho povstalé slovo *ulica* t. j. celý rad *úlov* čili ľudských príbytkov; a Čerkeské *oul* = dedina. Premenením predložky *o* na *ja*, *je*, *ji*, *jo*, *ju*: povstalo *júl* = ploditeľ, rodič (Julius, Jolnir, Jol-Fader); z tadiaľ i *jeleň*, *jelito* a j. — Meno *Julín* znamenať mohlo teda obec, alebo i ostrov čili *oliatu* kopnínu.

d) Koreň *di*, peň *diať*, s predponou *o*, premenenou na *u*, dá *udi*, a po odhodení mužského prvku *i*, zostane *úd* das Glied, v Arabčine premenilo sa *o* na *je* vo slove *jedd* = ruka. Keď sa ale koreňu *di* predloží predpona *o*, dá on slova *Odin* der Thäter, v terajšej diminutivnej forme *odinec*, dob*rodinec* Wohlthäter. Predpona *o* keď premení sa na *ja*, *je*, *ji*, *jo*, *ju*: dá formu *jedin* čili *jeden* najvyšší *dejca*, *dojca* i *dajca* sveta i ľudí.

e) Koreň *hy* čili *žy*, peň *žyť* (žať, žnúť, žhať) s predponou *o*, dá *ohy*; po odhodení mužského prvku *y*, zostane *oh* (Maďarské *ég*), odtiaľ *oheň*; zo slova *oh*, po premenení predložky *o* na *ja*, *je*, *ji*, *jo*, *ju*: povstalo *juh* a *južný*, *jag* a *jagať*, *jas* a *jasný* a t. ď.

f) Koreň *sy* (peň *syt sať*), s predložkou *o* premenenou na *u* povstane *usyt*, skrátene *ust*, odtiaľ *ustá* der Mund (ostium); vo slove *ust* čili *ost*, keď premení sa predložka *o* na *ja*, *je*, *ji*, *jo*, *ju*: povstane *jesť* = essen.

g) Koreň *ni*, peň *niť* (durativum *nietiť*) s predponou *o* dal *oni*, odtiaľ drievné, teraz už vôbec vyhynulé slovo *onia*, *oňa* (anya, anus, Ahn-frau), toľko čo nietiteľka života, čili matka, a u nás dnes ešte, ale už len bez predpony *o* užívané *nian*, *nianko* der Vater; vyhynulé *nien* der Onkel, a podnes užívané *niena* die Tante. Predložka *o*, keď premení sa na *ja*, *je*, *ji*, *jo*, *ju*, dá *jun*, *juný*, *junák*, *junec*, *junoch* a t. d.

h) Koreň *ri*, peň *riať* = zeugen; odtiaľ *riť* = genitalia, s predponou *o* dal *ori* (oriri, ortus), odtiaľ *orol* t. j. — dľa povesti — pre-

porodzujúci sa[1]). Zo slova *ori*, po premenení predložky *o* na *ja*, *je*, *ji*, *jo*, *ju*, a po odhodení mužského prvku *i:* povstalo *jar* der Lenz (Nemecké *Jahr*, ponevač sa rok s jarou počínal), *jarý*, *jarec* a j.

i) Podobne i koreň *ry*, peň *ryť*, dá *orať* čili *orývať;* pak drievné *orok*, teraz *jarok*.

k) Koreň *vi*, peň *viať*, dal *ovo* (von, vonku) teraz *javo*, odtiaľ *zjaviť*, *javný* a j. Zo pňa *viať* s predložkou *o* na *u* premenenou pošlo *ovať*, *uvať*, terajšie *ufať* = hoffen. Zo slova *vev*, *ovev* pochodí i Rímanské *Juves-piter*, čili *Jupiter*, *Jovis* t. j. vekovec (Kronion) otec.

l) Podobne koreň *my*, peň *myť*, s predponou *o* dal *omy*, odtiaľ *oma* čili *jama* = mokrá priepasť, bytovisko vodních besov, a *jamník*, vodní bes čili čert.

m) Konečne, že predložka *o* mení sa na *ja*, *je*, *ji*, *jo*, *ju*, dokazujú ešte veľmi mnohé slová, na pr. *jablo* (Apfel) od oblý; *jadro* od odretý; *jizdba* (izba) od ozeďba; *jazyk* od ozyvok a t. ď.

Úsčep 22. Predpona po.

Ďalší rozvoj reči siahnul pri tvorení nových substantivov k upotrebovaní predpony *po*, ktorá, dľa môjho zdania mala dvojaký úkon, *činný a trpný* vzťahom na smysel pripojeného jej slova, čomu nasvedčujú nasledujúce príklady:

pomoc, pokoj, potecha, postava, pokrm, po-linúť (plynúť), po-lúšť (plúšť), po-luta (pluta), podoba, polaziť (plaziť), popoľ (popálené), polaď (plod), polemä (plemä), poriať (priať), porodtor (brator), posyt (pôst), poriasť (priasť), pôrast (prst), poles (ples), poluh (pluh), polepa (plebs), polienit (plienit), polieny (plany) unfruchtbar a j.

Ostatne v predložke *po* tu i tu mení sa *o* na *a*, bez toho, žeby touto premenou daný bol slovu význam, prýštiaci sa z opravdivej predložky *pa* (23); takéto sú *pahraba* miesto *pohraba*, *passtva* miesto *posytva*, *parez* miesto *porez* a j.

Úsčep 23. Predpona pa.

Zvláštny úkon dostal sa pri tvorení nových substantivov predpone *pa*, ktorou označovaná bola istá podobnosť jednoho predmetu ku druhému čo do zovňajšku (formy) od nehož avšak čo do vnešku (essencie) úplne sa liší; na pr. *pažiť* a *pažítka*, čo vyzerá asi jako mladé žito,

[1]) Stopy tejto povesti nachodia sa i v biblii: „Obnovuje sa jako orlica.“ Žalm 103. v. 5.

a je predsa len trávou; *paṛoh*, čo vyzerá ako roh, a predsa nieje rohom; *pastorok*, čo je síce *stor* (sytor, dieťa), ale nieje vlastním synom; *pavlákčina* (pavučina) čo vyzerá jako z nití abo vlasov hotovené a predsa nieje vláknom — a hotoviteľ toho quasi vlákna: *pavĺk* (pavúk); *paprstča*, čo vyzerá ako prst, a predsa nieje prstom lež iba *paprčou* čili papučou; *papršok*, čo vyzerá jako pršanie dažďu a prskanie vody, a predsa nieje vlahou, lež svetlom; *panoha*, čo vyzerá ako noha stromu, a predsa je len vetev; *pablesk* (slnca), čo jasá sa jako bijúci blesk hromu a predsa nieje strelou; *parobok*, čo vyzerá jako k práci súci mužík, ale majúc ešte len 12—16 rokov, prislabým je ku ťažkej práci; *paholok*, čo vyzerá síce jako holka (bez fúzov bez brady), vierepodobne u Slavianov teda mužský majúci asi 15—18 rokov, ale na genitaliach predsa nieje už holý a t. ď.

Úsčep 24. Zachovalosť slavénčiny.

Obšírnejšie pojednávanie o rozvoji našej reči, nepatrí do úkolu tohto dielca; poukazujúc teda na pojedinné dosiaľ uvedené príklady tohto rozvoju, nadpriadam teraz už svoje pojednávanie k otázke, ktorú som v 6 úsčepe formuloval, a na ktorú odpovedám, že

medzi živými dcérami Hvalskej prareči, za najzachovalejšiu držím *slavénčinu*, medzi mrtvými *sanskritu*.

Náhľad môj ohľadom zachovalosti slavénčiny podopieram nasledujúcimi dôvodami:

1. Pomoria južnej a západnej Ázie, severnej a východnej Afriky, pak východnej a južnej Európy, zaiste prv obydlené boly nežli jejich od mora vzdialené, v drievnej dobe zčiastky, ak už nie vodami pokryté, teda istotne aspoň veľmi močaristé, zčiastky ale ohromnými, vtedy pre bezzbranného človeka nepreniknutelnými pralesami posiaté kopniny stredozemia. Len keď sa už na prístupnejších, pobrežiu mora bližších priestoroch väčšmej rozmnožovať počalo plemä človeka: vtedy teprv vnikať počali jednotliví podujímavejší náčelníci rodín, pobrežiami väčších riek do nutra neznámeho jim dialného územia. Nasledovne tie z Armenskej vysočiny vychodiace roje Hvalskej čeľade, ktoré obsadiť chcely pobrežia mora, voždy s väčším odporom stretaly sa, a na prípad zdarivšieho sa jim výbojú, voždy s väčším odporom zápasiť musely — a síce nielen pri vydobývaní si nových vlastí, ale i pri udržaní svojej pôvodnej národnosti: nežli zápasily tie roje, ktoré hlbšie vnikaly do menej obydlenej pevniny zeme. Gräci na pr., ktorí len jeden takýto boj podnikli, i čo do koreňov slov i čo do zachovalosti organismu

reči, bližší sú prareči Hvalskej čeľade, nežli Rímania, ktorí podniknuvše dva takéto boje — prvý ešte čo Pelasgovia v Gŗäcku, druhý ale čo Rímania v Latiume, organismus reči v celku a velku síce zachovali, pri tom prijali nielen početné korene slov, ňež i dajedny celky odchodné formácie v rozvoju reči od autochtonov Itálie, ktoré korene a formácie, trebas latinčina úplne strovila, oživotnila a vzdelala, predsa nenachodíme v ostatních dcérorečach Hvalskej matky.

2. Vôbec má sa za to, že prvý roj, ktorý vyšiel z úla Hvalskej čeľade, boli Semiti; druhým — vierepodobne len po premnohých storočiach odsťahovavším sa rojom, boli Pelasgovia; tretím Kelti a Germani; štvrtým Árovia; a čo ešte zostalo v Hvalskej čeľade na pobrežiach mora, to všetko neskôr, a istotne zase len po uplynutí mnohých storočí, odsťahovalo sa do Europy pod menom Hvalénov čili Slavénov, zaujmúc tam priestor medzi Čiernym morom, Baltom a Dunajom.

Reč Hvalskej čeľade ale na pobrežiach Chvalinského mora rozviňovala sa svojim prirodzeným postupom, z roka na rok a zo stoletia na stoletie, voždy a nepretržene, a síce v tom duchu, ktorý duch túže reč utvoril, oživotnil, vzdelal. A preto, čím skoršie odlúčilo sa daktoré plemä od pňa Hvalskej čeľade: tym menej vyvinutú reč vzalo ono sebou, čo dedictvo matky, do svojej novej vlasti, ktorá reč potom v tej novej vlasti, ako útlý strom, abo mäkká zem, ešte veľmi uspôsobená bola k prijímaniu tých vtlakov, ktoré istotne činily na ňu antochtonské plemená novonadobudnutej otčiny. Stojí-li ale toto, stáť musí aj opak toho, totižto, že čim pozdejšie dajedno plemeno Hvalskej čeľade opúšťalo pobrežia Chvalinského mora, tym väčšmej vyvinutú reč vzalo s sebou do novej vlasti, ktorá reč, súc už otuhlejšou, ako pevný strom, abo tvrdá zem, vzdorovať doviedla vtlakom možných autochtonov novej otčiny.

3. Hlavní dôvod zachovalosti slaviančiny konečne čerpám i z teraz ešte možného spravného rozboru jej slov, ako to dajedny v 16. úsčepe uvedené príklady dosť jasne dokazujú, a bude ešte pri pojednávaní nášho bájeslovia dostatočná príležitosť na túto zásluhu našich, svojetimilovných a konservativných otcov i častejšie môcť poukázať.

BÁJESLOVIE.

Úsčep 25. Doby Slavianského bájeslovia.

Z bádania reči vysvitá, že vek nášho bájeslovia najpríhodnejšie delí sa na tri odseky času, a síce:

1. na dobu lovectva,
2. na dobu pastierstva a
3. na dobu roľníctva;

alebo — rozdelíme-li tie doby dľa panovania jednoho najvyššieho boha, pána a náčelníka všetkých ostatních bohov:

1. na dobu *Odina*,
2. na dobu *Tura* a
3. na dobu *Vieta*;

abo prijmeme-li u zpytateľov predhistorických starožitností teraz už povšechne prijaté rozdelenie,

1. na kamenný,
2. na broňový a
3. na železný vek.

Kamenný vek rozdeluje sa opäť na dva odseky, a síce:

a) na paläolithický a

b) na neolithický.

Kamenný vek bájeslovia počína sa so stvorením človeka, a končí sa s rozčesnutím Hvalskej čeľade na viacej plemien; broňový vek nášho bájeslovia trvá od rozídenia sa Hvalskej čeľade, čili od osídlenia sa Slavénov medzi Čiernym morom, Baltom a Dunajom, až asi po rok 200 pred Kr.; železný vek ale trvá od r. 200 pred Kr., až po rok 863 po narodení Krista Pána.

Samo sebou rozumie sa, že toto rozdelenie, menovite dotyčne druhej a tretej doby, vzťahuje sa jedine na nás Slavénov a našich drievnych predkov, poneváč nestojí to, žeby takéto rozdelenie vekov kultúrného postupu u všetkých národov spadalo do jednoho a toho istého času. Ägyptani na pr. už 2 — 3 tisíc rokami pred Kr. znali železo, lebo v jednej pyramide, medzi skalami, nalezené boly železné nožnice; k nám ale dostala sa známosť železa teprv asi 200 rokami pred Kristom. Trojánska válka padá do broňovej doby, podobne i založenie Rímu, lebo tohočasní hrdinovia ešte nemali železnej zbrane; v severnej Europe ale bola vtedy ešte kamenná doba v najlepšom kvete; v Anglicku ešte v XI století mali kamenné zbroje a t. d.

DOBA PRVÁ.

Panovanie Odina, čili vek lovectva.

Úsčep 26. Prvé zárodky náboženstva.

Pripomenul som, že má za seba voľačo tá hypothésa, že kolískou človečenstva sú kraje okolo prameňov Indu, a že vierepodobné je, že dajedna čeľaď z potomstva prvých ľudí — opustiac údolie Indu — posuvla sa na severozápad, do krajín medzi Indukušom a Chvalinským morom. Na tejto dlhej asnaď mnohé storočia trvavšej púti, bojovať musel človek ťažký boj o svoje bytie; nielen aby si život obránil proti sto a storakým ľútym zverom, ale aj aby si potrebnú výživu opatril pre udržanie svojho trápného života. A preto je hlavním základom uznania vyšších bytností: cit odvislosti človeka od prírody, čili to Latinské „primus in orbe timor fecit deos.“

Človek videl, že jeho blaho závisí od svetla a tmy, od života a smrti, od zdravia a choroby, od sýtosti a hladu, od tepla a zimy: a preto uznať musel jestvovanie bytnosti, ktorá tieto veci riadi, tak, že pomaly stalo sa i jeho náboženstvo výrazom citov človeka oproti pánu prírody, výrazom totiž vďaky a obavy, lásky a zášti, úcty a hany, dôvery a nedôvery, radosti a žialu, nádeje a strachu: z ktorých pocitov prinášané boly, v *pozdejšom* veku, už i početné žertvy, besom i bohom, len že tamtym nútene a tymto ochotne a dobrovoľne.

Tento *vid, ved* a *vet* človeka o svojej odvislosti od prírody vyvoval teda pomaly nielen uznanie božstva, ale i myslenie, vravenie a povestenie, a síce obrazné a symboličné povestenie o ňom, t. j.

symbolične, živou obrazotvornosťou mladého národa dojčené predkladanie nauky o mohutnom tvorcovi, pánovi a riaditeľovi prírody, v ktorých duchoplodoch verne zrkadlí sa myseľ a duša národa.

Úsčep 27. Spôsob živobytia prvých ľudí.

Pri bádaní po počiatkoch týchto duchoplodov, voždy ohľad brať načim hlavne na tie okolnosti, v akých ony vznikaly, lebo tieto objasňujú rozvoj jak reči tak i bájeslovia.

Všemohúci Boh stvoril človeka k svojmu obrazu; ale nestvoril ho s tym stupňom vzdelanosti, ktorou honosí sa teraz, ani nepostavil ho na tak kultivovanú pôdu zeme, akej tešíme sa dnes. Prví ľudia — ač mali v sebe iskru božstva, ač ukrytý bol v nich zárodok možnosti postupného zdokonalovania sa: predsa stáli na veľmi nízkom stupni intellektuálnosti, ktorá behom mnohých tisícročí, len pomaly rozvíjala sa u nich v krutom a ťažkom boji o bytie; — a prví ľudia, ač v našej, vtedy zväčša močarinámi a pralesami pokrytej zemskej pôde, už vtedy boly zárodky všelikej teraz bežnej výživy: predsa neznali jich zužitkovať, a preto maly tieto vtedy nepoznané veci pre nich len asi takú cenu, ako zlaté zrnká pre kura.

Prví ľudia živili sa korienkami, muslami, zrnkami, mädom divých včiel, ovocím a t. ď. a len pozdejší jejich potomci jazkyniaci (troglodyti) mäsom rozličných, riadne malých, mimoriadne i väčších zvierat, nakoľko totiž podarilo sa jim zmocniť sa jich svojim primitivným spôsobom lovenia (kyj a kam-eň), alebo nakoľko jim pri tejto namáhavej práci niekedy aj rozličné náhody pomáhaly.

Úsčep 28. Intellektuálnosť prvých ľudí.

No akokoľvek na nízkom stupni intellektuálnosti stáli prví ľudia, predsa to nikdy nemožno povedať o nich, že boli opicami. Človek bol človekom, kadenáhle ho Boh stvoril, a opica bola, tak ako dnes, i vtedy len opicou, — telesne ovšem viac menej podobná človeku, no duševne bez iskry božstva, bez umu a rozumu, bez domyslu a reci[1]), a tak

---

[1]) Hoc uno praestamus vel maxime feris, quod colloquimur inter nos et quod exprimere dicendo sensa possumus. *Cicero*
de or. I. 8, 32.

Der Mensch heisst nicht nur so, weil er denkt, sondern ist auch Mensch, weil er denkt, und spricht weil er denkt. *T. Grimm*
Urspr. d. Spr. 1851 str. 19.

Bez jazyka byl by člověk na zemi této málem více než zvíře.
Šafárik
Slov. Národop. 1849 str. 4.

i bez zárodku možnosti bohoľubého zdokonalovania sa. Opica, keď na svet prijde, je i teraz následkom svojho prirodzeného zvieracieho pudu, oveľa zručnejšou nežli novonarodený človek; a predsa, nech ju, jej plod, a tohto mladé z pokolenia na pokolenie ktokoľvek trebas behom celých storočí vychováva, nikdy ani z tisíceho jej potomstva ani len aztéka neodchová, ale voždy len opicu. Spomenutia zaslúži v tomto ohľade porekadlo Slovenského ľudu, ktorý keď opitého človeka vidí, povie naň, že má opicu; t. j. podobu má ľudskú a predsa nieje človekom.

Úsčep 29. Prvé bytoviská človeka.

Naša zem, ako už spomenuto, v tej prastarej dobe, zväčša pokrytá bola močarinámi a nesmiernymi lesami, v ktorých tmolilo sa veliké množstvo všelijakých predpotopných zverov, o jakých už teraz ani nesníva sa obyčajnej ľudskej obrazotvornosti. S tymito opachami prasveta stál človek v ustavičnom boji, nemajúc z prvu inej zbrane, ako kyj a kameň; no majúc miesto driapov, rohov, zubov a pazúrov, ľudský um a dômysel, nimiž — vzdor všetkej nerovnosti boja — predsa často víťazil nad surovou silou ľútych dravcov. Že prvou zbraňou človeka bol len kyj a kameň, to dokazujú, krom zdravého dômyslu a skutočných vedomcami vierohodne opisovaných nálezov, jak povesti tak pozdejšie dejiny sveta; Herakles na pr. kyjom zabil leva, Dávid kameňom Goliáša, Trojánci kamením hádzali po Gräkoch, Rímania mali celé čaty kamo-lúčnikov a t. ď.

A preto prvým, koľko toľko bezpečnejším obydlím človeka, popri spomenutej zbrani, nemohlo byť iné ako strom. Keď chcel človek spať, vyliepal sa na strom a tam medzi konármi, lihoťou stromu krytý, odpočinul si od nepretrženého boja o bytie; ba vierepodobne tam — za príkladom vtákov — dľa najlepšej možnosti trvácne uhniezdil sa i na dlhšiu dobu. Dokym v istom kruhu okolo tohto jeho vozdušného bytoviska trvaly korienky, ovocie, semená, musle a červíčky: dotym neopustil ho človek; bolo-li ale po nich, aj on išiel ďalej, hľadať si nové, živnosť mu poskytujúco bytovisko. Takto vysvetliť sa dá i dlhotrvanlivosť púti dajednoho potomstva prvých ľudí od prameňov Indu ku pobrežiam Chvalinského mora.

Úsčep 30. Brehy a vŕšky.

Podobne viac menej bezpečnosti poskytovaly človeku vtedy aj vyššie skaly, alebo plešivé vŕšky *brehov*, — lebo tu ľútym zverom

nemohol byť nezpodievane napaďnutý; zďaleka zazrel on hroziaco mu nebezpečie, a mohol sa, na *brehu*, ako tak pripraviť ku svojej *obrane* (XIX 6, *breh, bralo, brdo* a j.) odtiaľ i včasná a preto prastará úcta brehov a skál, ktorá udržala sa až do samého konca Slavénského pohanstva. „Tamo k *vrchu* dat pokrm bohovom, i tamo bohôm spasam dat mnoztvie obetí“ volá Slavoj. A Vojmír „na *vrše* skaly“, ktorá vynikala z prostred dúbravy, zanietil obeť svojim bohom spasam. Ba ešte i Kosmas pripomína o našom lude: „ille montibus sive collibus libat.“

Úsčep 31. Jazkyne.

O veľa bezpečnejšie úkryty poskytovaly človeku početné jazkyne, ktoré najčastejšie sú vo vápenci, sadre a dolomíte, a ktoré vlastne len behom dlhých časov vodami povymývané boly. Vierepodobne naučil sa človek i tieto úkryty za príkladom zverov poznať a ku svojej bezpečnosti obrátiť, lebo to je dokázané, že vtedy veľmi početné divé zvery v jazkyňach maly svoje stálé bytoviská a brlohy; tak na pr. v jazkyni pri Gailenreuthe, behom 90 rokov, nalezeno koštialov z asi 800 predpotopných medveďov, a Buckland tvrdí, že v jazkyni Kuhloch, vo Franksku, nalezeno toľko takejto kostnej zeme, že s istotou, zavierať sa dá, že v tej jazkyni — pravda, možno že behom viacej tisícročí — vyše 5000 predpotopných medveďov zahynúť a shniť muselo. Ostatne v Europských jazkyňach nalezajú sa nielen koštiale medveďov, ale i hyän, veľmačiek (tygrov), vlkov, líšiek, veľažrútov a j. Niekde nalezené boly ešte i lajná hyäny, tak zachovalé, že jich strážníci zveríncov naskutku poznali.

Popri kosťach týchto tuná vypočítaných dravcov nalezené boly aj kosti koní, jeleňov, mamutov, rinocerosov a j., ale už len zlomkovité; dôkaz to toho, že tieto slabšie zvery boly korisťou tamtých. Z nesčíslného počtu týchto kostí teda zrejmé je to, že vtedy, ako už rečeno, žily nesmierné množstvá lútych zverov, ktoré valne znebezpečovaly jestvovanie bezzbranného človeka. Preto rád ufahoval sa on vtedy do jazkýň, kde nielen že mal ochranný úkryt pred víchrom, dažďom a zimou, lež — po zatarasení vchodu — jedine tam cítil sa byť v úplnej bezpečnosti. Dôkazom toho je, že takmer vo všetkych jazkyňach nachodia sa ľudské kosti, a síce spolu s koštialmi mamutha, hyäny, veľjeleňa, v tej istej vrstve nánesu. Tak r. 1852 v jazkyni pri Aurignacu (v departemente vyšnej Garonny) nalezeno bolo 17 ľudských kostier spolu s mnohými kamennými nástrojami; podobné nálezy učinené boly v jazkyňach Cro-Magnon, Bize, la Chaise, Engihoul, Moravské Blansko,

Vypustek, Býčí skala a j. Početné jazkyne v Uhorsku niesú ešte prírodozpytcami náležite preskúmané a časom istotne objavené budú v nich mnohé velezanímavé nálezy. Roku 1874 i v novoobjavenej jazkyni vrchu Mnícha v Liptove vykopal p. Majláth človeka jazkyniaka. — Takéto ľuďmi obývané jazkyne vierepodobne nazývaly sa *brlohami* (od *bry*, brániť a *li* ležať) vtedy asnaď *bral-loh*ami, na čo poukazovať zdá sa i pozdejšie, od Slovákov požičané Maďarské slovo *barlang* = jazkyňa.

Úsčep 32. Kutice a dupny.

Toto asi je kratučký náčrtok pomerov, v akých vierepodobne i naši najdrievnejší otcovia — dedovia to Hvalskej čeľade, žili, keď sa z Indie do krajov medzi Indukušom a Chvalinským morom sťahovali.

Pozdejšie, keď už asnaď jazkyne neposkytovaly dostatočného miesta pre množiacich sa ľudí, sám človek prišiel na tú myšlienku, vyhrabať si v hline jazkyňu ku svojmu a svojej rodiny úkrytu, tak, ako to mnohé zvery robily a i podnes robia; takto povstaly podzemné brlohy, čili dupny a kutice. Takýchto podzemných úkrytov (kutíc) mnoho nalezeno v Meklenburgu pri obcach Dreveskirchen a Pölitz; podobne i na Pomorí. Skúmal jich vedomec Lisch a tiež našiel v nich kuchyňské odpadky a kamenné nástroje.

Úsčep 33. Oheň a odev.

Isté je, čo tiež početné nálezy dokazujú, že už človek jazkyniak, ktorý trápne viedol nerovný boj s medveďami, mamuthmi a inými opachami prasveta, aby ochránil sa pred zimou a mrazom, vedel si trením dvúch dreviec rozžať oheň a upotrebiť ho nielen k zohrievaniu sa, ale i k vareniu pečeniu a t. ď., poneváč na pr. v prvej z výšmenovaných jazkýň nalezené boly popri kosťach človeka a koštialoch mamutha, v tej istej vrstve zeme, už i *hlinené strepy* nemotorne shotovenej nádoby, ktorá — dľa úsudku znalcov — napred na slnci veľmi vysušená, a potom ešte i vo vatre vypálená byť musela.

Vierepodobne do tejto doby spadá už i riadné upotrebovanie zvieracích koží, čo prvého odevu a ochrany proti zime, a následkom toho i postupné rednutie vlasov na ľudskom tele. Že medzitým človek čelo, nos a vyšnie časti líc nikdy zarastené nemal, na to poukazujú slová *čelo* (V: 27), *hlava* (holý, hladký od *hly* V: 27), *nos*, (od niť XII: 11, Lat. nitere); alebo že prvý vyšespomenutý odev človeka zakrýval len jeho plecia, driek a brucho, to svedčí slovo *noha* (od nahý, VIII: 11).

Úsečp 34. Prvý náboženský cit.

V tejto najdrievnejšej dobe trápného ľudského života a hroznych nepretržených bojov s dravými opachami prasveta, náboženský cit človeka zaiste obmedzený bol na milovanie toho, čo mu vítaným bolo: svetlo, oheň, teplo (slnce), a na strach predtým, čo mu nebezpečným bolo: tma a zima, pak hlavne tie velikánské močiare (jamy) a lesy, luhy, hory, obávané to bytoviská a pelechy hadov, jašterov, mamuthov, hyän, medveďov, vlkov a j., s nimiž borit sa musel človek o svoj trápny život.

V *horách* t. j. na vrchoch lesami pokrytých, dľa jeho predšťavovania, *horel* nie obživujúci (rodivý), leč usmrcujúci oheň, a vtedy on toto svoje peklo, jakožto *najhoršie horenište hrúzy, horkosti* a *hriechu*, nazýval *gurou* (Mándragora = Höllenmuttěr); preto klčovanie *lesov*, jakožto sídlovísk zla, dravosti a *lesti*, považoval za najväčšiu zásluhu človeka; tak že kde bolo *po lesi*, tam nastala preň radosť čili *poles* (ples); bo tam cítil sa byť bezpečnejším pred nezpodievanými nápadmi dravcov.

Úsečp 35. Zveročestie.

O náboženstve najdrievnejších ľudí, ktorí živili sa korienkami, semiačkami a lasturami, sú veľmi rôzné hypothésy, no najvierepodobnejšou je z nich predsa tá, že to bolo zveročestie (Thiercultus) a lemešníctvo (Phallusdienst).

Bázeň totiž porodila úctu, strach splodil zbožňovanie najdravších človeku nebezpečných zverov; vierepodobné do tejto doby padá bohočestie *drakom* (XIX: 2) a *mlchom* (Moloch IX: 30), *žiarkanom* (XVIII: 15), *saňam* (XVIII: 4), *mrchám* (divý kôň, IX: 25) a *tátošom* (XXI: 10) prekazované, ktoré bytnosti predpotopných veľzverov avšak možno, že behom dlhých časov nabyly v našom bájesloví, keď už nie celky iného, istotne aspoň značne zmeneného významu, nežli aký mały oby v tom najdrievnejšom čase.

Zveročestie bolo vôbec prvým hnutím náboženského citu takmer u všetkych národov starého sveta, a z tohto kultusu vyvinulo sa u niektorých plemien — následkom otrockého nasledovania a zbožňovania spôsobu života zverov — i ľudozrútstvo (antropofagia). Podnet k tomuto návyka zavdalo bezpochyby to pôverčivé u dajedných plémien jestvovavšie predpokladanie, že individuálná sila človeka veľadí sa pokrmom dravých zverov a vôbec pokrmom padlých teda i ľudských

nepriateľov, pak že takýto pokrmo-požívateľ stane sa dedičom tých vlastností tela i ducha, ktoré boly majetkom k nasýteniu upotrebenej obeti, či zvera či človeka. Z tejto povery istotne povstal i návyk obetovanie ľudí bohom.

Úsčep 36. Ohnočestie.

Vynález rozžihania ohňa stal sa zárodkom valnejšieho rozvitku a pokroku. Veľmi vierepodobné je, že naši drievní predkovia umstvo rozžihania ohňa znali už, keď posúvajúc sa z Indie k západu, usadili sa medzi Indukušom a Chvalinským morom. Prví znatelia tohto umstva zaiste požívali medzi svojimi vrstovníky zvláštnej úcty, a preto vierepodobné je, že už vtedy položené boly prvé základy bożenického čili kniahského stavu, tym, že rozžihači ohňa považovaní boli za vyššie, bohonadané bytnosti, ktoré tymto spôsobom domôhli sa náčelníctva v jednotlivých plemenách.

Takto vznikla úcta ohňa, čo prameňa svetla a tepla, ktorá niekde spojovala sa so zveročestím, niekde ale toto pomaly aj vytískať počala; a poneváč slnce považované bolo za nebeský oheň, ktorý svetu dáva najvýdatnejšie svetlo a teplo, prírode pak blahonosnú plodivú a rodivú silu: vaľne rozšírila sa úcta slnca u všetkych drievnych plemien, tak, že stopy tohto svetločestia nachodia sa takmer u všetkých pranárodov, v názvoch nimi vzývaného praboha.

A) Vek paläolithický.

Úsčep 37. Známka paläolithickej doby.

Paläolithickým vekom nazýva sa ten odsek kamennej doby, v ktorej si človek svoje prvé nástroje, totiž kamenné mlaty, dlaty, kladivá a j. len bitím a kutím hotovil; jak dlho ale táto doba trvala, ani len zďaleka hádať nemožno; no istotne trvala ona mnohé tisícročia.

1. Odin.

Úsčep 38. Personifikácia slnka.

Úcta slnka, čo prameňa rodivého svetla a tepla, zavdala podnet ku personifikácii tohože nebeského ohňa, a síce u drievnej Hvalskej, na južních pobrežiach Chvalinského mora sídlivšej čeľade, v osobe svrchovaného *odin* čili *jedno*-božstva (XVIII: 1), všemohúceho to, vševidúceho, vševedúceho, najdobrotivejšieho a najdokonalejšieho udržovateľa sveta: *Odina*, boha času a veku, ktorý bol, je a bude.

a) *Belboh.*

Úsčep 39. Odin stvoriteľ.

Čas bol od pravekov, je a bude na večné veky. Čo večný duch žil vianim a dutím vekov, a jeho svätej vôle vev, stvoril svit.

V našich povesťach je symbolom času: *starec* (kmeť, šiet), ktorý od nepamäti sveta čaká na bezúhonného junáka, čoby chaotický poklad svitu, hrdínskym dejom odklial v milý boží svet, pak blahodajne ho udržoval a nad ním panoval. Takýto junák je v našich povesťach voždy len *jeden* čili *odin* (XVIII: 1), ktorý v pozdejších vekoch menuje sa *Viet* abo *Vät* (Vít, Vint, Vintal: od *viať;* XX: 17), čo len to dokazuje, že *Odin* a ten večne vejúci duch (dých = Odem) čili *Čas* (Vekovec, Kronion) boli jedna a tá istá osoba; t. j. Odin bol svojou vlastňou silou a mocou ten vev, čo stvoril svit, teda i svoj vlastní obraz: slnce; a stvoril svoj príbytok: nebo; a, dľa národnej povesti, z morského hlenu stvoril zem, plávajúcu čo veliký horami, dolami a riekami posiaty tanier na večnom nekonečnom mori; a na tejto zemi, konečne, ku svojmu obrazu stvoril i človeka.

Úsčep 40. Odin udržovateľ.

Slovo *Odin* čili *Jeden* (úsčep 21., lit. *ď)* obsahuje v sebe nielen pochop jednoho svetotvoriaceho *dejcu,* ale i svetoudržujúceho *dojcu* prírody; lebo *din, odin* (XVIII: 1) pochodí od *diať,* čo znamená nielen činiť (dej, jednať, den), ale i *nadájať* (dieťa, nadievať, dojka). Odin príbuzné je i slovu *dívať sa* t. j. vo svetle *vidieť* (vid, vit, svit, XX: 17), čo zase poukazuje na totožnosť Odina s pozdejším Vietom.

V našej slovenčine neprichodí už samo o sebe slovo *odin*; no neporušene zachovalo sa ono vo složených slovách *dobr-odin* a *hosp-odin* (XII: 3), čo toľka značí, čo dejca dobroty a dejca živnosti čili *hospy* (srovnaj Lat. *hospes*, Gräcké *hestia*, Nem. Gast). Slovo *Odin* obsažené je — len že už v inej formácii — i v názve boha slnka *Dadžboh* čili *Dadiboh*; „Solnce, jegože naričjut Dažbog, Solnce, ježe jest Dažbog".[1]) *Dadiboh* t. j. boh dejca, dojca a dajca, teda stvoriteľ, udržovateľ a dávaveľ. Slovo *Dadž* prichodí aj v Assyrskom bájesloví v mene boha *Mero-dač* t. j. dejca, dojca, a dajca myru čili sveta a svetskej moci. *Denia* značí v Arabskej reči svet, *dine* náboženstvo.

[1]) Ypat. lět. v pol. sobr. rus. lět. II. str. 5.

Úsčep 41. Pamiatky Odinovho mena.

Slovo *Odin* čili *Jeden* ďalej nezvratne dokazuje i to, že naši najdrievnejší predkovia, teda na pobrežiach Chvalinského mora sídliví Hvalovia, verili len v *jednoho* boha, stvoriteľa nebies, mora i zeme, čili *praboha* sveta, na nehož sa Slovenský ľud i teraz ešte tu i tu odvoláva, čo svedka pravdy, vo známej formulke prísahy: „bystu prabohu sveta“, t. j. byvšiemu prabohu sveta.

Keď na konci kamennej doby všetky plemená Hvalskej čeľade z nedostatku paše radom zanechávať počaly svoje tisícročnie bytoviská na pobreží Chvalinského mora, uctivú pamiatku tohto mohutného praboha Odina odniesly sebou i do svojich nových vlastí; len že jeho pravé meno, s menením sa rečí v nových pomeroch života, tiek všelijako popremieňané bolo. Semiti nazvali ho *Adon*-om, Árі *Adity*-m; niektoré národy ale odhodivše predložku *o*, nazvali ho krátce *Din*-om; tak Gräci dali mu meno *Dén, Dan, Dis, Divs, Theos, Dzeus, Zevs, Zés, Zén*; Latíni *Dies, Dius, Deus;* Germani *Div, Thius, Tys;* Ägyptani (v Merve) *Dion, Dionys* a t. ď.; jedine Skandinavci podržali pôvodní názov *Odin*, a Slaviani spojili ho, čo tvorcu a darcu živnosti, so slovom *hospa*, v názve *Hospodin* a *Hospodar*.

Neviem, či aj vo slove *Adam* nieje skrytý koreň *di* (diat, schaffen) a či on neznačí toľko čo stvorenec-človek t. j. taký človek, ktorý nenarodil sa jako iní ľudia, ale bohom Odinom *stvorený* bol.

Úsčep 42. Pozdejšie rôzné mená Odina.

U všetkých plemien Hvalskej čeľade, ktoré svetom rozišly sa z Arménskej vysočiny, jesú stopy toho, že ony v šerom praveku tiež verily v *odin*boha t. j. len v *jednoho* boha, čiže praboha svojich pozdejších bohov a bôžikov, ktorému potom rôzné mená pridávané boly. Tak Parskí odinboh Adity dostal pozdejšie priezvysko *Varunas* (vor; boh svoru), ktorého Assyrani nazývali *Assur*-om, Babylonci *Baal*-om, Feničani *Bel-Adon*-om, Ägyptani *Osyr*-om a t. ď. a len neskoršie, viere podobne po priebehu premnohých storočí, pridaní a podriadení boli tomuto prabohu vesmýra početní iní bohovia, bôžkovia a polbohovia.

Podobne Izraeliti v najstaršej dobe tiež verili v jedného boha *Adona*; no pozdejšie práve tak ako iné národy, upadnúc do prírodomodlárstva, mali viacej bohov (elo**him**) a len za časov Abráma vrátili sa opäť ku vzývaniu jednobožestva, ktorému teprv potom daný bol pravý ethický raz svrchovanej bytnosti.

Gräci ctili Odina pod menámi *Den*, *Dzen*, *Dzeus*, *Zevs*, jehož priezvyskom bolo *Kronion* (chronos = čas; t. j. *vek*, *viet* čili *ovev* času; ale i z mnohých miest Homéra jasne vysvitá, že bola doba, v ktorej tenže *Dzeus* bol odinbohom t. j. samojediným bohom, pôvodcom a riaditeľom *všetkých vecí*, a bol otcom sveta, „*ľudí aj bohov*“, čili prabohom. Nasledovne — ako z tejto, v Homérovi často opätovanej vety vidno — najprv bol otcom t. j. stvoriteľom *ľudí*, a len potom ostatních, sebe ním samovoľne pridaných a podriadených bohov. Asi podobné ponímanie pozorovať možno i u Rímanov božestva *Juvpiter* (*juv* = ov, ovev; II: 17, teda *Veko-Vit*), u Germanov božestva *Thius* a t. ď. Na pr. Virgil spieva o Jupiterovi: „O qui res hominum que deumque aeternis regis imperiis“. Ďalej pak tvrdí, že je „summi regnator Olympi“, jenž „annuit et totum nutu tremescit Olympum“. A Orpheus hovorí: „Dzevs (Jupiter) je všem húci, on je prvý aj poslední; on je hlava i prostriedok; on je dajcom všetkých vecí; on je základom zeme i hviezdnatého neba; je mužského i ženského pohlavia a nesmrtelný; on je silou oduševňujúceho ohňa, on duchom všetkých vecí“.

Úsčep 43. Vlastnosti Odinboha.

Konečne ale jesú i toho stopy, že tie vlastnosti, ktoré dľa posledních úsčepov mal náš praboh Odin: mali aj odinbohovia čili prabohovia iných národov. Tak *Adon* Izraelitov už pred Abrámom slul, a v biblii často sluje všemohúcim, vševedúcim, vševidúcim a t. ď. stvoriteľom a udržovateľom sveta; podobné vlastnosti pripisujú sa prabohu Assýrie a Babylónie na mnohých, v rumoch drievných veľmiest menovaných dvoch krajín ponachodených a teprv najnovšie spravne poprečitovaných nápisoch; ba tieže vlastnosti pridávané nachodíme prabohu Dzeusovi, krom Homéra, i vo mnohých iných Gráckych autoroch, — tak u Hesioda: *kronides hupsizygos* = širokozraký, *kronides eurova zevs* = širokohladiaci; Maximus Tyrius v 8, 10 hovorí, že Dzevs je mocnejší než čas a vek a každá nestála prirodzenosť; Aischyles tvrdí o ňom, že naplňuje svet a predsa ho presahuje, že je kráľom neskonalého veku; Ternandios spieval, že je všetkých vecí pôvodcom a riaditeľom; Sofokles, že je „vekom nestarnúci“; a vôbec nazývaný bol i *Zevs lakedaimon* t. j. všetko už vopred vediaci, veštiaci, teda vševedúci; — a podobné pochopy, ako už pripomenuto nachodíme aj u Rímanských spisovateľov o Jupiterovi; . . . . nasledovne, keď iné národy takéto vlastnosti pripisovali svojmu *odin*-bohovi, čili prabohu

sveta, a tento jejich praboh (Adon, Dzevs) jak rečne tak vecne identickým bol s odinbohom naších predkov: tie isté vlastnosti, ktoré mal praboh spomenutých plemien, nevyhnutne mal musel i odinboh Slavénskeho plemena, čo súpotomka spoločnej kedysi Hvalskej čeľade; — bol teda všemohúci ako stvoriteľ, vševidúci a vševedúci ako udržovateľ a riaditeľ, najdokonalejší ako darca svetla, najdobrotivejší ako darca rodivého tepla.

Človeku skutočne príchodí, akoby počúval hymnu dávnych ctitelov Odina, keď naslúcha hlasom terajšej piesni:

„My veríme v jedného (Odin) boha,
Ktorýž stvoril nebo i zem,
Ktorý sa nám za otca dal,
Bychom jeho dietky boli.
On chce nás tu všetkých živiť,
Telo i dušu zachovať,
Zlej príhody závarovať,
Nič zlého sa nám nemá stať;
Lebo on sa o nás stará,
On nás chráni opatruje,
Všetko jestiť v jeho moci".

Úsčep 44. Pozdejšie pamiatky jednobožestva.

Ostatne o úcte jedného najvyššieho boha jesť ešte i mnohé pozdejšie svedectvá; tak na pr. Prokopius Caesareánsky (asi r. 552) píše o Slavénoch a Antoch vo svojom diele „de bello Goth".[1]) toto: „Theon men gar hena, ton tés astrapés démiurgion, hapantón kyrion monon auton homizusin einai". Ba už i keď rozmnožil sa počet bohov, ešte i vtedy bol medzi nimi jeden najvyšší, z nehož všetci ostatní pošli. Tak kňaz Helmold († po 1170) píše o Polabských Slavénoch: Inter multiformia deorum numina — non diffitentur unum deum caeteris imperitantem: illum praepotentem coelestia tantum curare; hos vero, distributis officiis obsequentes, de sanguine ejus processisse, et unum quemque eo praestantiorem, quo proximiorem[2]). Ako vidno, popis to velikej Slavénskej rodiny, prenesený na jej bohov a božíkov. Medzitým tomuto a takémuto ponímaniu božstva Odina úplne zodpovedajú i naše Slavénské mythologické povesti, ako je na pr. i tá o zlatovlasom[3]) starcovi „dedovi vševedovi".

[1]) Lib. III, c. 14.
[2]) Helm. Chron. Slavor. I. 84.
[3]) Pod zlatými vlasmi, zlatým perím a t. d. v našich povestiach vozdy rozumejú sa *paprsky* slnca. Deď vševed je teda personifikáciou slnca a času. Viď úsčep 39.

b) *Černoboh.*

Úsčep 45. Pochopovanie černobožestva.

Rezkejšie sa rozvíjajúci ľudský duch, čim diaľ tym viac pozorlivosti venoval zjavom prírody, čo zapríčinenosťam božskej moci, a iste pátral časom i po príčinách, prečo dejú sa mnohé veci tak a nie inak, menovite ale, prečo niesú ony v lepšom súzvuku so želaniami a očakávaniami pobožného človeka. Ako to môže byť — dumal človek, — že jeden tak mocný, dobrý a laskavý boh svetla, ako bol Odin, pri všetkych, asnaď už i vtedy, ochotne mu donášaných obetach a prosbach veriaceho ľudu, predsa nebol v stave odstrániť od človeka tie prepočetné a prerozmanité nehody, jimžto na zemi i vode nepretržene vystavený bol jeho biedny život. Medzi takéto nehody počitoval on tmavé noci, kruté zimy a mrazy, pak dlhé plúšte, desné búrky, víchrice, zemetrasenia, povodne, nesčislnú divú zver lesov a vôd, a stá iných nerestí, ktoré ustavične ohrožovaly život, zdravie a pohodlie človeka, a proti ktorým on viesť musel neunavný boj o bytie.

A tu praotcovia Hvalskej čeľade, *vedení duchom svojej reči* (viď úsčep 10), nepochybne zavčasu prišli k tomu presvedčeniu, že jestvovať musí aj kýsi mohutný protivník dobrého Odina, zlo-dej a zl-otec, pôvodca tmy a zimy, ktorý sháňajúc sa len po škode a krivde človeka, ustavičný boj vede s dobrým božstvom svetla a tepla, plodivosti a rodivosti, lásky a dobroty.

Poneváč ale — ako poukázano (viď úsčepy 40 — 44) uznávali najvyššiu a svrchovanú *tvorčiu* moc Odina: nechápali, kto by takého zlotcu bol mohol stvoriť a usadiť do čiastočného panstva nad svetom; poneváč neverili, žeby si Odinboh sám stvoril bol takéhoto zúrivého protivníka a ustanovil ho k ničtoženiu svojích vlastních dobrých darov: uverili — k čomu jich duch reči viedol — že Odinboh sám, dobrovoľne uväzuje sa z času na čas v úlohu zlotcu, aby karhal a káral nevďačných ľudí, trestal jejich hriechy, a učil jich s väčšou vďačnosťou prijímať a požívať jeho dobré dary.

Úsčep 46. Černobožeské názvy Odina.

A tu, myslím, dostatočne dokazuje sa spravnosť toho môjho náhľadu, že reč a bájeslovie sú nerozlučne spojené, ba srastené dvojičky jednoho plodu a života; lebo keď zniknul belbožeský koreň *di*, peň *diaľ*, zaiste naraz a súčasne s nim zkrsnúť musel i černobožeský koreň

dy, peň *dyť*, *duť*, z nehož pošly potom početné, černobožeské vlastnosti Odina označujúce slová a výrazy.

Odin teda jako černoboh menoval sa *Dyv*, *Dyveň*, *Dyavel*, *Dyb* (Germanské *Dieb*), *Dybeľ*, *Dyabol*, ktorý ako taký *dusil* (XII: 2) svetlo a teplo slnka, zapríčiňujúc takto noc a zimu; on mrazom *dlávil* (XVI: 2) blahodajný pre človeka život prírody; on búrkami a víchrami *desil* (XII: 2) strachom trasúceho hriešného človeka, a často i *udávil* ho (V: 2) neresťami trápneho života.

Keď ako bel-*boh bytie* dával prírode a človeku, bol *bohom* (VIII: 5), keď ale ako černoboh *bil*, bičoval a ubíjal jedno i druhé: bol *besom* (XII: 6); a podobne, ako vyše spomenuto, keď *dial* a *nadájal* v prospech sveta a ľudí, bol *Odinom*, keď avšak *dusil* a *desil*, keď *dávil* a *dlávil*, bol stráchaným *Dyveňom* (Tyfon) čili *Dyablom* (Teufel).

A jako u všetkých plemien Hvalskej čeľade zachovala sa až do pozdnieho potomstva uctivá pamiatka belbožestva Odina (viď úsčepy 40.—42.): tak udržala sa u početných plemien tejže čeľade i desná rozpomienka na jeho černobožestvo, čo slová *Tyfon*, *Diabolus*, *Teufel* dosť zrejmo dokazujú.

Ako černoboh, čili bes, mal Odin ešte i nasledujúce mená:

a) Dias alebo *Ďas* (XII: 2) vychudlá to, ľudí desiaca príšera;

b) ako boh slnka (Hel) preobrazený na besa, volal sa *Zlot*, *Zlotec* (XXI: 28) a zapríčiňoval víchre, zimu, mrazy;

c) ako boh svetla a ľudí čili *Tato*, premieňal sa čo černoboh na *Tatúcha* alebo *Tantúcha* (XXI: 10), ktorý v nočních tmách navštevoval spiacich, a dlávil jich, tryznil a *tantušil*.

Ostatne tieto tri mená Odinovho černobožestva sú vierepodobne len pozdejšieho pôvodu. (Úsčep 66).

Úsčep 47. Zárodok viery v nesmrtelnosť človeka.

Odin teda, dľa tohto, v duchu reči, a tak v duchu a bytnosti národa zakoreneného ponímania jeho dvojnásobnej bytnosti, ako tmiboh *dusil* a *udusil* deň: ale tam, kde jeho dusenie už vrchovalo, bol súčasne i zárodok nového *dňa* (XVIII: 1) a opätného blahonosného *dejstvovania* a *dojstvovania* prírody; — Odin ako zimiboh *udusil* leto a jaseň, doniesol zimu a kruté mrazy: ale tam, kde jeho *besnou* a *desnou*, vtedy prevažnou mocou, najväčšmi klesalo zomdleté slnko, totiž dňa 21. decembra, bolo zaroveň i prvotné oživotvorenie *dieťatka* slnka, bol zárodok *dejov* nového leta, teda v jednom okamyhu svrchované dusenie a dlávenie, spolu s prvým rodením sa slnka („dies natalis Solis in

victi“ u Rímanov); — a Odin, ako *divý ďas* usmrtil i život človeka,... no naši predkovia, videvše vo smrti dňa a leta, voždy súčasné rodenie sa nového dňa a nového leta, zavčasu uverili, že podobný okamyh smrti človeka, je súčasne i okamyhom jeho zrodenia sa pre nový život, v ktorom kárané duše hriešnikov potulovať sa budú po hroznýchlesoch, *horách*, *jamách* a búrlivých vlnách, čo desné príšery a potvory; bohumilé avšak duše dobrých ľudí dostanú sa do večne zelených stánkov nebies, v nichžto niet tmy a zimy, ni smädu a hladu, ni choroby a smrti, ale jest v kruhu milej nebohej rodiny, neskalená radosť a večné blahoslavenstvo.

Tak hľa, domnievam sa, duch reči naších drievnych otcov, výtvor to jích najvlastnejšieho bytia a žitia, už za doby prvotného rozvoju jazyka, nevyhnutne stať sa musel zárodkom národnej viery v nesmrtelnosť človeka, viery v odmenu jeho dobrých bohoľubých, a v trest zlých božej vôli sa priečacich skutkov[1]).

A jedine tejto a takejto viere v nesmrtelnosť človeka pripísať nutno z jednej strany hrdínskosť potomného národa pri hájení si toho, čo jeho vlastnosťou bolo, z druhej strany ale rýchlé zaniknutie zdivelými plemenámi obľúbeného zbojského dobrodruženia, túlania sa po svete a hriešného nešetrenia cudzieho majetku; — tejto viere pripísať nutno skoré obľúbenie si skoto-chovy, mravošľachtiacej orby a hospodárstva; ba i to u našich predkov obvyklé, na prípad umrtia manžela, len z nezvratnej viery vo skoré shľadanie sa, a z horúcej túžby po opätnom spojení sa s nim, pošlé, dobrovoľné upálenie sa vdovy nad rovom nebohého manžela.

Úsčep 48. Prístup k ďalšiemu rozvoju.

V úsčepoch 26 — 36 krátce načrtil som stav Hvalskej čeľade, aký on asi byť mohol vtedy, keď táto čeľad — vierepodobne ľavým pobrežím Oxusa posúvajúc sa pomaly k západu, konečne — a asnaď po priebehu mnohých tisícročí, osadila sa na južních pobrežiach Chvalinského mora. Teraz prichodí mi, pravda, opäť viac menej len hypothetične a jedine s opieraním sa na jazykozpyt, nastínit ďalší postup tejže čeľade v rozvoji kultúry na brehoch menovaného mora, aby tak s tymto jej pokrokom, súčasne fixovaný byť mohol i ďalší rozvitok jej bájeslovia. A tu nutno mi predovšetkym pripomenúť zemepisné pomery menovaného vidieku.

---

[1]) Srovnaj Pavla Dobšinského „Úvahy o Slovenských povesťach“. Str. 132.

Úsečp 49. Chvalinské more.

Chvalinské more je najväčšie slané jazero na svete, a možno, že v tej dobe ešte i mnohoráz väčšie bolo nežli je teraz, lebo — ako Humboldt domnieva sa — terajšie stepy Krimské, Kumanské, Volhské, Jaické, spolu s velikým Tatarskom, až do Aralu, tvorily dno velikého mora, ktoré malo dva ozrutné zálivy: terajšie Čierné a Chvalinské more. Nuž ale čoby toto i nestálo, a trebars by zbehnutie morských vôd z menovaných zemí udalo sa bolo ešte pri vydmutí sa Uralských hôr: na každý prípad bolo Chvalinské more, ktoré vzdor svojho, vraj *pozorovatelného* umenšovania sa, ešte i teraz asi 7000 □ míl obsahuje, takým velejazerom, ktoré nielen že vtedy poskytovalo Hvalskej čeľadi všetky tie výhody, jichžto účastnými boli v tejže dobe obyvatelia aj iných morských pobreží, lež predčilo ono ešte všetky ostatnie morá, jak svojim, na vtedajší čas pre rozvoj kultúry zaiste len prajným *ohraničeným* priestorom a svojim vôbec melkým dnom, tak i klimatickými pomermi, pod nimiž sa ono nachodí.

Z tychto momentov vyzdvihujem menovite nasledujúce:

1. Objem Chvalinského mora činí blízo 7000 Rakúských míl.

2. Prostrednia jeho hĺbka je veľmi mierná; miesty len asi 30 — 40 metrov; zriedkavejšie sú jaminy do 200 metrov. V prostriedku, pravda, je vyše 900 metrov hlboké.

3. Rozsiahlých melčín je nesmierne mnoho, tak že tam len menšie, alebo veľmi plytké lode plávať môžu.

4. Voda je slaná.

5. Chvalinské more je veľmi bohaté na ryby (zvlášte na kapry, jasetry, vyzy, lososy, pstruhy, mrene a j.), jako i na rozličné morské živočichy.

6. Rybolov je v ňom veľmi výdatný, tak že sa ním i teraz blízo štvrť milliona ľudí riadne zaprazdňuje.

7. Plavba býva na Chvalinskom mori, pre zimu, na severu len behom štýr mesiacov zastavená; na *južnej* jeho časti *nikdy*.

8. Plavbe značne prekáža stály *severní* vetor, ktorý ale k juhu slabne.

9. Jest v tomto mori aj mnoho ostrovov a sihotí.

10. Na západnej a južnej strane Chvalinského mora sú vysoké hory; tuto menovite tiahne sa divé rameno Albrosa, so sňažkou Dema-Vend.

Úsčep 66. Prvé búdy, plte, koliby.

Z týchto okolností zavierať možno, že riečiskom Oxusa z Indie prichodzej čeľadi Hvalov, veľmi vítaným byť muselo menovite južnie pobrežie Chvalinského mora, kde i zima dosť levná panovávala, i rôzličné predmety k výžive človeka v hojnosti k dostaniu boly; krom toho ale stály tu, na juhu mora, velikánské hory, jichžto dupny a jaskyne poskytovaly rodine človeka bezpečné úkryty pred divou zverou.

Severnie vetry dohánaly k južním brehom mora, rozličnej veľkosti a podoby kláty, brvná, kôle, rasochy, ktoré vierepodobne dosť zavčasu upotrebil človek i ku stavaniu, pravda, nadmier primitivných úkrytov čili búdok a chyžiek, a síce — cieľom pohodlnejšieho prevodzovania rybačky, nie v horách, lež nedaleko pobrežia mora, ktoré — aby jich pre svoju rodinu bezpečnejšími urobil — istotne už vtedy ohradzoval plotmi z prútia pletenými.

A tu máme už nástin prvého ľudského príbytku, čo stáleho bydliška rodiny. Že v tomto ohľade, a menovite pri nadobývaní si ku takejto búde potrebných kôlov, čili palíc (Pfahl, XVI: 20) vážný zástoj pripadal i *doplavu* dreva, ľahko pochopíme, keď uvážime

1. nesmierné ťažkosti pri kácaní stromov, ktoré dialo sa vtedy jedine ohňom; ľudia totiž dotiaľ opaľovali peň stromu, dokym sa on svojou vlastňou ťarchou nezrútil na zem. Potom ale ten istý proces prepaľovania viacej ráz opätovaný byť musel, jestli človek to brvno rozdelené mať chcel na viacej kusov. Keď na pr. brvno *a x*

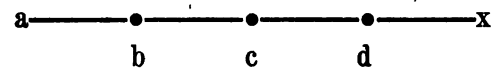

podelené chcel mať na kusy *a b*, *b c*, *c d* a *d x*: na punktoch *b*, *c*, *d* založiť musel vatry, ktoré brvno na 4 kusy prepálily.

2. Hrozné námahy a často neodolatelné ťažkosti pri prenášaní dreva na isté miesto; kdežto po vode ľahkým spôsobom dodať akékoľvek veliké brvno z jednoho miesta na druhé, a teprv na tom pobreží, kde stavať chcel búdu, prepaľoval ho na viacej kusov.

3. Ba pri tejto práci istotne dosť skoro prísť musel i na myšlienku sviazania húžvami viacej kusov dreva, a tak mať už hotovú plť.

4. Ano, časom presvedčiac sa, že pred dravými zvermi lesov viacej bezpečnosti poskytuje príbytok na vode nežli na suchu vystavený, nepochybne už vtedy — na príhodných k tomu melčinách Chvalinského mora — stavať počal vodnie *koli-by* (byť na kôloch, Pfahlbaut) čili *koli-chyže*, ktoré mu menovite pri prevodzovaní rybačky veľmi vhodnými boly. Preto ešte i historická doba na veľmi mnohých miestach spo-

mína ichtiofagov čili rybojedov t. j. vlastne kolibníkov a kolchyžníkov, ktorí more — pre jeho početné dobrodenia vzťahom na človeka — práve tak ctili ako slnce, považovavše svetlo a teplo za *otca*, vlahu za *matku* (XXI: 21) prírody.

Úsek 51. Odev.

Odev i v tejto dobe záležal hlavne z kože divých zverov. Mužskí polovali kyjom, prakom a osidlami; ženské varily a *piekly* t. j. *pečovaly* o prípravu pokrmu a vôbec o dom, pak jako vedely a mohly, mäkčily kože zverov praním a trením, šuchaním a žmolením, a tak hotovily odev.

Z počiatku tento odev istotne záležal len z puhej haleny (od *halit*), t. j. zvieracia, biedne dorobená koža, povešovala sa na plecia. Popri mori avšak, kde bola hojnosť rozličných rybích kostí všelijakej veľkosti, zavčasu prísť musel človek na myšlienku upotrebovania jich čo ihlíc a spínadlíkov čili sponiek pri upevňovaní haleny popod bradou, ba i na myšlienku pretahovania nimi — z plazivých zelín zeme i mora, ako zo zvieracích žíl a striev, jako i zo zvieracích dlhých vlasov zhotovených vlákien cez tiežte kože a tak teda i k vynálezku prvého šitia. Že menovite dlhá srsť zverov upotrebovaná bola k šitiu, to dokazuje i sama naša reč. Od *vli, vliecť* sa, pochodí *vlas, vlákno* (nitka) *obvlek* (oblek) *obvlak* (oblak). I vyhynulé slovo *šiť* voľakedesi dlhý vlas znamenať muselo; lebo od slova *šiť* pochodí *šiet* t. j. dlhovlasí človek čili starec (šotok = dedko); mládežto tiežto nosila krátké vlasy, stárež dlhé; od slova *šiť* pochodí *štica* = chomáč dlhých vlasov; *šiška* = chlpatý orech; *šišak* = pokrievka hlavy; *šietať* = pomaly chodiť ako starci; *šietiveť* = stárnuť, šedivieť; *po-šietilý* = viac než starý, *po-šietilosť* technický výraz k označeniu druhého detinstva sletilých starcov; *štetina* (Lat. *seta*) najdlhšia srsť dajednych zverov a t. d., a preto i *šitie* (suere, sutor) dostalo tento svoj názov od vlasu čili *šitu* (Nemecké *nähen* a naše *niť* a *s-nuvať* sú iného, ale tiež jednoho koreňa).

Z pletenia plotov naučil sa konečne človek pliesť aj *šity* čili dlhú srsť zverov, a tak hotoviť prvé pokrovce, z nichžto mu už ľahšie padlo pristrojiť si *šaty* (od *šiť*) nežli z kože; upotrebil-li ale takéto pokrovce ku pokrytiu svojej búdky, cieľom lepšieho *ošatrenia* rodiny pred dažďom a vetrom; nazval *šiatmi* pokrytú búdu *šiatrom* a prední vrch pokrovu, na ňomž pripravené boly šity: *štítom*. Slovo štít neskoršie dostalo aj iný význam. (Scutum, Schild).

Úsčep 52. Pokrm.

Z posledních úsčepov samo sebou vysvitá, že Hvalská čeľad už na pobrežiach Chvalinského mora bola v stave zaopatriť si o veľa záživnejšiu potravu k výžive, nežli prvotný človek, jehož spôsob žitia načrtil som v úsčepoch 27—38. Tu nebol on už odkázaný len na korienky, červíčky, žalude, bobulky, semiačka a podobné málo záživné veci, lebo na pobreží Chvalinského mora mal on hojnosť mušlí, rýb, rakov a t. ď.; u výbehov veľkých hôr pri mori ale istotne bola i hojnosť lesných a vodných vtákov, jichžto hniezdá vyberal; pak bolo na dostač malých i väčších zverov, ktorých keď kyjom abo kameňom dosiahnuť nevládal, vierepodobne vykádil v diere vatrou, abo vytopil vodou. (Jazvec, jež, sysel a j.)

No bol už i vtedy ešte jeden druh potravy, ktorú — bez toho žeby sa behom sto a stotisícich rokov i len najmenšie zošľachtila bola — i terajší spaskrtný svet za zvláštnu lakôtku považuje; a to je *mäd*, ktorý dřevný človek divým včelám dychtive odberal, neznajúc nad jeho požitok nič lepšieho a sladšieho na svete.

Celky prirodzené je teda, že s takýmto šlechtením ľudských príbytkov, odevu a potravy, pomaly šlechtiť sa muselo nielen telo, ale i myseľ človeka, a zdarnejšie rozvíjať sa počaly i jeho duševné schopnosti; o čom medzitým dolu nižšie ešte obšírnejšie prehovorím.

Úsčep 53. Nástroje.

Znajúc teraz už koľkotoľko príbytky, odev a potravu Hvalskej čeľade, prizrime sa ešte trochu i jej nástrojom vôbec, menovite ale zbraní a náradiam.

Dajedny nástroje boly z dreva (palice, kôly, háky a j.) dajedny z kameňa.

Drevenné nástroje hotovila pre človeka príroda, ktorá tu i tu dávala jim aj zvláštné, k potrebám človeka nadmieru výhodné podoby. No akékoľvek boly tieto prírodou hotovené nástroje, človek jich vtedy nevedel ináč šlechtiť a k svojim potrebám zručnejšími urobiť, nežli opaľovaním. Po drevenných nástrojoch tohto veku, samo sebou rozumie sa, nezostalo voskrz žiadnej pamiatky; jedine naša reč obsahuje dajedny narážky, z nichžto aký taký úsudok utvoriť si možno o nich. Tak na pr. *palica* hotovená bola *prepálením* dhšieho dreva na dva alebo viacej kusov a *opaľovaním* jeho ratolestí. Žŕdka sa teda *pálením polila* na dve *poly;* keď ale hrubšie brvná abo kláty prepalené boly

dĺžkou na dve poly: hotová bola *polica*. Po mnohých storočiach takéto rezanie dĺžky, nazvané bolo *pílením*.

Pri kamenných nástrojoch naších drievnych otcov nie sme s úsudkom našim odkázaní už jedine na rečové pamiatky, lebo tieto nástroje nezničil čas a početne nachodia sa ony po celej zemi, v rozličných vrstvách pôdy. Takéto *kamenné* nástroje upotrebovali v tom drievnom veku všetky národy, a dľa nich menuje sa on i *kamenným* vekom.

„Meno kamenného veku je veľmi charakteristické, — hovorí Dánsky kráľ Fridrik VII[1]); — lebo kameň bol pre ľudí toho veku tým, čím pozdejšie staly sa nám kovy. Ako terajší vek, s celou úsilou vynálezčivosti, snaží sa po upotrebovaní kovov, a skutočne i upotrebuje jich ku cieľom dosiaľ neznamým: tak i ľudia kamennej doby, všetkými svojimi telesnými aj duševními silami len ta čelili, aby stať sa mohli pánmi ríše kamov a skál, a aby aj z tych najmenších kamienkov hotoviť mohli najnežnejšie nástroje. Kameň jim bol všetkým, jeho upotrebenie bolo jim cieľom života; veliké ťažkosti, nedokonalosť nástrojov a vznešený cieľ: vzbudzovaly a udržovaly jejich spôsobnosť skúmania, pak ducha rozumnej vynálezčivosti a neunavnú vytrvalosť, akú často obdivujeme i pri nevzdelaných národoch“. A vedomec Worsael povedal[2]), že kamenné nástroje sú veľazaujímavé nielen ako pamätníky najdrievnejších ľudí, ale i jako ľudského umstva prvotiny, ktoré dejopis vykázať môže.

Úsečp 54. Zbraň.

Oheň, odev, nástroje a ozdoby sú hmotnou známkou vznešenosti človeka a dôkazom jeho duševnieho bytia a žitia. Jestli tych mudrákov, čoby človeka postaviť chceli do jednej kategorie s nerozumným zverom, a ktorí človeka majú len za istý šlechetnejší odrod opíc, nie je v stave presvedčiť jeho *reč* a u všetkých plemien ľudského pokolenia vyvinutý *náboženský* cit, o nejapnosti a bezzákladnosti jejich bohorúhavých hypothéz: presvedčiť jich môže o tom už i tá okolnosť, že žiadno zviera na svete neklade si oheň, nezaodieva sa, nemá nástrojov a nezdobuje sa. Človeka ale, a čo trebas ako na nízkom stupni kultúry stojaceho, a trebas ako telesne i duševne zanedbaného, nenašli ešte tí mudráci nikde, bez tychto štyroch vecí.

---

[1]) Sur la construction des Salles des Geants, par S. M. le roi Frederic VII de Danemark. Copenhague 1857.

[2]) *Dänemarks Vorzeit*, durch Alterthümer uud Grabhügel beleuchtet 1844.

Látka prvých nástrojov — ako už rečeno — krom kyja a palice, zaiste nemohla byť iná, ako kameň, a popri kameni tu i tu aj rohy a zuby zverov. Už poet Lucretius v básni *„de rerum natura“* vo verši 1281 spieval: „Arma antiqua manus, ungues, dentesque fuerunt, et lapides et item silvarum fragmina rami“.

Tuná teda, bez ohľadu na látku, z nejžto hotovený bol nástroj, na krátce vypočítam tie zbrane — a súčasne i nástroje, — ktoré za kamennej doby *vôbec* užívanými boly, nasledovne i Hvalskej čeľadi známé byť musely.

1. Prvou zbraňou človeka bol *kyj* (III: 16), ktorým i seba bránil, i nepriateľa abo divú zver napadal. Tohto nástroja hojnosť poskytoval mu každý les, a už puhým chytením jeho tenšieho konca jedenkaždý prišť musel na najprimeranejší spôsob jeho upotrebovania. Krátké kyje upotrebované boly aj k hádzaniu. Z kyju vyvinul sa pozdejšie (v bronzovej dobe) posekáň.

2. Druhou zbraňou človeka bol *kameň* (XVII: 16), ktorý dľa svojej pôvodnej, alebo iným tvrdším kameňom mu danej podoby upotrebený byť mohol i čo *klopáč* (kladivo) i čo *mlat* a t. d. Najdrievnejšie takto upotrebované kamene majú vajcovitú podobu; hore okruhlú, hrubú, ku klopaniu a udretiu, dolu ostrú, k rezaniu.

3. Ku najstarším nástrojom a zbrojom človeka patrí aj kamenný *nôž*, najčastejšie hotovený z kremeňa alebo v obsidiánu. Na ostrove Ráne pri mestečku Golsen v dolnej Lužici, našly sa celé hŕby kremeňových odpadkov a medzi nimi aj dakoľko úplne hotových, na 2—4 palce dlhých nožov; čo je toho dôkazom, že tam už vtedy musela byť továreň na takéto nože [1]). Kamenné nože nalezené boly aj s rúčkami; táto riadne záležala z rohu, a najčastejšie z rohu jeleňa. U prísne pravoverných židov, vykonáva sa obriezka až podnes kamenným nožom.

Ostatne plemená Hvalskej čeľade, bydlivšie na pobrežiach Chvalinského mora, vierepodobne znali aj nože z muslí hotovené; ponevač takéto rezacie nástroje hotovili si aj dajedny iné, na pobrežiach mora obydlené národy. Podobné nože nalezené boly aj v Pomorí.

4. Keď vyšespomenutý, len že čo do podoby končitejší nožík pripravený a obväzkami upevnený bol na konci žrdi, povstala nová zbraň, ktorá menovala sa *kopijou*. Miesto kamenného čereňa avšak, čo násada, veľmi často upotrebovaný bol i končitý čereň rohu, a vtedy menovala sa táto zbraň *rožňom*.

[1]) Die Werkzeuge und Waffen, von Gustav Klemm. 1858.

5. Kamenné *dlaty* (celty) maly podobu terajšieho dlátka, a tiež upotrebované boly i čo nástroj, i čo zbraň; takto tiež pripravované boly na žrďky.

6. Starého pôvodu je i *prak* (XIX: 20), vynalezený vierepodobne podľa analogie hádzania kyju. Žinku medzitým vtedy zastupovať mohlo lyko, vysušené strevo, žila zvierata a t. ď.

7. Z praku je prirodzený priechod ku *lučišti* (XIV: 8) čili *kuši* (XIII: 16), kde úsilné napínanie ruky nahradzuje napnutie lukna. I tento zbroj známy bol všetkým vzdelaným i nevzdelaným národom sveta. Šípy čili strely kušami lúčané (hádzané) tiež mávaly končitú násadku z kosti abo kameňa.

8. Podobne vôbec známé boly kamenné *sekery* a *obuchy* (IX: 6) a síce na hrubom tupom konci aj dierami opatrené, ktoré robievaly sa nadmier namáhavým vŕtaním.

Ku kamenným nástrojom toho času ešte patria:

1. *Strúhadlá* čili *pílky* nadmier nemotorne hotovené z kameňa. Tento nástroj patrí k najväčším zriedkavosťam, ačpráve v Dánsku (vo Vanggarde) jedenkrát našli z neho naraz 23 kusov.

2. *Udice*, z končitého kameňa nemotorne a namáhave hotovené.

Tu vypočítané kamenné zbroje a nástroje hotovené boly z tých najrozličnejších kameňov, obzvlášte ale zo serpentínu, kremeňa, dioritu, granitu, bazaltu, žabice, porfyru a t. ď.

Musealné sbierky vo Viedni, v Prahe a v Pešti majú početné prímerky týchto velezanímavých nástrojov; dakoľko kúskov jest už i v Martine. Počet naších sbierok značne rozmnožený bude, keď najde sa raz priateľ starožitností, ktorý početné jazkyne na Slovensku systematicky preskúma, a keď v dajedných nižinách našich dolín, kde za dávnej doby močiare boly, objavené budú časom pozostatky kolibníkov, ktorí tam svoje príbytky mali už za druhej doby nášho bájeslovia.

Úsčep 55. Náradia.

Medzi najstaršie náradie človeka nepochybne patrily zvieracie — a možno, že i ľudské kopone, ktoré on, náležite očistené, čo nádoby upotreboval pre vodu, mlieko, mäd, krv zverov a j. Na toto aspoň poukazovať zdajú sa rozličné, u nás ešte dosiaľ bežné názvy hlavy, ako sú: kotrba, gegyňa, hrynta, kiepa a t. ď.

Kiepa na pr. podnes značí úplne čistú, teda plešivú hlavu (príbuzné Gräckému kefalé)[1]) a preto *okiepiť* je toľko, čo očistiť, ktorému

[1]) Viď Iliadu; 11, 72.

príbuznými sú: *kupať, kopneť, kopnina, kopoňa, kypeť* a j. Tak teda ako od *hrynty* (príbuzné s *krivou, crinis Haar, srsť, kranion* = hlava, *kranos* = šišak) pošlo časom *hrnec*, — v šarištine *hryntal* podnes značí malý hrnec —: podobne od *kiepy* pošlo pozdejšie *kupa*, prvá to drevenná nádoba.

Prvé drevenné *mery* a *kupy* hotovili si vtedy ľudia vierepodobne tiež len vypalovaním klátikov, ktoré nepochybne už veľmi zavčasu mať musely istú, aspoň u jednoho a toho istého plemena všeobecne ustálenú širosť a hĺbosť, lebo nimi označovaný bol aj istý počet; a síce *merou* 40, a *kupou* čili *kopou* 60. *Méros* i v gréčtine značí istú časť, diel[1]); odtiaľ asnaď i neskoršie *mérmis* = obruč, prevaz, väz[2]), a *metron* = miera[3]). Od *mery* (koreň *my*, peň *myť*, XIX: 21) pošlo *merať, metiri, messen*. — *Kypellon* i v gréčtine značí čašu, pohár[4]).

Za to mám, že tak ako 40 a 60 malo svoje špecialné označenie vo slovách *mera* a *kopa*, podobne ho mať muselo i počet *20*, a síce vo slove *huľa*; poneváč v gréčtine *halia* značí shromaždenie (*halés* viď u Herodota, II. 63), *chilias* tisíc; vo slovenčine *galeta* = drevená nádoba, parenica; *čln*, pôvodne vierepodobne toľko čo soľní súdok. Slovo *huľa, guľa* tiež pošlo z koreňa *hly*, peň *hlyť, slúť*, vetvy *hlava, hĺbka* a j.

Neskoršie, keď pri nadobývaní si nejakého predmetu, čo majetku, pomaly prestávať počalo len pustě vymeňovanie predmetov (čara, Tauschhandel), a *kupa* mädu, najvzácnejšieho to vtedy tovaru, bola prvým surrogátom hotového peniazu; od tohto surrogátu t. j. od kupy mädu dostalo svoj názov i *kupčenie* a *kupectvo* (kaufen) t. j. predávanie a potiahmo kupovanie istého predmetu za toľko a toľko *kúp* mädu, ktorý do týchto čias vierepodobne len divým včelám vyberali z dier sprášnivelých stromov.

Slovo *kupa* dalo vznik ešte i druhej v našom bájeslovní veľavýznamnej vetve. A síce *kupa* bola prvou nádobou, upotrebovanou obzvlášte k mytiu a očistovaniu či akýchkoľvek predmetov, či samého človeka, a preto tento úkon mytia a očistovania, od *kupy*, dostal názov *kúpania;* pozdejšie, vierepodobne tiež z tejto príčiny, aj sviatok veľkého očisťovania menoval sa *kupalom*. Ostatne slovo kupa majú aj iné Slavénske národy. Rusi *konob*, Poliaci *konew*, Česi *konvu*, Illirí *konoba* (pivnica) a t. d.; ba príbuzným zdá sa mu byť i naše *kompa*[5]).

[1]) Viď Anabasis; VII. 8, 11.
[2]) Viď Odyssea; 10, 23.
[3]) Viď Iliadu; 12, 422.
[4]) Viď Iliadu; 3, 248.
[5]) Viď Dobrovského „Slavín", str. 277.

Druhým náradím človeka vierepodobne boly lasturové a vôbec žabie korýtka, domky morských slimákov a j. Tamtie, ponevádž najvýdatnejšie takéto nádoby pochodily z *mora* (XIX: 21), teda od *mytia* nazval *mysami* (diminutiv *mysula, musla)* a upotreboval jich čo misy a taniere; slimiská ale, a menovite rohy zverov, čo poháre.

Keď doviedol človek uhlím vypáliť si kupu, istotne pokúsil sa vypáliť aj celý veliký klát dreva, a tak zaopatriť si *válov*, prvý to skrých, do nehož, keď ho policou prikryl, odložil si k uschovaniu určené veci; z hotovenia válova pak neomylne prísť musel na myšlienku podobného hotovenia *člnku*, jehožto pomocou výdatnejšie daril sa mu nielen rybolov, ale i dobývanie *soli*. A preto tuším *haliá* značí v gréčtine nielen solničku ale i čln[1]). A konečne keď mal človek čln, zaiste mal už i takto hotovený *klát* čili *úl* k dochovávaniu včiel a nadobývaniu mädu.

Ostatne isté je i to, že už ľudia tejto doby hotovili si nádoby z hliny (viď úsčep 33), a tak vierepodobne znala takéto nádoby už i Hvalská čeľaď na pobreží Chvalinského mora; a síce tuná tým skoršie, že v jeho melčinách ustavične mal človek na dostač mäkšieho i tvrdšieho blata, z nehož si svobodnou rukou nádoby hotoviť, jich najsamprv na slnci vysušiť a potom i vo vatre koľko toľko vypáliť mohol. Takáto nádoba — ako vyše rečeno — ponevádž mala podobu *hrnty*, menovala sa *hrncom*.

Úsčep 56. Ozdoby.

Najprvšie ozdoby ľudského tela pochodily z mora; boly to rozličné malé ligotavé slimáčie domky abo musličky, ktoré si človek natiahnul na vysušenú zvieraciu žilu a ovesil okolo krku, ramena, alebo okrútil okolo skráň hlavy. Kadenáhle ale mal človek koľko toľko lepšie, k vŕtaniu uspôsobenejšie nástroje: istotne sbieral po brehoch vôd pestré okruhlé kamienky, ktoré — pravda, že s nadmier namáhavou prácou — poprevŕtoval a podobne upotrebil. K tomuto hodila sa menovite kriedová skamenelina. A skutočne nachodia sa takéto ozdoby veľmi početne na ostrove Ráne; ba našli jich v jednej štrokovej bani aj pri St. Acheul vo Francúzku a i medzi vecami, ktoré v meste Ninive vykopané boly[2]).

Podobne i E. Martin našiel pri Grenelli takéto pestré povyvŕtávané kamienky, ktoré tiež za ozdobu slúžily ľuďom kamenného veku.

[1]) Viď Iliadu; 1, 125.
[2]) Der vorgeschichtliche Mensch von Fried. Hellwald. 1874.

Úsčep 57. Čtnosť a hriech.

Prirodzené je tuším, že národ, ktorý s takýmto zdarom rozviňoval sa na poli rukodelstva, ktorý žil v tak prajných pomeroch, aké boly na pobrežiach Chvalinského mora, a ktorý tak vznešenými vlastnosťami ducha nadaný bol, aké z neobyčajne krásneho a spravného ústroju jeho reči prebreskujú; nemohol zaostať ani vo svojom mravňom rozvitku, a zavčasu prijať musel isté, celou Hvalskou čeľaďou povšechne uznané pravidlá k rozdelovaniu mravnieho dobra a zla, nimiž ustálil v národe pochop *čtnosti* a *hriechu*.

Čtnosť, skrátený výraz slova *čestnosť* čili *čistotnosť*, pošiel od bel-božského koreňa *ksy* (v gréčtine *kosmos* = poriadok[1]) a ozdoba)[2]), z nehož odvetvuje sa i *čistý*, *Čech*, *česať* a t. ď.; nasledovne pod *čtnosťou* predstavovala si Hvalská čeľaď hlavne *čistotu* duševnieho človeka. V čom ale vtedy táto *čistota duše* záležala, dá sa viac menej len negativne určiť, a síce z pochopu o protive čtnosti t. j. z pochopu hriechu.

Slovo *hriech* pochodí od pňa *horeť* (IX: 26; odtiaľ i *gora* = peklo, tak ako *peccatum* od *piecť*, pak *hrúza*, *horký*, *horší* a j.).

Hory t. j. vrchy lesami pokryté, boly vtedy peklom človeka (viď úsčep 34), lebo v ních zdržovaly sa nesmierné množstvá lútych, divých, dravých a lstivých zverov, ktoré ohrožovaly život, zdravie i majetok človeka[3]). Nasledovne za hriech najsamprv považovať musel človek tú dravosť, lesť, vzdor a sebectvo zverov, a tak tým viac považoval za hriech tieže zvieracie vlastnosti u rozumného, k obrazu Odina stvoreného človeka; alebo inými slovy: človek-zver bol mu hriešnym.

Keď teda besná divosť, dravosť, desná surová sila, vzdor, nevďak, nevera, zášť, sebectvo a závisť boly mu hriechom, celky prirodzené je, že mu ušlechtilá tichosť, láska k Bohu, rodičom a priateľom, vďačnosť, vernosť, pohostinstvo, pokora, obetivosť, šetrenie cudzieho majetku, uprimnosť a otvorenosť vo slovách i skutkoch, musely byť čnosťou.

Úsčep 58. Očisťovanie mäsa zverov.

Dokým človek nemal pochopu o čtnosti a hriechu, vierepodobne nielen že sa bál, ale i ctil jednotlivé, jemu nebezpečné opachy prasveta

[1]) Viď Iliadu; 12, 225.
[2]) Viď Iliadu; 14, 187.
[3]) Ostatne možno, že k predstavovaniu si večne horiaceho ohňa v horách, v krajinách medzi Indakušom a Chvalinským morom ležiacich, prispeť mohly asaď i priepasti kamenným olejom naplnené, ktorý vierepodobne bleskom hromu zapálený, behom mnohých tisícročí horel, vydávajúc desný plameň, hrozný kúr a usmrcujúci smrad.

pre jích dravosť a lesť, a vtedy ešte nepochybne pokladal si to za najväčšie šťastie, dostať môcť jejich surové mäso za potravu, aby užitím tejto — dľa svojho predpokladania — i on zvelatil sa v tých istých výhodách života, totiž sily, dravosti, ktorými výhodami zver predčil človeka. No kadenáhle zabresklą v jeho duši Bohom vštepená iskra šlechetnejšej mysle a povedomia jeho ľudskej vznešenosti: istotne bolo mu i mäso divých zverov *nečistým*, ktoré bez sprznenia svojej ľudskosti, čili bez spáchania hriechu, užiť nemohol. Poneváč avšak predsa ťažko mu bolo vtedy zaobísť sa bez tejto výdatnej potravy, celky prirodzene prišiel na myšlienku *očisťovania* tohože mäsa od hriechu.

A tu mu čo prstokaz slúžilo slnce, personifikácia to milovaného Odinboha. Človek totiž každý boží večer videl do vĺn mora sklánať sa ten najdokonalejší oheň (slnce), o ktorom veril, že to len preto činí, aby — ponoriac sa do vlahy — v jej objeme prečistil sa a zosilnel ku novému svieteniu a ohrievaniu pre druhý deň; o vlahe pak, dobrotivej mu obore mora, veril, že ona ponorením sa slnka do jej vĺn, nadobudla nového rodivého tepla, a tak ohňom slnka tiež prečistená a posilnená bola vo svojom blahonosnom pôsobení na veškerú prírodu. Videl teda človek očisťovanie sa ohňa *vodou*, a očisťovanie sa vody *ohňom*. Dľa tohto vznešeného príkladu, myslel si, nutno i jemu očisťovať mäso divých zverov, aby ono zprostilo sa svojho vrodeného mu hriechu. I neužil teda zvieracieho mäsa, ktoré by nebol vymočil a umyl vo vode a neupiekol pri ohni; a jedine takéto mäso obetoval potom i svojmu dobrému Odinbohu. A tu je prvý nesmierny pokrok civilizácie človeka, keď on miesto surovej potravy požívať počal pečené a varené mäso, a síce vierepodobne už i náležite osolené. (Úsčep 54.) So surovosťou potravy ale nepochybne pomaly miznúť počala i surovosť mravov a rozširovať sa musela pravá ľudská ušlechtilosť.

Úsčep 59. Očisťovanie človeka od hriechu.

Akokoľvek snažil sa človek po *čtnosti* t. j. po čistote mravov, a štítil sa tých skutkov, ktoré nerozumným zverom za *hriech* pokladal; predsa istotne dosť často skúsoval, že neide mu to bez akéhosi, tu i tu aj dosť namáhavého vnútornieho boja, z nehož on asnaď i nie vždy čo víťaz vychodil. I mimovoľne teda časom prísť musel na tú myšlienku, že človek má práve tak ako zver — tiež vrodenú akúsi náklonnosť ku hriechu, čili, že je od narodzenia hriešnym; no delí sa od nerozumného zvera tým, že tohto celá bytnosť je stelesneným hriechom, bez toho žeby on mal povedomie svojej hriešnosti, — v člo-

veku ale, ktorý vidí, cíti a uznáva svoj hriech, ba i bojuje proti nemu — trebas ta i tu v boji aj podlíha — musí byť i vrodená schopnosť ku čtnosti. A poneváč videl a vedel, že ten jeho dobrotivý dejca (stvoriteľ) a dojca (udržovateľ), boh Odin, tiež záleží zo dvoch, v ustavičnom boji proti sebe postavených stránok, totižto z *boha* a *besu*: vďačne tveril, že k jeho obrazu stvorený človek tiež záleží z podobných dvoch čiastok, totižto z nečistoty zvera a z čistoty boha.

Pri priblasovaní sa teda k Odinbohu, totižto pri prosbách a obetách spevom, modlitbami a posunkami údov sprevádzaných, jednalo sa o to, aby človek pred všemohúceho a vševedúceho Hospo-Odina vždy predstupoval čo najmožnejšie očistený od svojej vrodenej zvierackosti, a preto už vtedy spojoval každý k bohu vyslaný vzdych s porosovaním a prskaním sa vodou, každú modlitbu s umývaním sa a s pálením vatry jejžto kúrom, svetlom, teplom seba očisťoval; veliké bohoslužby ale spojoval s kúpaním sa v mori, so zapaľovaním derick[1]) a s preskakovaním Odinbohu zapálených vatier. Tak stala sa mu voda svätoednou, oheň pravdovestným.

(Slová *modliť*, *modla*, *mydlo* sú jedného pôvodu; pochodia ony od koreňa *myť*; podobne i *myr*, *more*, *mraw* a t. d. — *Prosiť* je složené zo slov *po-rosiť*).

Úsčep 60. Duša človeka.

Tuším, že asi do tejto doby rozvoju ľudského plemena spadá ukrotenie túra, kravy, koňa, ovce a j. a prvé jejich upotrebenie ku cieľom pastierstva. Táto veľavýznamná udalosť istotne nezostala bez vplyvu i na rozvitok náboženských pochopov človeka. Videl on totiž, že divý zver prispením ľudí, síce i zložiť môže svoju lesniu divosť a dravosť, ale vzdor toho predsa voždy ostáva len nerozumným zverom; nasledovne, že to, čo delí človeka od zvieraťa, nie je iba krotkosť a tichosť, ale že v tom jeho viac menej zvieracom tele musí byť aj istá čiastka boha, ktorú sám Odin vdychuje do každého človeka. A túto čiastku svojho bytia nazval vtedajší človek — od *dychu* — *dušou*, na ktorú tiež preniesol tie, so sebou vzájomne zápasiace vlastnosti dobra a zla; a síce tým viacej, že dychy Odina tiež boly veľmi rozličné; iné totižto v lete, iné v zime, iné vo dne, iné v noci. Z jeho belhoženských dychov rodily sa duše dobré, z černobožeských zlé; avšak i dobré duše, keď za príkladom Ďasa zpreneverily sa Odinbohu a tak

[1]) *Derka*, odratá vysušená utlčená palica, zväčša z kalinového dreva, upotrebovaná miesto pochodní aj v dome ku svieteniu.

potom upadly do hriechov, stať sa mohly zlými, a naopak, zlé duše, keď za príkladom boha, čtnosťou vymanily sa z moci Ďavu a Beau a pridružily k Odinu, stať sa mohly dobrými.

Aetherické podoby dychov Odina od počiatku sveta zdržovaly sa v *raji* (III: 13), a pri každom narodení sa človeka zletia jedna z nich dolu na zem, vezmúc si za príbytok: telo novonarodeného nemluvniatka.

Úsčep 61. Raj, stan, nav.

Už v 39. úsčepe som pripomenul, že prví ľudia predstavovali si našu zem, čo veliký horami, dolami a vodami posiaty tanier, plávajúci ako zrenička v oku, na večnom nekonečnom okeáne.

Že toto prvotné predstavovanie si podoby sveta udržalo sa potom ešte za mnohé tisícročia, to dokazujú Homér a Hesiod, ktorí tiež takto opisujú podobu sveta.

Z tohto veľkánskeho oka morskej obory vystupovala v nezmernej, pre človeka nedostihnutelnej dialke, modrá klenutina nebies, na jejžto ozore tmolily sa milliardy nebeských žiarv, a medzi nimi, čo najmohutnejší a najvyšší panovník — slnce čili Odin. Na nebi boly tri nadmier ligotné — pozdejšie sklenné — vrchy, teda vlastne tri nebesia; na prvom vrchu, na východnej strane nebies, bol *raj* (III: 13), príbytok to dychov Odinových, čili rodiť sa majúcich ľudských duší, ktoré odtiaľ zletovaly dolu na zem, do ľudských tiel, pri rodení sa človeka; — na druhom vrchu nebies — i horou Meru menovanom — bol boží *stan*, čili príbytok Odinboha, s ligotavým trónom, na ktorom si on každý deň, na pravé poludnie za okamyh zasadnul; — na tretom vrchu, na západnej strane nebies, bola *nav* (V: 12), utešený to príbytok dobrých duší, ktoré vyletly z tiel zomierajúcich dobrých ľudí, a v jasnej, večne zelenej navi tešily sa večnému blahoslavenstvu.

Úsčep 62. Hora a jama, príbytky to zlých duší.

Zlé duše zomrelých ľudí dostaly sa do *gury* (hora = peklo, XIII: 26), kde páliľ jich večný oheň *hrúzy* a *horkostí* za jich *hriešné* skutky, alebo dostaly sa do *jamy* (vymytej hlbiny mora, II: 21), kde večne mokly v bezodnej priepasti.

V *hore* i v *jame* dostaly sa zlým dušiam za príbytok hnusné telesá dravých zverov, ktoré keď zdochly, i zlé duše stahovaly sa z jejich mŕčin do druhých, práve vtedy vykotivších sa zverov, v ktorých zase až do zahynutia týchto zdržovaly sa. Niekedy prihodilo sa,

že keď takýto živočích, v ktorom hriešna duša sídlila, zdochýnal, práve hneď vtedy nevykotil sa iný zver, jehožto telo by bolo primeraným príbytkom pre osirotenú planú dušu; následkom čoho sa táto potom potulovala za čas po lesoch hôr a po vlnách mora, čo desná príšera, čili *bludná* duša (ob-luda, XX: 8), dokýmkoľvek nedostala v novonakotenom sa zvere svoj nový, ovšem opäť len dočasný príbytok.

Z tohto vysvitá, že viera Hvalskej čeľade vo sťahovanie sa duší, prvotne vzťahovala sa len na duše zlé, plané, hriešné, bezbožné, a týchto duší sťahovanie sa že trvalo večne; metempsychosa dobrých a pobožných duší trvala iba do pochovania patričnej mrtvoly.

Keď duša ústami vyletela z človeka, najsamprv riadne vletela do vtáka; a síce dobrá duša do holuba, lastovky a t. ď.; planá duša ale vletela do krkavca, vrany[1]) a t. ď. Dľa niektorých povestí plané duše zomrelcov vletely aj do hnusných múch. (IX: 30).

Duša teda bola naším predkom zvláštnou, od tela rozdielnou, v tele síce žijúcou, ale i krom neho istého života schopnou bytnosťou, ktorá svoju prítomnosť v tele *dýchaním* prejavovala, keď vyletela ustami z tela človeka, človek prestal dýchať, bol *bezduch* (mŕtvy, umrlec) a jeho telo stalo sa *bezdušným*; ona potom ešte za čas obletovala v podobe vtáka mŕtvolu človeka, a bola-li dobrá — po pochovaní tela alebo jeho popola — uletela do *navi*, kde vezmúc na seba ätherickú podobu svojho bývalého zemského vlastníka, večne žila.

Úsek 63. Ďalší život bezducha.

Ponevráč dľa tohto predstavovania si veci, duša a telo boly dve rozdielné, len dočasne na zemi slúčené bytnosti, preto verili aj to, že ako po umrtí človeka *duša* ďalej žije, tak že i *telo* nie je na večné veky umŕtvením; ale že sú doby, v ktorých i ono dáva znaky života, ba že sú i take doby, v ktorých navštevuje ho z navi na čas dolu zlietnuvšia duša nebožtíka. A vierepodobne je táto viera jednou príčinou toho, že mŕtvym do hrobu dávali pokrm a nápoj, ba ešte i na hroby kládavali jim každoročne 1—2 razy jiedlá, koláče, červené vajcia, mäd. vence a j., menovite na jar dňa 21. marca, a v jaseni dňa 21. septembra, verivše, že vtedy všetky dobré dušičky navštevujú svoje bývalé telesné príbytky.

---

[1]) *Havran* je transliterované slovo *vrahan*; tak ako *kolocter* transliterované *skora-cel* (že pod nim rana skoro zacelie); *vshra* — krisa; *ratolest* — letorast; *povraz* — provaz; *povrieslo* — provieslo; *kriepopa* — priekopa; *hnovo* — hovno a t. ď. Zo slova *vrahna*, s vynechaním hlásky *h* povstalo *vrana*. (XIX: 16).

V takejto dobe na hrob stúpiť bolo hriechom, lebo verili, že to nebožtíka bolí; ba i sám hrob, čo posvätný príbytok bezdušného človeka, bol — dľa jích domnenia — istou citelnosťou nadaný, — a preto hroby šliapať bolo vôbec skutkom veľmi špatným, bohu nemilým, hodnosť človeka urážajúcim a pokoj nebožtíkov rušiacim.

Konečne zomrelí živým mohli dať aj isté heslá, čili znamenia o svojich osudoch; podobne i milujúci, tak, ako si to vzájomne umluvili. Mrtví svojich milých živých, za sebou volávali do navi a do hrobu; tak mati svoje najmilšie dieťa, muž svoju milovanú vernú ženu a t. d. Táto viera mohla byť tiež jednou príčinou zvyku dobrovoľného upálenia sa ženy pri pohrabe nebohého manžela.

Úsčep 64. Spojenie medzi živými a mrtvými.

Aby som dajedny z tuná uvedených momentov vierouky našich drievnych otcov, čo skutočne jestvovavšie ukázal, uvediem aspoň jednu z našich starších národních piesní, ktorá nám to, čo dosiaľ povedané bolo, čiastočne i prakticky objasní. Je to *„pieseň siroty“*, a znie nasledovne:

Mať moja, mať moja za dvoma horáma,
Už ma hlávka bolí, čo plačem za vama.
Hlavička ma bolí, len tak pobolieva,
Lebo ste ma malú, mamko, odumrela.
Čierná zem, čierná zem! vydaj mi mamku ven,
Nech sa ja mej mamke horko vyžalujem.
Keď sa vám ja, mati, počnem žalovati,
Bude sa zem triasti, kde budeme státi.

Tu sa teda osirotelá deva prihovára ku svojej nebohej matke, a síce najprv ku tej časti jej bývalej zemskej bytnosti, ktorá je *„za dvoma* (sklennýma) *horáma“* t. j. v *navi*; lebo na prvej sklennej hore je *raj*, na druhej *stan*, a teprv za touto druhou horou nasleduje tretia, t. j. hora *navy*. Prihovára sa teda k duši, o ktorej vie že *žije* „za dvoma horáma.“ Zatým prihovára sa i k hrobu, prosiac ho, aby jej vydal drnejúco telo mamky; nasledovne predpokladá o hrobe a zemi: *citelnosť;* lebo predpokladá, že ju ten hrob vidí, čuje, rozumie, bo ináč, keby tak nebolo, iste by sa mu neprihovárala. Konečne prihovára sa i k bezdušnému telu, uverivšia, že jej čierná zem vydala už matku, t. j. že mamkín hrob, následkom vrelej prosby osiralej dcéry, je už v takom stave, že ju plačúcu a žalujúcu sa počuť môže v ňom spočívajúca mrtvola mamky. Tejto teda sdeluje svoj veliký bôl a žiaľ nad svojou opustenosťou, ujisťujúc mrtvolu, že keď povstane trochu, a vypočúva jej žaloby, triasť sa bude i tá citom nadaná zem, „na ktorej (spolu)

že keď takýto živočích, v ktorom hriešna d
právé hneď vtedy nevykotil sa iný zver, jeho
raným príbytkom pre osirotenú planú dušu
potom potulovala za čas po lesoch hôr a
príšera, čili *bludná* duša (ob-luda, X
v novonakotenom sa zvere svoj nový

Z tohto vysvitá, že viera Hv
prvotne vzťahovala sa len na
a týchto duší sťahovanie sa ... ian
a pobožných duší trvala ib ... jej zlá

Keď duša ústami v ... napísal d
vtáka; a síce dobrá d
vletela do krkavca, ... ichžto hlbokého mythologického
zomrelcov vlietly ... povšíme, my Slavéni máme veľmi mnoho; ...

Duša ted ... mythologické piesne, v ktorých prichodní slovíčko *Par*
v tele síce ž ... Ravášek a t. d., — ba z týchto často mnohé, krom toho j
ktorá svoj ... i to už kresťansky chápaného slovíčka, ani zbla mythologie
ustámi ... obsahujú, — alo i tie, a síce hlavne tie, v ktorých nie hľadane,
umrle ... prostoducho, a predsa nadmier verne zrkadlí sa bájeslovný spô
leto ... hľadenia na svet, prírodu a ľudí, čo nesfalšovaný odblesk ducha na
ch ... drievnych otcov.

Tak na pr. i ohľadom toho, v posledňom úsčepe pripomenut
dávania znakov živým skrze mrtvých o jejich osude, jak krásne,
verne líči túto vieru naších predkov známá pieseň:

Hory, hory, čierné hory!
Však nad vami smutno stojí.
Sestra bratu hlávku myje,
Do vojny ho vypravuje.
„Ach bračok môj premilený!
Kedy že mi prijdeš z vojny?“
„„Sestra moja premilená!
Vyzri ty von po tri rána.““

Prvé ráno von vyzrela,
Biele zore uvidela;
„Ach Bože môj premilený,
Už je môj brat ozbrojený.“
Druhé ráno von vyzrela,
Červené zore videla;
„Ach Bože môj premilený,
Už je môj brat v prudkom ohni.“
Tretie ráno von vyzrela,
Čierné zore uvidela;
„Ach Bože môj premilený,
Už je môj brat dorúbaný.“

...kov abo hrubých koreňov, ktoré veci ... ako
...ednej dobe Slavénskeho bájeslovia považované
...menovite černobohov čili besov), na čo upo-
...hádzanie opálených klátikov dňa 21. marca

... sa mi byť, že ako na viacej stra-
... zo zeme vyrostlé, na ľudské po-
...iek, Vrátna a j.): tak mohla sa
...vch hôr, na južnom pobreží
náhľady n... ...dne ponášala sa na podobu
...mrti a o duši člo... ...vu nebeského Odinboha
...oji bájeslovia, zosobna vz... ...van (XVI: 5) jej sa
...e, ako najjasnejšie a najblahodarn... i meno Assyrského
...vedčenia, menovalo sa u Hvalskej čeľadi *hel* (g... ...n, *an*, padá do
..., zprvu možno že len čo symbol, pozdejšie ale iste ako ... -eň, *pram*-eň,
...ia Odinboha, zapríčinilo, že i Odinboh nazývaný bol Helom.

Hel (lat. *sol*) pochodí od koreňa *hly* (XVI: 27), vyhynulý jeho ...or, *socha*,
...ň je *hlet* (glänzen, glitzern) t. j. jasnotou sa stkveť; odtiaľ i názov ...y sme
...e mravniu stkvelosť človeka *slúť*, odtiaľ drievne *hálva* teraz chvála,
...k *hlava*, *holý*, *hladký*, *hľadeť* a j. Z toho istého *Hvalského* koreňa
...y, pošly i Gräcké *helios* (slnce), *hellas* (byt slnca, východ), *hellen*
...yn slnca), pak Nemecké *hell*, *Helle*, *Halle*, *Held*, *glatt*, *hold*, *Huld*,
...elb, *Gold* a t. ď.

Nemožno mi pri tejto príležitosti ešte raz nepripomenúť, ako pridanie duševného prvku (*y* alebo *i*) rozhoduje nad prirodzenosťou hmotného prvku, poneváč menovite v prítomnom prípade to nápadne do očú bije pri slovách *Halle* (nebo) a *Hölle* peklo, alebo lat. *sol* (svrchované teplo) a *gelu* (ľad, mráz). — *Halle* totiž a *sol* pochodia od *hly* (XVI: 27), *Hölle* a *gelu*, *glacies* od *hli* (XVI: 28); — a toto nezvratne dokazuje naša zaznávaná a opovrhovaná slavénčina, bez ktorej, ako vidno, nevyzná sa dnes už ani Gräk, ani Latín, ani German vo spravnom zpytovaní svojho jazyka.

H — ako známo — prechodí do *z*, *s*, ba i do *ž*, *š*, *č* (*k*). Keď hláska *h* v koreni *hly* prejde do *z*, dá slovo *zelený*, čo asi toľko značí, že *Hel*, boh slnka, je pôvodcom zelenosti prírody; prejde-li do *s*, dá miesto spomenutej vyhynulej, momentánny akt stkvenia vyjadrovavšej formy *hleť*: durativnú formu *slúť* t. j. duševne čili mravne sa stkveť. Odtiaľ *slovo* = stkvenie sa ľudského ducha, *sláva* = duševnia stkvelosť človeka, ktorým príbuznými sú cudzie: *selah*, *salus*, *salve*, *kleion*, *gloria* a j. a naše *hlas*, *sluch* a t. ď.

Naše terajšie slovo *slnce* je síce tiež z toho istého koreňa složené (sel-lônče), ale je pozdejšieho pôvodu. (Viď úsčep 74.)

Úsčep 66. Odin — Tat.

Odinboh *Hel* mal už v tejto dobe ešte i jedno druhé meno, ktoré privlastňované mu bolo čo mohutnému stvoriteľovi a udržovateľovi sveta, čo všemohúcemu *otcovi* prírody a ľudí. Meno toto bolo *Tat*, *Tato* t. j. otec.

Tat pochodí od koreňa *ty* peň *tyť* (XXI: 9) = mohutnet, i mohutným robiť a mohutne robiť, teda i *tvoriť*.

Slovo *Tat*, krom Slavénov, zachovaly i dajedny iné plemená Hvalskej čeľade, a síce Ägypťani v mene boha *Taot*, Feničani v mene boha *Taut* (Tot), Germani v mene boha *Teut*, odtiaľ *Teutoni* (Deut-sche) t. j. vyznávači boha *Teutá*, z nehož Maďari ukovali pre nás Slovákov názov *tót*, lebo tým jejich vďační otcovia (istotne aspoň vďačnejší leż synovia) uctiť chceli naších predkov, ktorí jim dali *hozu* (živište, vlasť) a *hozpu* (živnosť)[1]), a učlovečivše jich, nedali jim zahynuť, ako zahynuli jejich mohutní predkovia, Hunni. Nepochybne teda len z vďačnosti a velikej úcty nazývali oni naších predkov *božími* ľudmi čili bohami, čoho pamiatka udržala sa i vo známom jejich porekadle: tót nem ember. O černobožestve Odina, jakožto boha slnka *(Hel)* a boha otca ľudí *(Tat)* viď úsčep 46.

Úsčep 67. Sochy a bolvany.

Zdáliž odinboh *Helo* bol jeho ctiteľmi už i vyobrazovaný, t. j. či jemu ku cti robené boly sochy alebo nie: nevedomo; len možným zdá sa mi byť, že poneváč už v tejto dobe bájeslovia, pripisovaná bola Odinovi podoba človeka, že už vtedy činené byť mohly prvé pokusy napodobenia ho z dreva. Medzitým jestli dialo sa i dačo takéhoto, istotne to bolo len veľmi lichým pokusom vyobrazenia, a v najlepšom prípade: náhodou nalezený kus sukovitého dreva, kus skrpatelej natolesti, ako kus vyschlého koreňa, ktorý tu i tu možno že svojou podobou ponášal sa trochu na človeka; ba asnaď záležať mohlo toto napodobňovanie

[1]) Toto dokazuje i maďarské slovo *vendégelés*, doslovne preloženo: *vendstvo*, smyselne preloženo: *pohostinstvo* (hospitalita) t. j. Maďari, keď k Dunaju dotiahli, od vyznávačov veľboha *Vieta* (Venda), teda od Vendov čili Slavénov, tak pohostinne prijatí boli, že potom menom Vendov *pohostinstvo* označovali, a síce tým viac, že oni sami nemali výrazu k označeniu tohto pochopu, poneváč vierepodobne takého pohostinstva, ako bolo Vendské, ani sami neznali, ani inde nikdy nezkúsili.

i z opalovania klátikov abo hrubých koreňov, ktoré veci — ako známo — ešte i v poslednej dobe Slavénskeho bájeslovia považované boly za symboly bohov (menovite černobohov čili besov), na čo upomínať zdá sa medzi iným aj hádzanie opálených klátikov dňa 21. marca do vody, pri speve a tanci.

No ešte vierepodobnejším zdá sa mi byť, že ako na viacej stranách Slovenska nachodia sa jakoby zo zeme vyrostlé, na ľudské postavy sa ponášajúce skaly (Súlov, Prosiek, Vrátna a j.): tak mohla sa nachodiť i na svahoch a výbehoch vysokých hôr, na južnom pobreží Chvalinského mora, takáto skala, ktorá nápadne ponášala sa na podobu človeka a ktorú ľud asnaď za zemskú postavu nebeského Odinboha považoval; pak dajúc jej názov *balv, bolv, bolvan* (XVI: 5) jej sa koril a modlil. Na slovo *balv* upomínať zdá sa i meno Assyrského boha *Baala*, Fenického *Baela* a t. ď. (Prívesok *an, an*, padá do pozdejšieho veku, tak ako pri slovách *kam*-eň, *krem*-eň, *pram*-eň, *plam*-eň a t. ď.)

Vzťahom na *sochy* ešte poznamenávam, že slová *suchý, sochor, socha, raz-socha* zdajú sa byť príbuznými; čomu keby tak bolo, mali by sme aspoň akú takú narážku na najstaršie sochy Hvalskej čeľade.

Úsčep 68. Pohlavie Odinboha.

So vznikom personifikácie Odina a stotožňovania ho so slnkom, neomylne pripisovaná mu bola i podoba človeka. Mysleli si teda ctitelia Odina, že slnko je viditelnou hlavou milovaného, v ostatních časťach neviditelného boha, ktorú on každé rano vytrčí z mora, aby ňou svetu svietil, ho zahrieval a tak plodivosť a rodivosť zeme napomáhal; večer pak opäť ponoril sa do mora, aby touto, jeho kúpelom posvatenou velevlahou, nielen osviežil sa po tuhých námahách, ale i potenciroval silu svojích *ohnivých*, svetlo a teplodajných *paprškov*.

Kadenáhle avšak prijatá bola uka, že odinboh *Helo* má ľudskú podobu, tu neomylne o nezaveľa vzniknúť musela i záhadná otázka, ohľadom pohlavia tejto ľudskej podoby, či je ona totiž mužskou a či ženskou; a tu vierepodobne opäť vzkriesené boly staré tradície Hvalskej čeľade o lemešníctve (Phallus Dienst), spolu s nimi ale nepochybné i mocné roztržky starešínov o vierouke, ktoré roztržky, možno, že časom staly sa tiež jednou príčinou posuvnutia sa istej časti Hvalskej čeľade na juh, a z tejto od pňa národa vtedy odčesnutej prvej vetvy, že časom pošly známe Semitické národy.

Ostatnie vetvy — tak domnievam sa — zostaly ešte i ďalej po hromade; a poneváč si neznaly vysvetliť cieľ plodivosti bez rodivosti, a možnosť rodivosti bez plodivosti: predstavovaly si Odinboha čo *medziočníka* čili *štyru*, v jednej osobe totiž raz s plodivým lemešom, druhý raz zase s rodivou trbou, a niekedy súčasne s obydvojim.

No nielen v tejto prvej, ale ešte i v poslednej dobe Slavénského bájeslovia, pozorovať možno veliký vliv lemešníctva na rozvoj bájeslovia a na z neho pošlé zvyky, hájilky (ceremonie) a sviatky. Medzi tieto popredne patrí stavanie *brezových kôlov* čili májov, po uplynutí jedného týždňa po veleslavnosti Svätého Vajana. (Breza bola symbolom plodivosti.)

B) Vek neolithický.

Úsčep 69. Kultúrné pomery.

Neolitickým vekom nazýva sa ten odsek kamennej doby, v ktorej človek už i *hlatil* (polirovať) znal svoje kamenné nástroje.

Nástroje tieto boly asi tie isté, ktoré pripomenuté sú v úsčepe 54, a tak teda jich opisovať netreba. Náradia však opäť rozmnožily sa dajednými novými, a síce predovšetkým *hlatidlom*, kameňom to ku hlateniu kamenných nástrojov upotrebovaným. Takéto hlatidlá našly sa z tejže doby aj v Evrópe, v Pressigny pri rieke Loire, a ešte dokonalejšie hlatidlo našlo sa v okolí Paríža[1]). Medzitým vierepodobné je, že keď raz mal človek skalu, k hlateniu svojej zbrane uspôsobenú: istotne mať musel už i dve ploché skaly k drveniu rozličných semiačok a hlavne zbožia; teda príručný mlyn k robeniu, pravda, z počiatku nebars nežnej múky, a tak i známosť *chleba*. No vzdor tôho, tak myslím, že v tejto dobe ešte nebars zapodieval sa človek tretím stupňom kultúrného rozvoju, totiž roľníctvom; lež o voľačo menej zanepráždňujúc sa prvým stupňom (lovectvom) — následkom skrotenia túra, kravy, koňa, kozy, ovce — pomaly pilnovať počínal druhý stupeň, totiž pastierstvo.

Z oboru roľníctva medzitým neomylne známe mu bolo už dorábanie *konopí* a *lenu*, pak pradenie vlákien a pletenie *plátna*; na to poukazuje i tá okolnosť, že slová *konope (cannabis, Hanf)* a *len (Leinе, linum, linteum)* sú spoločné mnohým plemenám Hvalskej čeľade;

[1]) Der vorgeschichtliche Mensch von Fried. Hellwald. 1874 str. 176.

následovne znať jich musely ony ešte pred svojím rozídením sa z Arménskej vysočiny. No dorábanie *plátna* istotne nedialo sa vtedy ešte tkaním (Weben od *viť*), lež tak ako plotov, *pletením*, pre a zapletaním, čo i samo slovo *plátno* dosť jasne dokazuje. A toto bolo najdrahocenejším výdobytkom valnejšieho rozvoju kultúry, tak, že plátno, dosť skoro na to, zastupovať počalo pri kupčení zástoj mädu, t. j. najdrevnejšieho surrogátu peňazí, tak že kto kúpil dačo, nedal už za to mäd, lež *plátno*, ktoré menovite ku kupčeniu so vzdialenejšími plemenami o veľa vhodnejšie bolo, nežli mäd v kupách uschovaný. A od tohto nového surrogátu peňazí, totiž plátna, pošly potom slová: *platiť*, *plat*, *platnosť* a j.

Z čiastky cieľom väčšej bezpečnosti, z čiastky k vôli výdatnejšieho prevodzovania rybačky, staväla si Hvalská čeľaď teraz už početné *chyže* a *byty*, ktoré v melčinách môravy na *kôloch* stály, a preto menovaly sa ony *kol-chyžami* abo *koli-bami*, súc úzkymi a dlhými lávkami (*most*, more, môrava XII: 21) spojené s kopninou pobrežia.

Takéto byty, hlatené nástroje, pak chlieb a plátno, výsledky to ľudských námah z tohto veku, veľmi značný obrat dať musely aj všedenním zaneprazdňovaniam človeka, lebo všetky tieto práce vyhľadávaly vtedy nesmiernu trpelivosť, pilnosť, vytrvalosť, pozorlivosť, čo všetko valne prispelo ku vzdelávaniu ľudského ducha a ku šlechteniu jeho obyčajov a mravov.

2. Deva.

a) *Belbohyňa.*

Úsčep 70. Meno Devy.

Keď raz Odinbohu privlastnená bola podoba človeka, pomaly síce, ale celky prirodzene následovať muselo i korollárium tohto smyselného predstavovania si prvého božestva, že totiž jeho plodivosť a rodivosť deje sa tiež len ľudským spôsobom, následovne že i Odin musí mať svojej božskosti dôstojnú družku života, čo spolupôsobiacu mocnosť plodivosti prírody.

Túto novú uku svojich prvých národních múdrcov obecný ľud Hvalskej čeľade vierepodobne tým ochotnejšie prijal, z čiastky, že mu učenie o medzičníctve Odinboha ťažko bolo k pochopeniu, z čiastky, že ňou určitý zástoj dostal sa i druhému nebeskému veletelesu, totiž *liene* čili *líne* (XVIII: 7), ktorá, ač vlastne medzičníky splodenou

dcérou Odina bola[1]), takto stala sa vernou manželkou a životo-súprahou plodivého Odinboha, čili spolu*dejúcou* a spolu*dojčiacou* ženskou, teda *Devou* prírody.

A toto meno Odinovej dcéry a manželky zaiste i úplne zodpovedalo vtedajším pochopom o tejto druhej bohbe, čili božskej bytnosti; lebo meno *Deva* je toho istého koreňa čo *Odin* (V: 1), — sú to teda vzájomne sa doplňujúce božstvá božieho *deju* čili tvorenia, a jako také sú ony blahodajnými prameňami plodivosti a rodivosti prírody. Menovite on bol bohom svetla, tepla, *dňa*: ona bohyňou vlahy, vody, *nádeje*; on dobrodajným *diedom*: ona *dojkou* (dodou, ďunďou) sveta; on skrze svoj nebeský oheň *dejcom* stvoriteľom *divných diel* sveta: ona *dažďom* a *nadájajúcou devou* týchto *detí* prírody.

I prabôh Parsov *Adity* mal za ženu bohyňu *Aditi*, o ktorej podobne udáva sa, že bola dcérou *Dakšovou*, t. j. dcérou pak manželskou *Dadž*- čili *Dadi*-boha, teda Odina; ba i o Trojánskej Heliene spieva Homér, že bola dcérou *Dzin*-a čili *Zeusa*.

Úsčep 71. Prímenia Devy.

Belbohyňa *Deva* ale krom toho mala ešte i nasledujúce mená:

1. Jako *dcéra* Odina, podržala svoje staré meno *Liena* čili *Lúna* (XVIII: 7).

2. Jako druhá stkvejúca sa žiarva nebeskej ozory a manželka slnci-boha *Hela*, menovala sa tiež *Helou* čili *Zelou*. Odtiaľ Gräcké *zélos* = horlivosť, žiarlivosť[2]), *zeléne* = mesiac (XVI: 27).

3. Jako bohyňa rodivej sily: *vlahy* a vladárka obory mora, jako manželka *ohňa* (slnka), čili ako pomocná a dojčiaca súpraha *Tat-boha* volala sa *Mat*-ou (v diminitive *Matkou*, od koreňa *myť* (XXI: 21); — odtiaľ nielen *mundus*, *matér*, *mama* a jiné, ale i Nemecké *Maid*, *Mädchen* t. j. čistá.

Úsčep 72. Materské pôsobenie Devy.

Symbolom Odina, ako už známo, bol *oheň*, symbolom Devy bola *voda*. Oheň a voda, ako vidomý zjav dvojbožestva, požívaly teraz čím diaľ, tým väčšej úcty, a menovite Deva velikej dôvery u ľudu. A bolo to i prirodzené; lebo trebas slnce obyvateľom Chvalinského pomoria poskytovalo nesčíslné dobré dary, mnohé takéto dary poskytovala jim tam i vlaha, a menovite more, nad jehožto plytkými korytami mali

[1]) Viď Zendavesta; 10, 75 : 5.
[2]) Viď Ajax Sofoklis, 53.

ešte i najbezpečnejšie ľudské príbytky (koliby). A keď tu i tu zúrila i Deva dlhými plušťami a peniacimi sa vlnami morskej obory: predsa jej černobožeské zúrenie nebolo tak desným a hrozným, jako zúrenie a romonenie černobožeského Odinovho ohňa, keď bleskami strašil svet, a kárajúc hriešnych ľudí tu i tu zapálil nielen luhy pastierov, ale i príbytok človeka, v okamyhu znivočiv takto mnohoročnie námahy pilných delníkov.

Ľudia tejto doby, považovavše *Odina* a *Devu* za *Tatu* a *Matu* sveta i ľudí, teda prostredne i za svojich rodičov, práve tak ako deti vôbec, milovali a vysoko ctili Tatu *Hosp-odina* (dejcu a dajcu živností), ale pritom sa i báli, práve tak ako deti prísneho otca; belbohyňu Matu, možno, že nectili sa rovne vysoko jako Odina, no poneváč skusovali od nej menej prísnosti, mali ku nej zase viac dôvery, ako dietky vôbec viac dôvery mávajú ku mäkodušnej matke, nežli k prísnejšiemu a preto i tvrdšiemu otcovi. A tejto velikej láske a oddanosti, viere a dôvere ľudí ku milenej a milostnej *Matke*, pripísať načím to, že pri deňne mnohonásobnom vykonávaní nábožností nikdy nezabývali na ňu a na symbol jej čistoty (vodu), a keď si dačo žiadali, žiadali to riadne len od nej, ba ešte i keď sa k Odinbohu obracali so svojimi žiadosťami, zväčša činili to len jej prostredníctvom, tak ako to deti vôbec činievajú, domáhajúc sa orodovania matky u otca. No pri každom prednášaní takéhoto želania, pri každom nábožnom vzdychu k božským rodičom, malo miesto — ako už v úsčepe 58. pripomenuto — porosovanie a oprskovanie, ba pri prednášaní väčších želaní i *mytie* sa s vodou, ktorého mytia symbolická pamiatka — obzvlášte u plemien Hvalskej čeľade — až podnes udržala sa, nielen vo spôsobe posunkovania t. j. skladania rukú pri príležitosti nábožných vzdychov vôbec, lež u nás Slavénov menovite i v názve samého vzdychania: *mydlitby* čili *modlitby* (srovnaj Maďarské: *imádni)*; poneváč iste už vtedy takéto, k božským rodičom vysielané vzdychy, od porosovania a prskania menovaly sa *prosbami* (praeces, Frage), od mytia ale *modlitbami*; socha ale, pred ktorou dialo sa toto mytie, a ku ktorej dialy sa prosby, totiž bohyňa čistoty a lásky *Mata* (Maid, Maidle), menovala sa *modlou*, ktoré pomenovanie, z tejže príčiny, neskoršie i na sochy iných bohov prenesené bolo.

Úsčep 73. Pamiatky očisťovania v Slavénskej reči.

Pri riadných väčších Odinu a Deve činených službách a obveťach nábožnosti, zapalovaný bol i oheň. Zvláštnej úcty a vážnosti požíval „boží oheň“ t. j. bleskom zapálený strom. Keď boženíci prišli ku takto

rozžiahnutému stromu, považovali to za zvláštné sčastie, za milostipiný boží dar, a preto rozdmychovali takýto oheň, aby nezhasnul, ale upotrebený byť mohol ku väčším slavnostam a očisťovaniam pobožných, vzácnté žertvy prinášajúcich obvetníkov.

Podobne bolo s vodami; čim väčšia rieka, jazero, more: tym vzácnejšie z nej porosovanie a mytie, tym bohumilejší v nej kúpeľ. Stopy tohto nielen fyzického, ale i mravného očisťovania človeka, nachodíme i v dajedných slovách našej reči:

Krásnym bolo, čo očistilo sa *kresom* ohňa (XII: 31), čo malo ako *iskry*[1]) *kremeňa* ohnivo-červenú barvu. V Srbčine značí *kresiti* se: stkvieť sa; v staroslovenčine *kres:* solstitium; v slovinčine *kresy:* Svati-Vajanské ohne, zapalované dňa 23. júna večer.

Pekným bolo, čo očistilo sa *opekaním* u ohňa (XV: 20); *páčilo* sa, čo ohňom *prepečené* bolo. (Lat. *pulcher* od pálčenia.)

Bielym bolo, čo očistilo sa *bitím* (praním) vo vode (XVI: 6); podobne i *blesk, bilok, obilie* od *bitia* — (*bylina* ale od *bytia*).

Švárnym (švárnym) bolo, čo očistilo sa ohňom a vlahou nebeského *svoru* (XIX: 3) teda slncom a dažďom abo rosou (teplou vlahou); pak čo vôbec súčasné prečisťovanie ohňa a vody prešlo t. j. čo *varené* bolo. Slovenské device, aby vraj *švárné* boly, podnes rady umývajú sa dažďovou vodou a rosou.

Pravým (pravdou) bolo, čo očistilo sa *praním* (bitím) vo vode (XIX: 19) a *praním* božieho ohňa (XIX: 20) t. j, opekaním u ohňa, ktorý sám boh bleskom zapálil. Možno že už vtedy menoval sa takýto oheň *paroňom*, ktorý potom, (v tretej dobe nášho bájeslovia) personifikovaný bol v bohu Paromovi.

Mravním bolo, čo očistilo sa pomorením čili ponorovaním do svätocudného velekúpela Odina a Devy t. j. do *mora* (mos moris; XIX: 21) a t. d.

b) *Černobohyňa.*

Čo som v úsčepoch 45—47 uviedol o černobožestve *Odina*, to isté platí aj o černobožestve jeho manželky *Devy*. I jej rodiaca sila menila sa z času na čas v pustošiace plúšte a povodne, nimiž karhala ludské hriechy a zlosti; a čo personifikácia luny každých 14 dní ukryla svoju rudú tvár, ostaviac človeka vo tme a mrákote desnej noci.

Ako *Deva* brala na seba hrúzyplnú podobu *Diveny* abo *Ďasice*, čo divo a vzdorne desila, čo strašne dusila a dlávila zdravie i životy ľudí;

[1]) *Iskra* je len Transliteráciou slova *Krisa.*

ako *Luna* premieňala sa na desiacu *Lupu* (VII: 8), dávatelku tmy a zimy, čo lúte lúpila človeka a prírodu o vzácné belbožeské dary svetla, tepla, vlahy;

ako *Hela* menila sa čo černobohyňa na *Zlotu* (XXI: 28), ktorá zlostne pohlcovala blaho človeka, hlodajúc kárami tmy a mrazu na jeho zdraví a majetku, ba často navštevovala ho i hladom, tak že kde sa zjavila, tam panovalo zlo a žial;

konečne ako *Mata* preobrazovala sa na smutuú, vlny metajúcu a víchrami romoniacu *Mátohu* (XXI: 22), ktorá blúdac po desne šplechtajúcich vlnách, mátala svet, a hrozila ľuďom nesčastím a zkazou.

3. Tur.

a) *Belboh.*

Úsek 74. Mená boha Tura.

Kadenáhle ujal sa dualismus božstva vo vierouke Hvalskej čeľadi, prirodzeným výplyvom tejto viery stať sa musel trialismus, čili to učenie, že ani boží manželia Odin (Helo) a Deva (Hela čili Luna), tak ako ľudia vôbec, netrávili svoj manželský život bez požehnania, totiž bezdetne: a to predpokladať sa muselo o nich tym viac, že oni *spolu* boli zárodkom a prameňom všelikej plodivosti a rodivosti sveta, prírody a ľudí; následovne bez jej prirodzených výsledkov ani oni zostať nemohli vo svojom manželskom živote.

Možné je síce, že dľa najstaršej vierouky, v dobe vzniknutia tohto trialismu, Odin a Deva mali len jednoho syna Tura; isté je avšak, že v pozdejšej dobe pripisuje sa tymže božským manželom troje detí, totiž Tur, Krt a Sieva; prvý z nich bol symbolom tepla (slnca), druhý symbolom ohňa, a tretia symbolom vlahy a života.

Prvorodzeným synom odinboha Hela, a jeho manželky, devy Helibohby, bol božič *Tur*, t. j. mohutný boží *tvor* (XIX: 9), ktorého ľudia — podľa jeho božích rodičov — aj *Hel-lônom* abo *Zel-lônom*, t. j. Hela a Hely synom (XVI: 27; XVIII: 7), v diminutivnej pak forme *Zel-lôn*-kom abo *Zel-lonča*-tom nazývali. A v tomto diminutivnom názve božiča Tura obsažené sú naše terajšie názvy prameňa svetla a tepla, totiž *slnko* (Zellônko) a *slnce* (Zellônče), len že pravda, vo skrátenej forme.

Tur, ako malé dieťa — čo roznietený plod *miana* (otca) Hela a *miany* (matky) Hely, menovaný bol i *Nur*-om (*nura* = zem; nem. *nähren*, lat. *nutrire*. XIX: 11); keď ale dospel k veku asi dvanásť-

stáť budeme.“ Z tohto zrejme vysvitá istý hrobový život bezdušného tela; poneváč keby neverila sirota, že ju mrtvola matky vidí, čuje, rozumie: iste nežalovala by sa jej tak horko, uprimne, bolestne; ba predpokladá o nej i možnosť povstania, lebo o státí hovorí v množnom počte.

Ba máme piesne i povesti, v ničhžto milenka dovoláva sa na vojnu odišlého milenca, ktorý nato v noci na koni prijde pre milenku, čo umrlec, a pôjme ju sebou do dialnej krajiny — do hrobu. Takúto krásnu balládu počul spievavať náš znamenitý spisovateľ Št. Hyroš; no bohužiaľ, čo *historik* nepripisujúc jej zláštnej ceny, nezachoval ju. I Bürger svoju balládu „Lenóru“ napísal dľa povesti, ktorú medzi Slovinským ľudom počul.

A takýchto piesní, jichžto hlbokého mythologického významu si, pravda, málo kto povšíme, my Slavéni máme veľmi mnoho; lebo nie len to sú mythologické piesne, v ktorých prichodní slovíčko *Parom*, *Beľah*, *Ravášek* a t. ď., — ba z týchto často mnohé, krom toho jediného, i to už kresťansky chápaného slovíčka, ani zbla mythologie neobsahujú, — alo i tie, a síce hlavne tie, v ktorých nie hľadane, lež prostoducho, a predsa nadmier verne zrkadlí sa bájeslovný spôsob hľadenia na svet, prírodu a ľudí, čo nesfalšovaný odblesk ducha naších drievnych otcov.

Tak na pr. i ohľadom toho, v posledňom úščepe pripomenutého dávania znakov živým skrze mrtvých o jejich osude, jak krásne, jak verne líči túto vieru naších predkov známá pieseň:

Hory, hory, čierné hory!
Však nad vami smutno stojí.
Sestra bratu hlávku myje,
Do vojny ho vypravuje.
„Ach bračok môj premilený!
Kedy že mi prijdeš z vojny?“
„„Sestra moja premilená!
Vyzri ty von po tri rána.““

Prvé ráno von vyzrela,
Biele zore uvidela;
„Ach Bože môj premilený,
Už je môj brat ozbrojený.“
Druhé ráno von vyzrela,
Červené zore videla;
„Ach Bože môj premilený,
Už je môj brat v prudkom ohni.“
Tretie ráno von vyzrela,
Čierné zore uvidela;
„Ach Bože môj premilený,
Už je môj brat dorúbaný.“

Sem patrí aj pieseň o venci, ktorý lúčiaci sa milenec dal milenke, aby ona vedela, čo sa diať bude s milým na vojne:

Keď on (venec) bude zvädlý:
To som dorábaný:
A keď bude suchý:
To som dostrielaný;
Keď sa nepremení:
Vedz, že som ja zdravý.

Úsčep 65. Odin — Hel.

A teraz znajúc už náhľady našich drievnych otcov o jednom bohu, o živote, hriechu, smrti a o duši človeka, nadpradieme niť naších úvah o ďalšom rozvoji bájeslovia, zosobna vzťahom na boha Odina.

Slnce, ako najjasnejšie a najblahodarnejšie svetlo — dľa môjho presvedčenia, menovalo sa u Hvalskej čeľadi *hel* (gelo); a považované súc, zprvu možno že len čo symbol, pozdejšie ale iste ako perseníkácia Odinboha, zapríčinilo, že i Odinboh nazývaný bol *Helom*.

Hel (lat. *sol*) pochodí od koreňa *hly* (XVI: 27), vyhynulý jeho peň je *hlet* (glänzen, glitzern) t. j. jasnotou sa stkvieť; odtiaľ i názov pre mravniu stkvelosť človeka *slúť*, odtiaľ drievne *hálva* teraz *chvála*, pak *hlava*, *holý*, *hladký*, *hľadieť* a j. Z toho istého *Hvalského* koreňa *hly*, pošly i Grécké *helios* (slnce), *hellas* (byt slnca, východ), *hellen* (syn slnca), pak Nemecké *hell*, *Helle*, *Halle*, *Held*, *glatt*, *hold*, *Huld*, *gelb*, *Gold* a t. ď.

Nemožno mi pri tejto príležitosti ešte raz nepripomenúť, ako pridanie duševného prvku *(y* alebo *i)* rozhoduje nad prirodzenosťou hmotného prvku, poneváč menovite v prítomnom prípade to nápadne do očú bije pri slovách *Halle* (nebo) a *Hölle* peklo, alebo lat. *sol* (svrchované teplo) a *gelu* (ľad, mráz). — *Halle* totiž a *sol* pochodia od *hly* (XVI: 27), *Hölle* a *gelu*, *glacies* od *hli* (XVI: 28); — a toto nezvratne dokazuje naša zaznávaná a opovrhovaná slavénčina, bez ktorej, ako vidno, nevyzná sa dnes už ani Grék, ani Latín, ani German vo spravnom zpytovaní svojho jazyka.

H — ako známo — prechodí do *z*, *s*, ba i do *ž*, *š*, *č (k)*. Keď hláska *h* v koreni *hly* prejde do *z*, dá slovo *zelený*, čo asi toľko značí, že *Hel*, boh slnka, je pôvodcom zelenosti prírody; prejde-li do *s*, dá miesto spomenutej vyhynulej, momentánny akt stkvenia vyjadrovavšej formy *hleť*: durativnú formu *slúť* t. j. duševne čili mravne sa stkvieť. Odtiaľ *slovo* = stkvenie sa ľudského ducha, *sláva* = duševnia stkvelosť človeka, ktorým príbuznými sú cudzie: *selah*, *salus*, *salve*, *kleion*, *gloria* a j. a naše *hlas*, *sluch* a t. ď.

Úsčep 77. Symbol Tura: túr.

Tur bol v tejto dobe bájeslovia hlavne pánom zeme, a jako jej *nian* čili *nietiteľ* menoval sa — ako už spomenuto i *Nur*-om; no dajedny plemená Hvalskej čeľadę predstavovali si ho pozdejšie ako ženskú, pod menami *Terra, Erta, Gäa* (zem; XVII: 3), *Núra, Pandora* (vše-darkyňa), *Pan-méteira* (vše-mať), *De-méteira* (boho-mať) a j.

Vztahom na ohromnú velikosť zeme, jej plodivú a vše-*tvoriví* silu, a jej čiernú barvu: symbolom *Tura*, čo boha zeme, bol čierný túr (Taurus), ktorý, čo jeho milý a jemu posvätný zver, ešte i potom velikej úcty požíval, keď Tur — v druhej dobe nášho bájeslovia, už celky prejal bol od otca Hela panstvo nad slncom, tak že v tejto druhej dobe stal sa túr i symbolom slnca.

Jak velikej úcty požíval boh Tur u potomných Slavénskych potomkov Hvalskej čeľade, vysvitá z názvov veľmi mnohých Slavénskych miest, ktoré jim dľa mena Tura pridané boly (na pr. na Slovensku *Turihrad*: Zniev; *Turovo*: Štubňa; *Turentýn*: Trenčín; *Turá, Turany* a t. d.) a v ktorých mestách nepochybne výhlasné sochy tohto mohutného boha stáť musely; veľký počeť týchto, dľa ctenia boha Túra po Slavénskych krajinách pomenovaných miest, dokazuje ale krom toho ešte i to, že tieže kraje skrze našich Slavénskych predkov v časoch hlavnieho kvetu Turovej úcty, nasledovne teda ešte na počiatku druhej doby nášho bájeslovia, čili viacej tisíc rokami pred Kristom, opanované byť museli.

b) *Černoboh.*

Úsčep 78. Týrač Tur.

Dotyčne černobožeskej bytnosti boha Tura opäť len to platí, čo rečené bolo o bohu Odinovi v úsčepe 45, že totiž plemená Hvalskej čeľade, vedení duchom svojej reči, i o belbohu Turovi verili, že v istých dobách bere na seba podobu, a uväzuje sa v úlohu zlotca černoboha, aby karhal a káral nevďačných ľudí a trestal jejich hriechy. I tu teda opäť len to stojí, že súčasne so vznikom belbožeského koreňa *tri* (vetvy *Tur, tvor, tvár, zver, ostríhať*), zniknúť musel i černobožeský koreň *try* (vetvy *otrava, treť, terať, Tras, strach, týrať, striehať, Strigôň, tryznit* a j.), ktorými označovaly sa černobožeské vlastnosti Tura, čo *týrača* prírody a ľudí.

Úsčep 79. Tras, Strach, Strygôň.

Dľa vierouky Hvalskej čeľade teda, pri nehodách zimy a noci spolupôsobil i černoboh Tur; krom toho ale jemu, čo pánovi zeme, pripisované boly aj hrúzy lomozu a trasenia, ktoré dialy sa vo vnútornostiach zeme, a ktoré vtedy — pred, Boh vie, koľko tisícy rokami — zaiste nielen o veľa častejšie, ale i značne intensívnejšie byť musely, nežli sú teraz.

Dľa tohto, černobohu Turovi pripisovaného pôsobenia, mal on, ako bes, nasledujúce nazvyská:

a) ako tmiboh menoval sa *Strach*; vo dne sídlil v lesoch *hôr*, abo v priepadiskách *jamy;* v noci vychodil von a čo desná obluda *strašil* ľudí;

b) ako zimiboh a zapríčiňovateľ podzemného lomozu a trasenia, volal sa *Tras*, hrúzne otriasajúc údami človeka a strevámi zeme;

c) konečne pak, ako bes, ničtožiaci dobré dary prírody a ukracujúci blahodajnú dĺžosť dňa a leta, nazýval sa *Strygo*-m čili *Strygôň*-om, jeho žena *Strygou*, s ktorou sídlil v pustých vidiekoch zeme, prekážajúc úspechom dobra a blaha človeka.

Nasledovne, ako jarý turý belboh *Tur*, mohutne tvoril dobré dary neba i zeme v prospech ľudí: tak divý *Strach* desil ľud *tmou*; *Tras* teral ho *ostrosťou* zimy, a *tryznil* ho nielen hrúzami zeme*trasenia*, lež i *strelami* božieho ohňa čili bleskov; *Strygo* zlomyslne *týral* a *trávil* mu dobré dary prírody; menovite pak v boji či s nepriateľmi a či s divou zverou, keď nahneval sa belboh Tur na človeka, odvrátil sa od neho, a tu ovládal bojujúceho *Strach* a *Tras*, tak, že už potom jeho porážka nikdy nevystala.

Naproti tomu ale i tu zase stojí to, čo rečené bolo v úsčepoch 45—48 o černobožestve Odina, že kde *Strach* bol najdesnejším — totiž o pravej polnoci — tam naraz a súčasne bol i zárodok novovzkrieseného jarého *Tura* čili jutra a nového dňa, a kde *Tras* najväčšmej *týral* človeka zimou a mrazom, a kde tma nocí najdlhšie trvala — totiž dňa 21. decembra — tam naraz a súčasne bol i zárodok novovzkrieseného boha slnca, *Tura*.

4. Krt.

a) *Belboh.*

Úsčep 80. Meno Krta.

Druhým synom Odina a Devy bol *Krt* (XIX: 15). Dľa úsčepu 19, bodu 6, keď ku složenému ženskému prvku *kr*, pridá sa mužský prvok *i*:

povstane i belbožeský složený koreň *kri*, peň *kreť*, vetvy *okriať*, *kriatnuť*, *krsnúť*, *kresať* (oheň), *kriesiť* a t. ď.

Ako z tychto z koreňa *kri* pošlých vetiev jasne vysvitá *Kriet* (Krt) čili *Kries* (Krs) bol belbohom času, čili bohom *kriesenia* života prírody a ľudí, a preto udržala sa posvätná pamiatka jeho blahodajného pôsobenia, takmer u všetkých plemien Slavian veľnároda. Ako už pripomenuto *krěs* značí v staroslavénčine solstitium, *kresy* u Slovincov Sväto-Vajanské ohne, *kresiti se* v srbčine: stkvieť sa; ba v mestečku *Krška*, kde kedysi veľké Rímanské mesto *Neviodunum* stálo, vykopaný bol kameň s nápisom: Invicto deo *Charto* Neviodum; dôkaz to toho, že náš *Kriet* (Kriato, Krodo, Chrodo, Kršo) i od Rímanov cteny bol tam, kde títo v bližšom styku žili so Slaviany.

U Rusov menoval sa tento boh *Chrs*-om, a vyskytoval ešte i medzi bohami tretej doby, jichžto modly velekniaho Vladimir bol dal postaviť v Kyjeve: „Peruna dřevjana ... i *Chorsa*, Daždboga i Striboga i Semorgla i Mokoš.“ — Christoljubec pak píše: „Věrujušče v Peruna i v *Chorsa* i v Mokoš i v Sima.“

Úsčep 81. Pamiatky Krieta v povestiach.

Krietovi, čo vládcovi času (srovn. Gräcké *chronos)* a buditeľovi života vôbec, pripisovaný bol — menovite v pozdejšej dobe — kriesivý vliv aj na mravnie záujmy človeka, rodiny, obce, národa. Keď si človek založil nové hospodárstvo, vybudoval nový byt: prvá modla, ktorá doň ponad priestol postavená bola, bola modla *Krieta*, aby blahý život *kriesil* v novom dome a poprial rodine dobrých časov; keď ale — v dobe lovectva a pastierstva — presťahovala sa rodina do druhého vidieku, aby tam zaujala nové polia: opäť hlavne vzývaný bol *Kriet*, aby blahý život kriesil a sčastlivých časov poprial rodine aj v novej domovine. A preto za to mám, že s menom *Krieta* istotne veľmi úzko súvisia i mená *Krok* a *Krak*, známé nám menovite z bájeslovných povestí Českých a Poľských; čo nad všetku pochybnosť dokazuje i sama reč, ponevádž celky podobný vznik ako *Krak* od *kreť*, majú i slová *mrak* od mreť, *prak* od prať (biť), *vrak* od vreť, *drak* od drať, dreť, *zrak* od zreť a j., ba na to poukazovať zdajú sa i Slavénskymi letopiscami zaznačené dátky o osobnostiach *Kroka* a *Kraka*.

O Českom Krokovi rozpráva Kosmas[1]), že mal tri dcéry, veštkyne; najmladšia *Ľubiša*, keď prevzala po otcovi vládu, rozsúdila dvoch bratov, vadiacich sa o isté priestory otcovho dedictva a potom

[1]) Kosmas, I. 9—16.

vydala sa za Premysla „oráča.“ Keď poslovia Lubiše prišli k Premyslovi, aby zvestovali mu zámysel Lubišínho sňatku, našli ho s dvoma voly orúceho novinu 12 krokov dlhú a širokú. Premysl keď počul vesť o sňatku, vrazil otku do zeme, i vyrástly z nej tri halúzy s lístím, z ničhžto dve uschly, tretia zostala a bujne rastla.

O Poľskom Krakovi pak rozprávajú Kadlubek [1]) a Boguchval [2]), že mal dvoch synov a jednu dcéru *Vandu* (XVIII: 17); synovia zabili lútu saň, po ktorom víťazstve avšak mladší brat, tiež Krakom menovaný, zabil staršieho a pochvátil prestol. No nezavelá na to zomrel, po ňom pak panovala pannenská Vanda. O jej ruku uchádzal sa Nemecký kráľ, avšak ona nechcela ho, a preto Nemec válečne tiahnul proti nej. Vanda, soberúc svoju čaty, smele tiahla proti nemu; no zaľúbený Nemec poddal sa jej, reknúc: „*Vládni vzduchom, zemou i vodou!*“ a seba preklal mečom. Vanda — na vďak za toto veliké víťazstvo — sama dobrovoľne obetovala sa bohom, vrhnúc sa do Visly. Po jej smrti panoval vojvoda s dvanásty vladíkami.

Povesti tieto síce vierepodobne padajú už až do počiatkov tretej doby nášho bájeslovia, — no v nich zaiste verne zrkadlí sa božská povaha i drievneho *Krieta* Hvalskej čeľade, čo boha času a kriesiteľa veškerého života na svete; lebo rola 12 krokov veľká, ktorú Premysl (symbol času) oral, a tých 12 vladíkov, ktorí po Vande panovali, sotvy bude čo iné, ako dvanásť nebeských znamení čili tak zvaný zodiakus; Lubiša čili Lada rozsúdila v Českej povesti dvoch bratov t. j. zimní a letní slnovrat, a v Poľskej povesti tí istí bratia zabili saň, čili zimu, na to mladší brat ubil staršieho (t. j. jaro zvíťazilo nad zimou) a pochvátil prestol (vrcholenie panstva slnca).

Úsčep 82. Mená Krieta.

V prvej dobe nášho bájeslovia, Kriet, čo pán času a kriesiteľ slnka, ctený bol aj čo ochranca skotu, hospodárstva, majetku, bohatstva. Ako takýto mal i nasledujúce mená:

1. *Plamnit*, *Palnit*, ktorý rozplameňoval teplo slnka k dozrievaniu úrod;
2. *Mokoš*, boh vlahy, jejžto spolupôsobením darí sa hospodárstvo;
3. *Plyvník*, boh zdaru, plnosti, požehnania, oplývania;
4. *Zboždiv*, boh zbožia, pozdejšie i *Byl-viet*-om menovaný;
5. *Zemník*, boh zeme vôbec, menovite ale jej vnútornosti.

[1]) Hist. Pol. I. ep. 1—10.
[2]) Apud Sommersb. II, 21.

U Gräkov menoval sa Kriet, *ako kriesiteľ slnka*, i *Herakles*-om, jehož úcta ale vraj len zo Skýthie prešla do Gräcka[1]). V poznámke k úsčepu 62. pridanej, pripomenul som dajedny v našej reči prichodiace transliterácie, ako: *krisa* iskra, *vrahan* havran, *kolocier* skorocel, *letorast* ratolesť a t. d.; kto vie, či aj v mene *Herakles*[2]) nejestvuje takáto transliterácia pôvodnieho názvu *Helakres?* — čomu keby tak bolo, v cele inom svetle objavily by sa nám báje Gräkov o tomto Skýtskom božstve, ktoré veľmi upomínaly by na Slavénske báje o Krokovi a Krakovi. — Gräcké božsto Krieta volalo sa Apollonom.

Krietová socha, čo ochrancu skotu a hospodárstva, shotovovala sa zo solnieho kameňa, neskoršie i z hustého vápenca, ktorá, keď mal byť pekný čas, bola celky suchá, keď ale pršať malo, obvlhla. Takáto socha, asi na piaď vysoka, stála v každom príbytku na polici nad priestolom, a menovala sa *Krietkom* čili *Skriatkom;* a tejto sošky radievali sa pastieri i rolníci dotyčne konania svojich prác, lebo jej suchosť abo obvlhlosť predpovedala jim jakovosť najbližšieho počasia. Viera v divináciu Krietkových sošiek udržala sa až ďaleko do kresťanskej doby, lebo Kosmas, ktorý r. 1125 zomrel, píše[3]), že ešte za jeho doby radievali sa rolníci, už čo kresťania, svojich Skriatkov, a klaňali sa jim. No v poslednej dobe nášho bájeslovia maly tieto sošky Krieta už i všelijaké iné mená, z nichžto — dla svedoctva naších povestí — udržaly sa názvy: *Palček* (Vajanko-Palček), *Porastok* čili *Prstok, Parstuk, Piadimužík* a j.

Úsčep 83. Trojaká kriesba Krieta.

„Vládni vzduchom, zemou i vodou!“ riekol Nemec Poľskej kňahyni Vande (viď úsčep 81.); a skutočne pôsobenie Krieta malo tri kruhy:

prvý *na nebi* čili v povetrí,
druhý *na zemi*, a
tretí *na mori* čili na vodách;

t. j. Kriet, čo *kriesiteľ* života a blaha, mal svoj kruh pôsobenia v ríši Odina teraz už Svorboha, v ríši Tura, a v ríši Devy; a *Kriet* vo všetkych tychto troch ríšach *kriesil* život, a zo zajatia vymáhal *krásy*

[1]) „Prví ľudia v Hellade za bohov držali len tych, ktorých teraz mnohí z barbarov za bohov pokladajú: slnce, a mesiac, a zem, a hvezdy, a nebo. Barbari ale sú starší nežli my.“ *Platón.*

[2]) Dosiaľ vôbec za to má sa, že Herakles toto svoje meno dostal čo hrdina, ktorý prenasledovaním bohyne *Héry, slávy* dosiahnul; čo je síce tiež možné, ale nebars vierepodobné.

[3]) Kosmas, I. 10.

prírody v povetrí, na zemi, na vode. Veľmi početné sú tie povesti u všetkých plemien Slavian veľnároda, ktoré vzťahujú sa na toto trojnásobné kriesenie Krieta, čo kriesiteľa prírody a na vysvobodzovanie jej krás zo zajatia tmy a zimy.

Tak Srbská pieseň o Belačkovi, trihlavom vojvodovi „u Ledjanu gradu Latinskome“ rozpráva, že tento strážiac kráľovú dcéru a jej dve služky: zabitý bol od Miloša Vojnoviča[1]). Ľadový hrad zdá sa byť to isté, čo v našich povestiach „sklenný vrch;“ v ktorom obyčajne trihlavý drak abo žiarkan stráži jednu, abo i tri kráľovské panny v zajatí, ktoré avšak bezúhonný junák (krásny kriesiteľ *Kriet*) zabiv draka, vysvobodí. V Českej povesti prichodí černokňažník v železnom hrade s trema železnými obručami okolo tela, ktorý kráľovskú pannu ukrýva vo troch živloch: v povetrí (Svorboh), v zemi (Tur) a vo vode (Deva)[2]). V druhej národnej povesti vydaté sú tri panny; jedna za orla (svor), druhá za veľrybu (voda), tretia za medveďa (zem) a hlavním jejich nepriateľom je železný býk (tmi- a zimiboh), ktorého bezúhonný junák (Kriet) zabiť musí, pri čom pomáhajú mu tri zvery[3]). V inej povesti bezúhonný junák, aby dostal pannu (krásu prírody), vykonať musí tri ťažké práce v povetrí, na vode a na zemi; a síce na zemi drevenou sekerou vyťať musí les, na vode bezodnou nádobou vyčrpať jazero, a v povetrí vystaviť zámok. Všetkých tychto a podobných povestí bájočný obsah je ten, že zima v zajatí drží krásu jara a leta, a Kriet, boh času — teda ohľadom na *obeh* slnka, v istom spôsobe i boh slnka — je ten bezúhonný junák, čo ju vysvobodzuje zo smrtného sna a zajatia zimy. Krása jara a leta zjavuje sa v povetrí, na vode i na zemi, a preto zjavuje sa v našich povestiach aj zimní čas vo svojej personifikácii, čo traja vrahovia, ktorí pomocou tŕích vecí prekonávaní a premožení bývajú.

b) *Černoboh.*

Úsčep 84. Úloha besa Krta.

Ako zo složeného belbožeského koreňa *kri* pošly názvy všetkých dobrých, v predošlých úsčepoch vypočítaných vlastností kriesenia, krásy a okrievania belboha *Krieta:* tak z černobožeského koreňa *kry* pošly pomenovania početných pochopov *krivdy* a *skrtby,* ktoré privlastňované boly černobohu *Krtu.*

---

[1]) Vuk, Pjesme. II. 152.
[2]) Perly České, 320.
[3]) Rimavský; I, 53.

Tento vladár smrti, nosič zimy a tmy, vrah prírody a jej krás v povetrí, na vode i na zemi, mal svojho neunavného protivníka a príroda svojho mstiteľa, v bohovi slncového obehu, Krietovi, ktorý od času svojho narodenia sa t. j. od svojho zimnieho vratu (21. decembra) ustavične bojuje so svojim nepriateľom Krtom, až konečne i víťazí nad ním.

Na Krta, čo černobožeského vladára vo *troch* ríšach prírody, upomína i Srbská povesť o kráľovi *Trojánovi*, ktorý nemohol zniesť slnečného svetla, až raz vraj, keď nechtiac opozdil sa na svojej nočnej prechádzke, a rýchle nestačil sa skryť pred paprškami vychodiaceho slnka, roztopil sa jako smola.

Úlohou Krta bolo teda skrtiť svetlo a teplo, veľatiť a k víťazstvu dopomáhať tme a zime a tak usmrcovať krásy prírody v povetrí, na zemi i na vode, a tymto skrtením krivdiť človeka.

Úsčep 85. Mená besa Krta.

Bes čili černoboh Krt, čo skrtiteľ prírody a vrah ľudského blaha, mal ešte i nasledujúce mená:

1. *Plynt* (Pluto) černoboh zeme;
2. *Zmok* (Zimok), černoboh vlahy;
3. *Kár*, černoboh povetria. Tento poslední názov udržal sa v ľude menovite pri jeho černobožeskej žene, *Božou Károu* menovanej.
4. *Úpal*, *Opal*, *Oplan* menoval sa ako bes slncového plameňa.
5. *Drviteľ* čili *Kostimlat.*

Masoudy rozpráva o jednom chráme, ktorý u jednoho zo Slavénskych panovníkov vystavený bol na čiernej hore; okolo neho boly vraj divotvorné vody rozličných bariev i chutí, jejichžto liečivá moc bola vo velikom chýre. V tomže chráme bola vraj veliká socha, predstavujúca „*Saturna*“ v podobe starca (čas), držiaca v ruke kyj, ktorým preráža hrobitovné kosti zomrelých. Pod ľavou nohou mal vraj čierné vtáctvo (zima, noc), pod pravou žltý hmyz (leto, deň). Bol to iste černoboh Krt, ako Kostimlat. I u Peršanov nazýval sa Ahriman často aj Astuiad-om t. j. drviteľom a drobiteľom kostí.

Úsčep 86. Skrtba a kriesba.

S odvolaním sa na to, čo o černobožestve Odina v úsčepe 46. rečené bolo, o tomto predmete nakrátce ešte len toľko, že *Krt* dľa vyšeuvedeného ponímania jeho bytnosti, ako tmiboh uskrtil síce deň, — ale tam, kde jeho *skrtba* a *krivdo*-dejba už vrchovala (o polnoci), bol

súčasne i zárodok čili *nakriatnutie* nového dňa, t. j. nového svetla a tepla; *Krt* ako zimiboh *uskrtil* leto, doniesol zimu a *kruté* mrazy, — ale tam, kde pod jeho *ukrutnou*, vtedy prevažnou mocou najväčšmej klesalo zomdleté slnce (dňa 21. dec.), bol zároveň i zárodok čili *vzkres* novej sily slnka (dies natalis solis invicti), teda v jednom okamyhu svrchované *krtenie* a prvé *vzkriesenie* slnka, odkiaľ i meno tej doby: *Krieteň* čili *Kratún* abo *kratčún* pochodí; — a krutý *Krt* uskrtil konečne i časný život človeka, — no okamyh jeho umrtia bol súčasne i okamyhom jeho *vzkriesenia* k novému životu v navi, kde sišiel sa nebohý (coelestis) vzkriesenec so svojimi milými, v tej zelenej vlasti večného dňa a leta, a žil tam s nimi v pokoji a v neskalenej večnej radosti.

Úsčep 87. Krt, Čert, Apoll.

Menám kriesiteľa *Krieta* a skrtiteľa *Krta* príbuzné sú početné slová v iných rečach, dcérach a vnučkách Hvalskej prareči. Tak na pr. Fenické *Karth*, odtiaľ i Karthago, ktoré mesto Feničania založili, *Mel-kart*, Nemecké *hart*, *Herta*, Gräcké *kráteros*, *kratos* t. j. víťazná sila, Latinské *crudelis*, *creator*, Litevské *kúrti*, Perské *kerden* tvoriť a t. ď.

Slovania zmäkčili časom *k* na *č* a tak povstal zo skrtiteľa Krta: *črt*, *čort*, *čert* odtiaľ *čierný*, ako od kriesiteľa Krieta: *krev*, *červený*, *čerstvý*.

U Gräkov *Kriet* a *Krt* dostal meno *Apoll*, *Apollon*, *Aplún*; toto poslednie meno bolo — ako Platón svedčí — menovite v Thessálii užívaným, a upomína na slovo *Oplan*, *Apoll* pak na meno *Opal*. Možno, že sú nielen čo do významu, čili vecne, ale i rečne príbuznými; ponevač — práve tak ako Slavénom *Krt* — i Gräkom bol Apollon belbohom i černobohom, ochrancom i nivočiteľom zbožia, skotu, ľudí a vôbec prírody, . . . čo najlepšie dokazujú jeho nadmier rozličné priezvyská, na pr. loimios, erythibios; — thyraios, agyieys; — alexikakos, apotropaios, oylios, akestor, sótér, epikoyrios, paian (paión), akesios; — argeus, nomios, enargos, epargos, epimelios, poimnios, opaón, mélón; — lykoktonos (moriteľ zimy), lykeios (zimiboh); — ako nivočiteľ úrodám škodlivého hmyzu volal sa *pornopisos* a *ipoktonos*; ako odvracateľ neresti *iatromantis*, ako veštec (úsčep 82.) *loxias* a *pythios* (od pýtať sa, bitten, petere); ako usporiadateľ osudov *moiragethés*; ako ochranca novozaloženého prístrešia a domoviny (úsčep 81.) *archegetés*, *domatités*, *oikistés*, *ktistés* a t. ď.

Schválne som uviedol viacej rozličných, vlastnosti Apollona bližšie označujúcich epithetov, z čiastky abych ukázal, že jako u Slavénov Krt, práve tak u Gräkov Apollon bol nadmier obľúbeným a tak rečeno najpopulárnejším božstvom, z čiastky abych upozornil skúmateľov bájov, že Kriet a Apoll, trebas rôzne mená majú, zdajú sa byť predsa jednym a tym istým bohom kriesby a obehu slnka.

Rodostrom božeskej rodiny.

1. Odin.
2. Deva.

3. Tur. 4. Krt. 7. Sieva.
7. Sieva.

5. Văt. 6. Česta.
6. Myrna (Vanda).

Obsah I. sošitu.

Strana

Venovanie 5

1. Úvod. 2. Pomer reči k bájom. 3. Budúcnosť mluvovedy. 4. Hvalská čeľaď. 5. Rôznosť a jednota rečí. 6. Rečová prednosť. 7. Rečové požičky. 8. Rozdelenie rečí 21

O Hvalskej prareči.

9. Korene Hvalskej reči. 10. Prvé počiatky reči. 11. Význam koreňov. 12. Korene maďarčiny 29

O Slovenskej reči.

13. Prvky Slovenskej reči. 14. Vlastnosti koreňov. 15. V duchu reči: viera v nesmrteľnosť duše. 16. Rozvoj Slovenských koreňov. 17. Poznámky. 18. Složené korene. 19. Dodatky. 20. Vznik substantivov. 21. Predpora **o**. 22. Predpona **po**. 23. Predpona **pa**. 24. Zachovalosť Slavénčiny 34

BÁJESLOVIE.

25. Doby Slavianského bájeslovia 60

Doba prvá.

Panovanie Odina, čili vek lovectva.

26. Prvé zárodky náboženstva. 27. Spôsob živobytia prvých ľudí. 28. Intellektuálnosť prvých ľudí. 29. Prvé bytoviská človeka. 30. Brehy a výšky. 31. Jazkyne. 32. Kutice a dupny. 33. Oheň a odev. 34. Prvý náboženský cit. 35. Zveročestie. 36. Ohnočestie 61

A) Vek paläolithický.

37. Známka paläolithickej doby 67

1. Odin.

38. Personifikácia slnka 67

a) *Belboh.*

39. Odin stvoriteľ. 40. Odin udržovateľ. 41. Pamiatky Odinovho mena. 42. Pozdejšie rôzne mená Odina. 43. Vlastnosti Odinboha. 44. Pozdejšie pamiatky jednobožestva 68

b) *Černoboh.*

45. Pochopovanie černobožestva. 46. Černobožeské názvy Odina. 47. Zárodok viery v nesmrteľnosť človeka. 48. Prístup k ďalšiemu rozvoju. 49. Chvalinské more. 50. Prvé búdy, plte, koliby. 51. Odev. 52. Pokrm. 53. Nástroje. 54. Zbraň. 55. Náradia. 56. Ozdoby. 57. Čtnosť a hriech. 58. Očisťovanie mäsa zverov. 59. Očisťovanie človeka od hriechu. 60. Duša človeka. 61. Raj, stan, nav. 62. Hora a jama, príbytky to zlých duší. 63. Ďalší život bezducha. 64. Spojenie medzi živými a mrtvými. 65. Odin — Hel. 66. Odin — Tat. 67. Sochy a bolvany. 68. Pohlavie Odinboha 72

B) Vek neolithický.

69. Kultúrne pomery 94

2. Deva.

a) *Belbohyňa.*

70. Meno Devy. 71. Prímenia Devy. 72. Materské pôsobenie Devy. 73. Pamiatky očisťovania v Slavénskej reči 95

b) *Černobohyňa.*

73. 98

3. Tur.

a) *Belboh.*

75. Mená boha Tura. 75. Tato — Svorboh. 76. Mat — Myrbaba. 77. Symbol Tura: tur 99

b) *Černoboh.*

78. Týrač Tur. 79. Tras, Strach, Strygôň 102

4. Krt.

a) *Belboh.*

80. Meno Krta. 81. Pamiatky Krieta v povestach. 82. Mená Krieta. 83. Trojaká kriesba Krieta 103

b) *Černoboh.*

84. Úloha besa Krta. 85. Mená besa Krta. 86. Skrtba a kriesba. 87. Krt, Čert, Apoll 107

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.